CLIO
MŰHELYTANULMÁNYOK

2020/1. SZÁM

"AZ UTCASZÖGLETEK MÁRTÍRJAI"

PROSTITUÁLT KÉPEK A XX. SZÁZAD ELEJI BUDAPESTEN

VÖLGYI RÉKA

Főszerkesztő:
Gellért Ádám

Szerkesztőbizottság:
Bödők Gergely
Fóris Ákos
Gellért Ádám

Felelős szerkesztő: Gellért Ádám

© Völgyi Réka
© Clio Intézet, 2020

A kiadvány az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával jelenik meg.

Kiadó: Clio Intézet

Felelős kiadó:
Clio Intézet Nonprofit Kft.
1145 Budapest, Mexikói út 47/A. fszt. 2.

ISSN 2630-8967
https://www.cliointitute.hu/muhelytanulmanyok

Borítókép: Pilisy (Schumayer) Róza kéjnő fényképe, d. n. Készítette: Kozmata Ferenc. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, fényképtár, 040753.

CLIO INTÉZET
BUDAPEST

www.cliointitute.hu
www.facebook.com/cliointitute

Tartalomjegyzék

5 **BEVEZETÉS**

8 **FORRÁSOK ÉS FORRÁSKRITIKA**

11 **HISTORIOGRÁFIA**

17 **A PROSTITÚCIÓ ÉS JOGI SZABÁLYOZÁSA**

21 **A KÉJNŐK ÁLDOZATI KÉPE**

26 **A GYILKOSSÁGOK**

- 27 *Manicza Anna*
- 29 *Gernedics Ágosta*
- 30 *Bjelobaba Mária*
- 32 *Müller Teréz*
- 34 *Schwarcz Johanna*

38 **A GYILKOSSÁGOK ELEMZÉSE A SAJTÓFORRÁSOK ALAPJÁN**

49 **A PROSTITUÁLT, MINT BŰNÖZŐ**

- 50 *Elméletek a bűnözésről*
- 53 *Prostituáltak bűnözése Budapesten*

57 EGYES BŰNCSELEKMÉNYEK

57 *Lopás és rablás*

60 *Kerítés*

62 *Gyilkossági kísérlet*

64 *Botrányokozás*

65 ÖSSZEGZÉS

68 FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

76 MELLÉKLETEK

76 *Budapest lakosságának nemek szerinti megoszlása és a regisztrált kéjnők száma*

77 *Házicselédek száma*

78 *Az elkövetett bűncselekmények és a kinyomozott személyek nemek szerinti megoszlása*

79 *Az öt nő meggyilkolásának helyszíne*

80 *Rosenfeld Kálmán és Rosenfeld Lajos fotója a Tolnai Világlapja 1912. márciusi számában*

I. Bevezetés

Az *utcaszögletek mártírjai*.[1] Ezzel a drámai mégis, sokat sejtető kifejezéssel nevezi meg a prostituáltakat a Pesti Hírlap egy kéjnő meggyilkolása után. A kifejezés ugyan nem mondja ki, mindenki jól tudta, hogy prostituáltról van szó. A mártír pedig különös jól kifejezi azt az elgondolást, hogy ezek a nők saját sanyarú sorsuk áldozati, melyről csak és kizárólag a társadalom tehet.

A prostituáltakról vizsgált időszakunkban, a 19-20. század fordulóján, egy kettős kép élt a köztudatban: egyrészt a bűnözőé, a romlott nőszemélyé, aki megfertőzi a társadalmat, mind testileg, mind erkölcsileg, és az áldozaté, akit meg kell menteni a kizsákmányolástól és ettől a sanyarú sorstól. Dolgozatom témájának megválasztásakor a társadalomtörténet két szegmensét, a nő- és bűnözéstörténetet kívántam ötvözni. A témák különlegességét az adja, hogy a prostitúció és a bűnözés, mint társadalmi jelenség szinte minden korszakban vizsgálható, hiszen mindig is léteztek és némileg össze is függnek. A tanulmányban egy kétirányú kutatás eredményeit igyekeztem összegezni: elsőként a prostituáltat, mint áldozatot vizsgáltam meg, öt meggyilkolt kéjnő esetén keresztül, majd ennek ellenpárjaként a bűnözői oldalt igyekeztem feldolgozni. Ez utóbbi hazánkban viszonylag feltáratlan téma, eddigiekben a történeti kutatás figyelmét jórészt ez az aspektus elkerülte. Ebben a tanulmányban is csak a felszínt kapargatjuk, azonban a lehetőségekhez mérten a források alapján néhány alapvető dolgot, az elkövetett bűncselekmények típusait és gyakoriságát, a sajtóban való interpretálását a bűnözői, illetve az áldozati képnél is lehetséges volt megvizsgálni és összevetni, melyhez a kortársak véleményei is kiváló kiegészítésül szolgáltak és megerősítették ezt az ellentmondásos megjelenést. Célom e kontrasztos megközelítésnek vizsgálata, összehasonlítása továbbá, hogy mégis mitől függött, hogy mikor, milyen helyzetben, melyik oldal véleménye került előtérbe.

A két téma feltárásához két különböző módszertani megközelítést alkalmaztam: az áldozatok eseteit mikrotörténeti esettanulmányokként, a bűnelkövetéseit kvantitatív módszerrel dolgoztam fel, illetve igyekeztem az egyes bűncselekmény-típusokhoz példaként egy-egy konkrét esetet találni a korabeli sajtóban.

Forrásanyag tekintetében a két aspesktus kutatásához megegyező forrástípusokat alkalmaztam, de eltérő mértékben. A gyilkosságokhoz elsődlegesen a korabeli sajtót átvizsgálva – melyben olyan bőséggel születtek cikkek, hogy az esetek teljes egészében

[1] Pontos idézet: „*az utcaszögletek martyrjainak száma ismét szaporodott egygyel*”. Meggyilkoltak egy leányt. *Pesti Hírlap*, 1901. december 22., 7.

rekonstruálhatók voltak – öt fiatal prostituált esetét találtam, akik mind brutális rablógyilkosság áldozatai lettek Budapesten 1893 és 1912 között.[2] Az időkeret az általam feltárt, még fel nem dolgozott első és az utolsó, még I. világháború előtti, dualizmuskori megfelelő forrásanyaggal rendelkező gyilkosságok időpontját mutatja. Az ez előtti vagy utáni hasonló természetű ügyek[3] már fel vannak tárva, illetve kívül esnek a történelmi korszakhatáron és másmilyen kontextust és elemzést igényelnének. A prostituáltak bűnözésének kutatására segítségemre volt a Budapest Főváros Levéltárában (BFL) található – a Hungaricana[4] weboldalán is olvasható – fogolytörzskönyvek és nyilvántartások, amelyek segítségével nagyságrendileg megállapítható, hogy a vizsgált időszakban prostituáltak milyen típusú bűncselekményeket és milyen arányban követtek el.[5] További bűncselekménytípusok keresése miatt átvizsgáltam a Budapesti Rendőrfőkapitányság Rendészeti Szervek iratain belül található Iratminta gyűjteményt is.[6]

Ezen források használatával lehetséges a bűncselekmények egyfajta kvantitatív, illetve – az újságcikkek alapján – mikrotörténeti vizsgálata. Sajnos a sajtóban talált esetekhez periratok nem maradtak fent és a lapok sem írtak az ügyekről többet egy-egy rövidebb bejegyzésnél – így teljes körű mikrotörténeti vizsgálatot nem lehetett folytatni.

A kutatás során a következő kérdésekre kerestem a választ:

1. Hogyan léptek ezek a nők a prostitúció útjára?
2. Milyen életet éltek?
3. Mi tudható az anyagi helyzetükről?
4. Mennyire voltak emancipáltak?
5. Milyen sztereotip kép élt a prostituáltakról a társadalomban?
6. Hogyan reagált a sajtó és a társadalom a meggyilkolásukra és milyennek festette le őket és gyilkosaikat?
7. Maradt-e valamilyen nyomuk a – mai szóval élve – populáris kultúrában?

A másik oldalról pedig arra kerestem válaszokat, hogy:

1. A prostitúció, mint foglalkozás, mennyire járt együtt bűncselekmények elkövetésével?

[2] Név szerint Manicza Annát, Gernedics Ágostát, Bjelobaba Máriát, Müller Terézt valamint Schwarcz Johannát.
[3] Lásd Végh Verona és Mágnás Elza.
[4] https://hungaricana.hu/hu/adatbazisok/leveltari-iratgyujtemeny/budapest-fovaros-leveltara-fogolytorzskonyvek-es-nyilvantartasok/
[5] Ezen törzskönyvek, melyben foglalkozásként *kéjnő* van feltüntetve 1872-től 1927-ig vizsgálhatók.
[6] BFL, VI.15.f.3. Iratminta gyűjtemények.

2. Az elkövetők alkalmilag léptek a bűnelkövetés útjára, vagy visszaesők voltak?
3. A vétségeket egyedül követték-e el, vagy csoportosan?
4. Az egyes bűncselekmények elkövetése szükségszerű volt-e ezen nők számára (természetesen bűncselekménytől függően, hiszen másképp kell kezelnünk egy lopást vagy botrányokozást, mint egy gyilkossági kísérletet), vagy valamilyen külső kényszer hatása játszott döntő szerepet?
5. A bűncselekmények kötődtek-e a prostitúcióhoz vagy attól függetlenek voltak?
6. Megállja-e a helyét az az elmélet miszerint minden prostituált bűnöző?
7. A prostituáltak valóban annyi bűncselekményt követtek-e el, mint amit a közvélemény vél?
8. Volt-e/voltak-e olyan bűncselekmény típus(ok), ami(ke)t nekik tulajdonítanak, ugyanakkor nincs rá bizonyíték, hogy tettek volna ilyet?
9. Illetve, hogy a sajtó hogyan mutatta be ezeket az eseteket (amennyiben egyáltalán beszámolt róluk)?

II. Források és forráskritika

A prostitúció kutatásáról alapvetően elmondhatjuk, hogy nagyon kevés közvetlen forrásra támaszkodhatunk. A témakörrel ugyan sokan foglalkoztak és sokat írtak – egyes hatóságok, orvosok, ügyvédek vagy újságírók pedig megfogalmazták a saját véleményüket és elkészítették beszámolóikat – olyan forrás azonban nem áll rendelkezésünkre, ahol egy prostituált közvetlenül mesélne saját életéről. Ugyan ez alól kivételt képezhetnek a Magyar Egyesület a Leánykereskedés Ellen patronessei által 1912–1913 közötti kérdőívek[7] különböző kérdéseire adott válaszai, de ezek rövidek, közvetítőkön keresztül érkeztek és csak rövid időszakot fednek le. Ebből kifolyólag ezek az írások gyakran torz, sztereotip képet közvetíthetnek. Mégis értékes, ugyanakkor hiányos forrásanyag. Egy szempontból feljegyzett válaszokból statisztikailag megállapítható [8] a bárcáért folyamodott nők társadalmi háttere, vallási hovatartozása, életkora, családi háttere – élnek-e e szülei, hogyan nevelkedett, van- e férje, született-e már gyermeke –, sőt olyan kérdésekre is választ kellett adniuk, hogy mikor vesztették el a szüzességüket, milyen betegségekben szenvednek/szenvedtek, fogyasztanak-e alkoholt. Továbbá az interjú egy fontos része volt, hogy milyen munkát végeztek eddig, ki beszélte rá őket a prostitúcióra, illetve, ha lenne lehetőségük vállalnának-e valamilyen más, tisztességes munkát. Más szempontból pedig a patronessek véleménye az adott hölgyről és a hozzáfűzött megjegyzéseik, mint *„Teljesen vallástalan, nincs mit segíteni”*,[9] *„Pincárleány volt. Ez mindent megmond”*,[10] *„félállat”*,[11] melyekből véleményem szerint az látszik, hogy sok esetben a patronessek sem voltak mentesek az előítéletektől. Ez a kérdés persze egy alaposabb kutatást érdemelne, hiszen itt is kérdéses, hogy a jelentkezett nők hiteles adatokat adtak-e meg és mennyire hihetünk nekik.

A fogolytörzskönyvek a budapesti bírósági fogházakba, illetve a Budapesti Országos Gyűjtőfogházakba bevitt, letartóztatott és elítélt egyének személyes adatait tartalmazzák. Rendkívül értékes forrásanyag többek között társadalomkutatási szempontból. A személyes adatokon túl – kifejezetten nagy figyelmet érdemel a nyelvtudásra és vagyonra vonatkozó kérdések –, az egyén személyleírása, a bűntettet előélete, az ítélet és a letöltött büntetés is felvitelre került. Így egy-egy törzslapról egy személy komplex élettörténetét megtudhatjuk. Azonban forráskritikailag figyelembe kell venni, hogy egy elítélt többször kerülhetett

[7] BFL, X. 214. Magyar Egyesület a Leánykereskedés Ellen kérdőívei.
[8] Papp, 2009.
[9] BFL, X. 214. I. köt. 31.
[10] Uo. II. köt. 62.
[11] Uo. II. köt. 91.

regisztrálásra a rendszerben, illetve többször megfigyelhető, hogy az adatok hiányosak vagy pontatlanul vannak felvéve: nincsen felvezetve az ítélet vagy a letöltött büntetés, illetve többféle születési dátum van megadva egyazon személynél különböző fogolytörzskönyvekben, gyakran eltérő személyes adatokkal, személyleírással, eltérő névalakkal, így ezen személyek azonosírására általában az édesanya neve van segítségére a kutatónak. Az is előfordul, hogy a „volt-e büntetve" rubrikánál büntetlen előéletűnek jelölték az elkövetőt, holott egyes esetekben bizonyosan tudjuk, hogy más, vagy ugyanazon típusú bűncselekményért már volt büntetve.

A bűncselekmények elkövetésének statisztikáit emiatt csak nagyságrendileg tudjuk közölni, ugyanis, előfordulhat, hogy a letartóztatás jogcímén több bűncselekményt jelöltek meg, vagy egy-egy nő letartóztatása több példányban került adminisztrálásra a rendszerben különböző jogszolgáltatási szerveknél, így a diagrammokhoz csak a fogolytörzskönyveket használtuk és igyekeztük kiszűrni ezeket a duplumokat. Sajnos az összes bűncselekmény típus vizsgálata a törzskönyvek nagy száma miatt egyelőre nem igen volt lehetséges.

A már a bevezetőben említett rendőrségi Iratminta gyűjtemény iratanyag 5 doboz terjedelmű, típusát tekintve teljesen vegyes, de minden irat valamilyen módon a prostitúcióra vonatkozik. Főleg jogi és rendőrségi – többek között bordélynyitási és bezárási kérelmek, bárcák, feljelentések, prostituáltak által elkövetett vétségekért történő előállítások, ezekkel kapcsolatos jegyzőkönyvek, rendeletek, illetve kéjnőkről készült kimutatások – találhatók az 1870-es évektől az 1890-es évek végéig. Mivel hivatalos, rendészeti anyag a benne található ügyek és információk nagy valószínűséggel hitelesnek tekinthetőek. Ugyanakkor ugyan ezen okból kifolyólag legtöbbször csak a bordély- és prostitúció ügy negatív oldalát ismerhetjük meg belőle. Azonban iratanyagban található iratokat sajnos nemigen tudjuk mihez viszonyítani, ráadásul az anyag maga is bizonyos helyeken hiányos, így egy-egy ügy lefutását nem mindig tudjuk végig követni.

Értékes forrásanyagnak tekinthető ezeknél az eseteknél a korabeli sajtó. Mivel gyilkossági esetekről a lehető legtöbb fellelhető részletet igyekeztem összegyűjteni és megírni, a legtöbb információt közlő cikkeket használtam fel, szerencsére ezek bőséggel születtek.[12] Az első napokban azok az újságok, amik foglalkoztak az esetekkel nagyrészt megegyező leírásokat adtak, eltérő közlési stílusban ugyan, mindazonáltal voltak olyan apró részletek, amik eltértek vagy ellentmondtak egymásnak. Azonban arra is gondolni kell, hogy

[12] Az esetekről legtöbb esetben Budapesti Hírlap, mely konzervatív, nacionalista beállítottságú, a Pesti Hírlap, ami liberális nagyvárosi polgárság lapja, az inkább irodalmi lapnak tekinthető Főváros Lapok, a szocialista Népszava, a liberálisnak tekinthető Magyar Nemzet, az ugyancsak szabadelvű Ujság, és a Pesti Napló cikkeit használtam fel.

mennyire szavahihetőek és mennyire figyelemhajhászok ezek a lapok. Azokkal a részletekkel, amiket csak egy alkalommal említettek feltételezhető volt, hogy nem reális röviden, külön foglalkoztam. Más részről azonban elmondható, hogy ha egy kéjnő követett el bűncselekményt az nem kapott nagyobb sajtó figyelmet, mint bármely hasonló, más foglalkozású nő által elkövetett eset. Az apróbb ügyekről (mint lopás) nemigazán írt a sajtó, ezért itt csak néhány, rövid cikkek tudnunk felhasználni, ellenben erőszakos bűncselekményekről, mint gyilkosság és annak kísérlete, igen.

III. Historiográfia

A prostitúció történetéről több átfogó társadalomtörténeti munka és néhány esettanulmány is született az elmúlt harminc évben. Ennek ellenére a magyar szakirodalom – néhány kivételtől eltekintve – rendkívül szűkös és többségében inkább rövid esettanulmányokról és ismertető jellegű cikkekről, mintsem monográfiákról beszélhetünk. A külföldi szakirodalom – angolszász, francia, melynek jelentős része a 1980-as és 1990-es években született – ennél jóval bőségesebb, ezek „hátránya" viszont, hogy elég keveset fordítottak le magyar nyelvre. Az utóbbi időben ugyanakkor a téma hazai kutatása javuló tendenciát mutat. Teljes historiográfiát ugyan nem lehetett, de olyan több résztémára kiterjedő vagy általános(abb) összefoglaló műveket igyekeztem összeszedni, mely külföldön vagy hazai keretek között alapműnek vagy egyedi téma feldolgozásnak tekinthető.

Az egyik ilyen hazai munka Miklóssy János *A Budapesti prostitúció története című*[13] 1989-ben megjelent könyve, amelyben a szerző a kérdéskörről vállaltan egy általános, átfogó képet próbált adni. A kötet röviden tárgyalja a prostitúció történetét az ókortól kezdődően, majd a címnek megfelelően ennek budapesti történetét – a bordélyházak, majd a prostitúció hivatalosan deklarált megszűntéig. Miklóssy 1927 utáni időkre már csak néhány mondatban tért ki, sőt az 1950 utáni évekre még ennyiben sem. Érvelése szerint a prostitúciónak ekkorra már nincs is története, amiről lehetne írni. Kijelentésében nyilván benne van az adott politikai légkör öncenzúrája. A szöveg előnye viszont, hogy kitért olyan lényeges dolgokra is, mint a kerítőnők vagy a lányexport kérdése. Könyv inkább az ismeretterjesztő munkák kategóriájába sorolható, és nem is teszi „emberivé" tárgyalt alanyait, de ez az egyetlen használható ilyen témájú mű a magyar szakirodalomban.

A 19. és a 20. században számtalan olyan újságcikk és könyv született, melyek a prostitúció törvényi szabályozásával, erkölcstelenségéről és a vele járó egészségügyi problémákról (például a szifiliszről) értekeztek. A fontosabbak közé sorolható Molnár Lajos *Az erkölcsök, a közegészség és a prostitúció*[14] vagy Solymósi Elek *Egy czím nélküli könyve*.[15] Ezekben a szerzők prostitúció bemutatására törekedtek, és közös céljuk volt, hogy bebizonyítsák mennyire elítélendő. Előbbi szerzője elfogadta, hogy a prostitúció rendkívül nehezen szüntethető meg – mivel elsősorban a kiváltó okokat kellene megszűntetni, mindezt a nők hathatós közreműködésével. Molnár szerint a jelenség megszűntéhez mindenekelőtt komoly társadalmi változás(ok)ra lenne szükség. A századfordulón születtek olyan tényfeltáró

[13] Miklóssy, 1989.
[14] Molnár, 1899.
[15] Solymósi, 1879.

könyvek, mint Tábori Kornél és Székely Vladimir *Az erkölcstelen Budapest*[16] című munkája, melyben a szerzők a főváros éjszakai életét igyekeztek bemutatni. Úgy vélem, ezekben a munkákban inkább tárgyilagosan mutatták be a fővárosi prostituáltnak állt nőket.

Schreiber Emil[17] és Bíró Béla[18] művei kifejezetten korabeli szakirodalomnak, szakkönyveknek tekinthetők, lévén előbbi rendőrfőkapitány, utóbbi pedig rendőrorvos volt és a könyveket rendőrségi oktatóanyagnak szánták. Schreiber meg is jegyzi művében, hogy prostitúcióval foglalkozó magyar irodalom meglehetősen hiányos, Bíró pedig Schreiber munkájának frissítésére tett kísérletet. Mindkét tanulmány igyekezett összefoglalni a prostitúció történetét, bőséges – elsősorban német – irodalomból dolgozva bemutatni a prostituált jellemét és a prostitúció lehetséges okait, illetve a reglementáció és az abolicionista mozgalom céljait.

Áldor Viktor dr. G. Buschan és dr. A. Moll közreműködésével írt egy könyvet a *Vita Sexualis* sorozaton belül (IV. kötet),[19] melyben a prostitúció történetét vizsgálták egészen az őskortól, illetve a prostituáltak jellemvonásait, továbbá azt, hogy milyen okok vezették őket erre a „pályára". Kitekintés gyanánt a szerzők ázsiai és afrikai országok, illetve törzsek prostitúcióhoz való viszonyát is megvizsgálták, amit ők néprajzi vizsgálatnak neveznek. Ez a könyv tudományos szempontból mára rendkívül túlhaladott, ráadásul hátrányára válnak olyan-, a nőket súlyosan degradáló megállapítások, mint az a kijelentés, hogy minden kéjnő degenerált. Ugyanezen sorozat V. kötete *A titkos prostitúció és a félvilág*,[20] amelyet szintén Áldor Viktor és dr. Kurt Moreck írt dr. S. Weiss közreműködésével, hasonló témákat feszeget. Ebben a kötetben inkább az I. világháború után megváltozott erkölcsökkel, elsősorban a Nagy Háborúnak a nőkre és a házasság intézményére gyakorolt hatásával foglalkoznak, de ebben is kitérnek a titkos prostitúcióra, illetve a leánykereskedelemre.

Szécsényi Mihálynak a Rubicon 1993-as[21] és az 1998-as[22] számaiban jelent meg cikke a budapesti bordélyrendszerről. Az utóbbi lapszám cikkei több témára is kitértek: többek között a nemi betegségekre, a hetérákra vagy a párizsi és itáliai örömlányokra.

Kísérletet tettek néhány vidéki város (Sopron,[23] Eger[24] és Gyöngyös[25]) prostitúció-történetének vizsgálatára is. Ezek a tanulmányok hasznos adatokkal szolgálnak ezen városok

[16] Székely–Tábori, 2015.
[17] Schreiber, 1917.
[18] Bíró, 1933.
[19] Áldor, 1931.
[20] Áldor–Moreck, 192?.
[21] Szécsényi, 1993.
[22] Szécsényi, 1998. A Rubiconnak ez a száma kifejezetten a prostitúciónak volt szentelve.
[23] Güntner, 1997.
[24] Horváth, 1996.
[25] Horváth, 1998.

bordély-, és prostitúció-ügyi rendeleteiről, illetve a prostitúció „művelésének" helyszíneiről, a kéjnők lehetséges létszámáról, amely adatokat jól összevethetjük aztán a budapesti helyzettel. Sajnálatos viszont, hogy ezek a tanulmányok sem tudják mélyebben vizsgálni az egyes eseteket, de annyi kijelenthető, hogy a városok kisebb méretéből adóan a prostitúciós ipar kisebb méreteket öltött, mint a fővárosban.

A nyilvánvaló nők[26] című Léderer Pál által szerkesztett tanulmánykötet 1999-ben jelent meg. A hiánypótló munka 12 olyan tanulmányt tartalmaz, melyek elsősorban társadalomtörténeti szempontból a külföldi prostitúciót tárgyalják Angliában és Franciaországban, a 15. századtól a 19. század végéig, illetve a 20. század eleji birodalmi Németországban. A kötetben olyan történészek tanulmányai találhatók, mint Laure Adler, Alain Corbin, Ruth Mazzo Karras vagy Judith R. Walkowitz, akik külföldi kutatóként sokat foglalkoztak a prostitúció kérdésével

Hazánkban az előzőekhez hasonlóan, bár rövidebb esettanulmányként, 2003-ban Mátay Mónika jelentkezett egy cikkel Végh Verona meggyilkolásáról *Egy prostituált lemészárlása: a Város, a Nő és a Bűnöző*[27] címmel, melyben az előbb említett nő meggyilkolásán keresztül mutatta be a korabeli Budapestet és a gyilkosságra adott sajtó-reakciókat.

Anka Lászlónak két cikket szentelt a témának 2004-ben[28] és 2010-ben.[29] Az utóbbiban a prostitúció dualizmuskori jogtörténetét foglalta össze. E cikkben végig vette az összes, 1867-től megjelent bordélyházakkal és kéjnőkkel kapcsolatos rendeletet. Gyűjtése komoly segítséget jelent abban, hogy megértsük és különbséget tudjunk tenni a kéjnők egyes jogi kategóriái között.

A fentebb említett Magyar Egyesület a Leánykereskedés Ellen nevű szervezet 1912–1913-ból fennmaradt kérdőíveit dolgozta fel Papp Barbara *„Az utolsó lépcsőfok ama mélységbe"*[30] című cikkében. 761 kérdőív kvantitatív szempontú feldolgozása alapján, az ebben két évben bárcáért folyamadó nőkről tudhatunk meg statisztikai adatokat, az egyes patrónák által feltett kérdések alapján.

Császtvay Tünde *Éjjeli lepkevadászat: bordélyvilág a történeti Magyarországon*[31] című nagyszabású munkája inkább egy forrásgyűjtemények tekinthető, melyben prostituáltakról készült fotográfiákat, képeslapokat, illusztrációkat, újságcikkeket, könyvrészleteket, verseket gyűjtött össze. A könyvből azonban a hiányzik egy átfogó tanulmány, mely ismertetné a

[26] Léderer, 1999.
[27] Mátay, 2003.
[13] Anka, 2004.
[29] Anka, 2010.
[30] Papp, 2009.
[31] Császtvay, 2009.

prostitúció mibenlétét az olvasóval.

A Végh Verona halálát feldolgozó cikkhez hasonlóan több tanulmányból álló kötet jelent meg 2014-ben Perényi Roland[32] szerkesztésében Mágnás Elza rejtélyes haláláról. A kötetben a nő életén és halálán túl kitértek a sajtó reakciójára és az elkövetők elő- és utóéletére, valamint arra, hogy Elza személye és története mennyire maradt meg a köztudatban. Ez azért volt lényeges, mert mindmáig ez a leghírhedtebb és legfeltártabb prostituált gyilkosság Budapest történetében.

A fentebb már említett Judith R. Walkowitznak két önálló kötete is jelent meg e témában,[33] *Prostitution and Victorian Society,* illetve *City of Dreadful Delight.* Chicago, University of amelyekben lényegesen új megvilágításba helyezte a testükből élő nők helyzetét.

Egyik témánk szempontjából igazán fontos könyv, egy prostituál meggyilkolását és az azt övező társadalmi reakciót járja körbe. Amy Gilman Srebnick *The Mysterious Death of Mary Rogers* című monográfiája, mely *Sex and Culture in Nineteenth-Century New York* alcímmel jelent meg 1995-ben.[34] De ehhez sorolható Patricia Cline Cohen *The Murder of Helen Jewett. The Life and Death of a Prostitute in Nineteenth-Century New York* című munkája 1998-ból, mely hasonló módon dolgozza fel Helen Jewett meggyilkolását.[35]

2017-ben jelent meg Nancy M. Wingfield *The World of Prostitution in Late Imperial Austria*[36] angol nyelvű, az Osztrák Birodalomrész prostitúcióját vizsgáló monográfiája. A könyv az 20. század eleji időmetszetben részletezi a jelenséget és megfelelő támpontot nyújt a magyar birodalomrésszel való összehasonlításra.

Tőtős Áron egy különösen érdekes aspektusát vizsgálta a prostituáltak életének, a házasodási motivációjukra próbált választ találni *„Eme erkölcstelen életmódomból az által leszek megszabadítva" – A házasság szerepere a prostituáltak életében*[37] című tanulmányában. 39 olyan esetet talált Budapesten, melyben prostituált nő volt az egyik váló fél. Véleménye szerint a házasság alapvetően a prostitúcióból való menekülést jelentette a nőknek, illetve gyakran előfordult, hogy a férj prostitúcióra kényszerítette felségét.

Ha a prostitúcióról korlátozott mennyiségű irodalom áll rendelkezésünkre, a bűnözéssel és kifejezetten a női bűnözéssel kapcsolatban több monográfia és tanulmány is született.

Cesare Lombroso és Guglielmo Ferrero *Criminal Woman, the Prostitute, and the Normal*

[32] Perényi, 2014.
[33] Walkowitz, 1980; Walkowitz, 1982.
[34] Srebnick, 1997.
[35] Cohen, 1999.
[36] Wingfield, 2017.
[37] Tőtős, 2019.

Woman[38] – eredetileg 1893-ban, Itáliában megjelent könyve – volt az első és legnagyobb hatású női bűnözéssel kapcsolatos munka. Lombroso, Darwin evolúciós elméletén keresztül jutott arra a következtetésre, hogy a női bűnözők jóval veszélyesebbek, mint férfi társaik. Elméleteit mára – sőt, már saját korában is – mind megcáfolták.

Vizsgált témakörünkben is születtek bulváros(abb) jellegű tényfeltáró munkák, mint a fentebb említett Székely–Tábori szerzőpáros által írt *A bűnös Budapest* című könyv[39], amelyben képet kaphatunk a főváros korabeli alvilágáról, bár a nőkről viszonylag kevés szó esik benne, vagy Balla Jenő *Bűn és nyomor. Leleplezések Budapest rejtelmeiről*[40] című kötete, amelyben külön fejezet foglalkozik a női bűnözéssel. Mindkét könyv első kézből származó információkból építkezik, saját tapasztalatból írnak, a szövegekben leírt razziákon és rajtaütéseken ugyanis ők maguk is részt vettek.

Ezen téma kutatásánál nagy segítségére lehetnek a kutatónak a különböző, a rendőri szervek számára kiadott oktató anyagok és segédkönyvek, mint például Nemes Sándor *Gyakorlati nyomozás* című 1944-ben kiadott tankönyve.[41]

Raskó Gabriella 1978-ban megjelent *A női bűnözés*[42] című nagyszabású munkája a női kriminalitás történetét járta körbe és ismertette a témájával kapcsolatos elméleteket, statisztikákat, egyes bűncselekmény típusokat, illetve a nők börtönökön belüli viselkedését is. A Raskó által használt és ismertetett szakirodalom rendkívül bőséges és átfogó, nemcsak magyar, hanem nemzetközi tekintetben is.

Perényi Roland *A bűn nyomában* című alapműnek tekinthető kötete kifejezetten a bűnözés témakörét járja körbe a századforduló Budapestjén.[43] A szerző mind társadalmi, mind statisztikai, mind sajtótörténeti szempontból is komoly alapkutatásokat végzett a nagyvárosi bűnözésről.

Fontos megemlítenünk azokat a szépirodalmi alkotásokat, melyekben prostituáltak játszanak főszerepet. Találunk erre példát Krúdy Gyula több művében, de ide sorolható Frank Wedekin *A föld szelleme* és *Pandora szelencéje* című művei is, melyekben egy Lulu nevű kéjnő történetét meséli el az olvasóknak. Megemlíthető még Emil Zola *Nana*, ifj. Alexandre Dumas *A kaméliás hölgy*, Honeré de Balzac *A kurtizánok tündöklése és nyomorúsága* című könyvei is. Ezekből látszik, hogy a kéjnő alakja mennyire hétköznapi és felkapott volt ezen időszakban és nem egyszer romantikus ideál képet alakítottak ki róluk.

---

[38] Lombroso–Ferrero, 2004.
[39] Székely–Tábori, 2015b.
[40] Balla, 1909.
[41] Nemes, 1944.
[42] Raskó, 1978.
[43] Perényi, 2012.

A prostitúciót véleményem szerint három történelmi szempontból lehet kutatni: jogi, egészségügyi és társadalmi kontextusok alapján. Mivel az állam elsősorban előbbi kettő szempontból közelítette meg ezt a témát, a legtöbb kutatás elsősorban a jogi szabályozás folyamatát összegezte. Azonban a társadalomtörténeti szempontok eddig jórészt elmaradtak. Jelen dolgozatban ez utóbbi (társadalomtörténeti) megközelítésre tettem kísérletet, mert a jelenség sztereotip képe mögött gyakran elsikkadnak a nők valódi életutai, jellemei és problémái.

IV. A prostitúció és jogi szabályozása

Elsőként is arra kerestem a választ, hogy mi vitt bármilyen nőt arra az útra, hogy a testéből éljen, valamint, hogy a 19. században egyáltalán miért került ennyire előtérbe a prostitúció problémája.

A válasz részben a 19. század „nőképében" keresendő. A században a nőkre abszolút feleségként és anyaként tekintettek, olyan romantikus ideált alkotva belőlük, akiknek nincs szükségük nemi vágyaik kiélésére. Sőt, egyenesen botrányos volt, ha egy gyermekes, férjezett asszony kereste a nemi kielégülést. A férj és a feleség közötti nemi aktusnak csak a fogantatásra kellett szorítkoznia.[44] Ez a tény, hogy a férfi a házasságában nem élhette ki a szexuális igényeit szinte egyenesen a prostituáltak karjaiba hajtotta őket, ahol pénzért bármit megtettek nekik. Így a nők „skálájának" két végén állt a tisztességes feleség és a deviáns prostituált.

Másrészt 19. században megindult az urbanizáció, rengeteg férfi és nő költözött be a nagyvárosokba vidékről, hogy munkát találjon, jobb megélhetést és egzisztenciát teremtsen magának, továbbá új társadalmi osztályok is kialakultak. Budapest lakossága 1867 és 1918 között ötszörösére emelkedett, és ennek mértékét meghaladó módon nőtt a regisztrált prostituáltak száma is. Amíg 1883-ban a számuk 349 volt, 1914-ben már 2288 fő, tehát az arányuk hat és fél szeresére növekedett (1. sz. melléklet).[45] Nem beszélve azokról az örömlányokról, akik regisztráció nélkül, illegálisan folytatták a tevékenységüket, és akiknek a számát nem tudjuk.

Tehát a férfinépesség növekedésével együtt a kereslet is megnőtt a prostituáltakra. A „kínálati oldal" pedig nemcsak, hogy megnőtt, szinte már-már túlkínálat keletkezett. 1890-ben 1000 férfira 1055, míg 1910-ben 1071 nő jutott.[46] (1. sz. melléklet) Ennek oka a fővárosban ideiglenesen élő házicselédék magas száma volt, (2. sz. melléklet) akik csak addig költöztek Budapestre amíg összegyűjtötték a hozományra valót, azután visszaköltöztek a szülőhelyükre.[47] Körükben különösen magas volt azok aránya, akik később prostitúcióra kényszerültek. Hiszen minden ismeretség nélkül, egyedül érkeztek a fővárosba, ahol ki voltak téve a háziúr zaklatásának.

Molnár Lajos szerint egyenesen a férfiak hívják életre a prostitúciót,[48] és ugyancsak a

[44] Corbin, 1999: 217–218.
[45] Anka, 2004: 96.
[46] Gerevich, 1978: 381.
[47] Uo. 57.
[48] Molnár, 1899: 98.

férfiak ösztöneit és érzéseit tartja érte felelősnek dr. A. Moll is.[49] Ebben a tekintetben igazuk is lehetne, de ez a probléma sokkal többrétű ennél. Például, ha alaposan megnézzük, a prostituáltak között többségében olyan fiatal lányokat találunk, akiknek egyáltalán nem az volt az életcélja, sőt egyáltalán nem az volt terve, hogy a nagyvárosban ilyen munkából tartsa fenn magát, csak később tért erre az útra. De álljon itt egy nő véleménye is: Glücklich Vilma Magyar Feminista Egyesület elnöke a nők gazdasági függését, és ugyancsak a férfiak szexuális ösztöneit tartotta felelősnek, de azt is megjegyezte, hogy társadalom csak a nőket ítéli el ezért, a férfiakat nem.[50] Ezek a felfogások mind a nők áldozat(i) képét erősítik: a nőket a társadalom és a gazdasági kényszer sodorta erre az útra, és a jelenség megszűnéséhez a társadalom alapjaiban történő megváltoz(tat)ására lenne szükség. Továbbá az is észrevehető, hogy ezeket a véleményeket több évtized választja el egymástól, az alapprobléma és a vélemények pedig alig változtak az idők során.

Judith Walkowitz szerint ezek a nők pusztán anyagi megfontolásból tértek át erre a kereseti lehetőségre, mert ezzel egyszerűen több pénzt lehetett keresni, mint egyes női munkakörökben vagy esetleg gyári munkával.[51] Többük elsőként klasszikus női munkakörben próbálta fenntartani magát (ezt későbbiekben a vizsgált áldozatoknál is látni fogjuk), de minden bizonnyal ebből a keresetből nem tudták sem magukat eltartani, sem a családjukat támogatni. Balla Jenő több hasonló példát is hozott – név nélkül – különböző hátterű fiatal lányokról, akik a nyomorból menekülve adták fel tisztességes megélhetésüket. Többek között egy olyan lányról, aki előbb egy gyárban dolgozott, majd meggyőzték, hogy prostituáltként könnyebben tud majd megélni, vagy egy tanítónői diplomával rendelkező nőről, aki az apja halála után a nyomorból csak így látott kiutat, és végezetül egy olyan fiatal hölgyről, aki nagyon rossz körülmények között nőtt fel, számára szinte egyenes út vezetett a prostitúcióhoz.[52] Utóbbi példa jól mutatja azt, mikor a tömeges együttélésben az intimitás hiánya miatt a fiatal lányok folyamatosan ki vannak téve a velük ideiglenes együtt élő idegen férfiak zaklatásának és szexuális vágyainak. Ami miatt kialakulhat bennük a normálistól eltérő morális hozzálás.[53]

A fentiekből látszik, hogy ezek a munkák alacsonyabb kereseti lehetőséget biztosítottak nekik, és az is, hogy ugyan többségében az alacsonyabb társadalmi státuszú, szegényebb lányok léptek ilyen pályákra, ritkább esetben viszont az is előfordult, hogy jól

[49] Áldor, 1931: 197.
[50] Glücklich, 1909: 343.
[51] Walkowitz, 1980.
[52] Balla, 1909: 90–91.
[53] Anka, 2004: 96.

élő úri-, vagy polgárlányok kényszerültek valamilyen okból kifolyólag a testük áruba bocsátásra. A korabeli társadalmi rendben egyébként is kevés nőnek adott meg a lehetőség arra, hogy olyan munkakörben dolgozzon – ha egyáltalán dolgozott, és nem a férje vagy valamelyik férfirokona tartotta el –, hogy önmagát jobb színvonalon tudja fenntartani.[54]

Egyik legnagyobb hatású elmélet a 19–20. században a *reglementáció*[55] volt, vagyis hogy a prostitúció egy olyan szükséges rossz, amit, ha felszámolni nem is lehet, legalább teljes állami felügyelet alá kell helyezni.[56] Az elmélet híveinek és szimpatizánsainak legfontosabb szempontja az volt, hogy ezáltal a tevékenység ellenőrizhetővé válhat erkölcsi, illetve közegészségügyi szempontból is. A kéjnőknek ezért négy naponta kötelező volt felkeresni a kerületi főorvost, aki 25 krajcár ellenében ellenőrizte, hogy van-e valamilyen fertőző betegségük. Elsősorban a szifiliszt vizsgálták, amit a bordélyházakban a tulajdonosnak naponta kellett ellenőriznie. Ez utóbbi vizsgálatot 1898-ban ingyenessé tették a prostituáltak számára.[57]

Ahhoz, hogy egy nő bejegyzett prostituált lehessen engedélyt kellett szereznie a fővárosi főkapitányságtól. Ha ez megtörtént, akkor az erkölcsrendészeti ügyosztály vezetője döntötte el, hogy bárcát vagy igazolványt kap. Fontos, hogy ehhez büntetlen előélet szükségeltetett.[58]

Pest és Buda első prostitúció szabályozását 1850-ben alkották meg.[59] Vizsgált korszakunk szempontjából azonban mégis az utána következők a fontosabbak. Sajnos részletesen nem tudjuk mindet ismertetni, de véleményem szerint egyik legfontosabb és legérdekesebb pont a kéjnők kategóriánként történő szétválasztása, hiszen a prostituáltak társadalmi csoportja sem homogén közeg volt, akik mindenki ugyanolyan helyen működött. A hivatalos szabályozás előtt – az 1850-es éveket megelőzően – Szécsényi Mihály három csoportjukat különböztette meg: a nyilvánosan működő és titkos prostituáltak, illetve a privát szeretők és a félvilági nők. Sem az 1850-es „*A bizottmány egészség-rendőrségi javaslata a prostituio rendezése tárgyában*”,[60] sem 1867-es „*Szabályok a kéjelgés-, bordélházak - és kéjhölgyekről*” nem tett különbséget a kéjnők között. Bár az előbbiben már létezett a magánkéjnő kategória, nem szerették a hatóságok alkalmazni, és igazán csak az 1884-ben hozott „*Szabályrendelet a*

[54] Molnár, 1899: 98.
[55] Ezzel a szemlélettel szemben álltak az abolicionisták, akik szerint a prostitúciót, mint olyat teljes mértékben meg kell szüntetni. Ezt támogatta hazánkban például Feministák Egyesülete.
[56] Anka, 2010: 51.
[57] Uo. 59.
[58] Uo. 61.
[59] Szécsényi, 2017: 27–28.
[60] Uo. 9–10.

bordélyügyről" (837/1884) című szabályrendeletben ismerék el teljesen.[61] A fővárosi közgyűlés legközelebb két évtizeddel később, 1907. júniusában – a *„Rendelet a kéjelgésügy szabályozására"* című 1907/881–1008. számú székesfővárosi rendeletben – hozott újabb szabályt a prostitúció visszaszorítására és kontrollálására.[62] E rendelet szerint két kategóriába oszthatók a kéjnők: egy kategóriát alkottak a magánkéjnők, ide tartoztak a bárcás és az igazolványos prostituáltak, illetve egy másik csoportot alkottak bordélyházban dolgozó örömlányok.

A magánkéjnő kategóriába tartozó két típus között a különbség az volt, hogy az igazolványos örömlány a bárcással ellentétben a prostitúciót csak, mint mellékfoglalkozás űzte. Így ők szabadon választhatták meg a lakást, ahol tevékenységüket folytatták, a bárcásokat viszont a rendelet némileg szabályozta, ugyanis a rendőrségnek beleszólási joga volt abba, hogy milyen házban űzhették tevékenységüket, amely nem lehetett 200 méternél kevesebb távolságra közintézménytől vagy templomtól.[63] A fővárosban a legtöbb ilyen hírhedt a ház a VII. kerületben volt, ahova az előbb említett négy helyszín, valamint az Akácfa és a Hársfa utca tartozott, illetve a VI. kerületben a Mozsár, Király Ó és Új utca, a VIII. kerületben IV. kerületben (mai V. kerület) voltak találhatóak. A bordélyok szalonnal rendelkező helyek voltak, egy-egy esetben minden luxussal berendezett házak, ahova a társadalom legfelsőbb rétege járt és a fővárosan csak néhány ilyet tudott eltartani. Egy híres ilyen bordély volt Pilisy Rózáé vagy Grünfeld Terézé. Ezekben a bérhazákban ugyan sokszor több ilyen foglalkozású nő élt, de nem szolgáltak fel ételt, nem volt zenés–táncos műsor, csak egy legjobb esetben is egy ízlésesen berendezett szoba, ahol a nők a kuncsaftjaikat fogadták, tehát inkább nevezhetjük „kéjnőtelepnek", esetleg garniszállónak.[64] A vendégek köre pedig a szegényebb munkások, közkatonák, iparosok közegéből került ki.[65] És persze az árak is ehhez igazodtak.

Ezeket a jogszabályokat és a prostitúció-ügy korabeli rendezését is rengetek kritika érte. A Feministák Egyesülte mindig hangot adott abolicionista álláspontjának: fenntartásaik szerint ugyanis a problémát, ha jogilag be is tiltják, az illegális prostitúció ellenőrizetlen körülmények között ugyan, de továbbra is működni fog. Cséri János szerint az 1884-es rendelet (sőt, már az 1867-esnek is) alapvető hibája volt, hogy nem a prostitúció egészével, hanem csak a bordélyüggyel foglalkozott, a titkos prostitúciót – ami pedig a legnagyobb

[61] Anka, 2010: 55.
[62] Ugyan a fővárosi rendőrkapitány 1900-ban hozott egy rendeletet [49.465/1900], de ezt a belügyminiszter eltörölte, így most nem foglalkozunk vele.
[63] Anka, 2010: 61–62.
[64] Ezek olyan több, egyszobás kislakásból álló épületek voltak, ahol több bejegyzett prostituált élt, egyaránt szolgált lak és munkahelyül ezeknek a nőknek. Lásd. Szécsényi, 1998.
[65] Szécsényi, 1993.

probléma volt – alig vette figyelembe, és nem kellő mértékben kalkulált a decentralizált rendőrségi ellenőrzés hiányosságaival sem. De Cséri javaslatot is tett az általa vélt vagy valós problémák kiküszöbölésére.[66] Dumitreánu Ágoston is kritikus volt a rendelettel kapcsolatban. Ugyan megjegyezte, hogy a bordély-rendszer még mindig a legjobb, hiszen így tudják a legjobban egészségügyileg ellenőrizni és közerkölcsöt megvédeni a prostituáltaktól, azonban fennáll a kéjnők kizsákmányolásának és személyi szabadságuk korlátozásának veszélye, nem is beszélve a leánykereskedelemről, aminek okaként vezették be a magánkéjnő rendszert.[67]

A létező problémára tehát egyik szabályozás sem szolgált tökéletes megoldással, a prostitúciót akkor sem lehet(ett) megszűntetni, ha betiltják, így legalább megpróbálták a lehető legjobb formában törvényi keretek közé szorítani, ellenőrizhetővé tenni és lehetőség szerint védeni a benne dolgozó kéjnőket is. Ahogy Linka Mór fogalmazott: *„[…]amig a prostitúcióra a társadalomnak szüksége van[…] , addig nem szabad a perditákat sárral dobálni! […] védjük meg a kéjnőket is attól, hogy nyilvános helyeken szeméremsértő kifejezésekkel, trágár szavakkal illettessenek! De a védelmüket ki kell okvetlenül terjeszteni egészségökre is, az eddiginél sokkal intenzívebb mértékben. Ez a jóindulatú gondoskodás olyan hasznos invesztíció a társadalom részéről, ami igen bőven meghozza a maga kamatait”*.[68]

V. A kéjnők áldozati képe

Úgy gondolom, kéjnők áldozati képét a gyilkosság áldozatává vált fiatal nők esetén keresztül lehet a legjobban vizsgálni. A következőkben az általam a korabeli sajtóban talált öt, tudomásom szerint még fel nem dolgozott fiatal prostituált tragikus halálát mutatom be. Egyelőre csak végigkövetem az utolsó estéjüket, gyilkosuk üldözését, valamint – ha a tettest sikerült elkapni – a bírósági per menetét.

Egyes újságcikkekben, bár adott esetben évek, sőt évtizedek teltek az egyes eseteket között (és már ezt megelőzően is öltek meg utcalányt), mégis egyfajta „sorozatként” kezelik őket, lévén mind hasonló foglalkozást űztek és hasonló módon erőszakos halált haltak. A következőkben kronológia sorrendben fogom bemutatni az eseteket, a dolgozat bevezetőjében feltett kérdéseket pedig az utána következő fejezetben fogom vizsgálni. Mivel korabeli újságcikkeket használtam forrásként – amik nem mindig megbízhatóak – ezeket erős forráskritikának igyekeztem alávetni.

[66] Cséri, 1893: 42, 45–47.
[67] Dumitreánu, 1909: 346.
[68] Linka, 1907: 253.

Mielőtt a konkrét esetekre rátérnénk, érdemes röviden ismertetni egy korábbi, egy későbbi, illetve két külföldi, hírhedt prostituált gyilkosságot. Mindegyik ügy nagy port vert a maga idejében és a későbbiekben érdemes összevetni ezen öt gyilkossággal.

Idehaza két olyan prostituált gyilkosság történt, ami szenzációt, társadalmi reakciót és újságcikkek tucatjait vonta maga után. Az egyik ilyen eset Végh Verona 1885-ös gyilkossági ügye volt. Veronát április 2-án a Haris bazárban dr. Altmann Mórtól bérelt szobájában ölték meg, unokahúgával, Buday Rózával együtt. A gyilkosságot Verona édesanyja fedezte fel, az eset minden bizonnyal nagyon gyorsan történt, ugyanis fél órával azelőtt a két lány még életben volt. A holttesteket két külön szobában találták meg, mindkettőjükkel kegyetlen módon végeztek. Mindkét lány nyakát elvágták, Veronának a mellkasát is felhasították, a szobát feldúlták.

Verona ekkor 20 éves volt, egy házasságon kívüli kapcsolatból született Budapesten, ezért mindkét szülője után Végh vagy Peschnek néven is hivatkoztak rá az újságcikkekben. 16 évesen korától egy ideig bordélyházban dolgozott, majd Szegeden és Budapesten próbált boldogulni, mint kasszírnő. Ezután több vidéki városban keresett állást, de végül újra visszatért a fővárosba, ahol trafikot nyitott, üzlete viszont hamar csődbe ment. Veronát rendkívül szép, karcsú, magas, fekete hajú és sötét szemű nőként írják le, akit jól ismertek az éjszakai életben.

A gyilkosság híre futótűzként terjedt el a városban, és hamar különféle pletykák keltek szárnyra a gyilkos személyére és indítékára vonatkozóan. Két nappal később, április 4-én fogták el a feltételezett gyilkost, Balentics Imrét. Balentics egész egyszerűen ezért ölte meg Veronát, mert az visszautasította a közeledését, miután már nem tudott fizetni a lány szolgálataiért, Rózát pedig azért, hogy ne maradjon szemtanú a gyilkosságra. Az eljárás során elrendelték az elkövető épelméjűségének vizsgálatát, amelyben arra jutottak, hogy tette elkövetésekor teljesen épeszű és beszámítható volt, amit viszont egy ilyen brutális gyilkosság elkövetőjéről sem a közvélemény, sem az ügyész nem volt hajlandó elhinni. Balenticset végül kötél általi halálra ítélték, a királyi tábla viszont elrendelte az elmeorvosi vizsgálat felülvizsgálatát. Az újabb vizsgálat végét viszont már nem élte meg, ugyanis súlyos tuberkulózisban elhunyt. Mindennek tetejébe kiderült, hogy Altmann a gyilkosság idején otthon tartózkodott, a szomszéd szobában, ahonnan mindent hallott, de azért nem sietett Verona és Róza segítségére, mert épp egy szerelmi légyott közepén volt, és nem akarta azt megszakítani. Mátay Mónika ugyanolyan forrásbázisból dolgozott, a napi sajtóból rekonstruálta az esetet és a nő előéletét, ugyanis sajtó szinte soha nem látott mértékben ontotta cikkeket és a brutálisabbnál brutálisabb részeleteket a gyilkosságról, annak ellenére

lett vezető hír a fővárosi és vidéki lapokban egyaránt, hogy ekkoriban még nem beszélhetünk klasszikus bulvársajtóról. Az eset kapcsán a sajtó olyan diskurzusokat indított el, amikre azelőtt nem volt példa, a gyilkos elfogása jó indokot szolgáltatott a város züllöttsége feleletti moralizálásnak. Az elkövetőt a legelveteműltebb szörnyetegként mutatják be és hozzákapcsolják a korabeli kriminológia elmebeteg-bűnöző elméletek tárgyalásához.[69]

A másik gyilkosság, ami ennél is jobban beépült a köztudatba, Mágnás Elza szenzációszámba menő ügye volt. Bár Mágnás ügye némileg kilóg sorból – hiszen őt tisztán anyagi haszon reményében és nem prostituált(i) minőségében ölték meg – mindenképpen említést kell tenni róla, hiszen ez volt a korabeli Magyarországon a legnagyobb hisztériát kiváltó prostituált gyilkosság. Elza Turcsány Emília – vagy Tucsány/Turcsa Erzsi – néven születhetett Báton, Bars megyében, majd Léván nevelkedett. Főleg cseléd és pesztonka munkákból tartotta el magát. Regisztrált prostituált soha nem volt. 1900 körül már a fővárosban élt, ahol először pincérnőként, majd orfeumi büféslányként tevékenykedett. 1907-től már Pállfy János gróf, majd Schmidt Miksa, bútorgyáros kitartottjaként élt.[70] Ezzel egyidőben Elza klasszikus értelemben vett – az utcán potenciális kuncsaftokra várakozó – prostituált minősége megszűnt, innentől, mint magánzó működött.[71] A tanulmánykötet írói ebben az esetben az is sajtót használták elsődleges forrásul. Külön kiemelendő, hogy amig az újságírók nem voltak bizonyosak abban, hogy Elza prostituált, másféle hangot ütöttek meg a cikkek írásakor.[72] Érdekes módon ebben az esetbe a sajtó kifejezetten a nőt hibáztatta saját tragikus sorsáért, hiszen ő volt az, aki erkölcstelenségével megrontotta a társadalmat, így halálával erkölcsileg az helyreállt.[73]

Mágnás holttestét két kocsis fedezte fel 1914. január 10-én a Margit (ma Bem) rakparton egy utazókosárban. A nő mindössze egy szál inget viselt, és mivel nem tudták rögtön azonosítani, az ügy felgöngyölítésére kinevezett nyomozó mindent bevetett az azonosításhoz, köztük a bulvársajtót is. Az újságok rendre 1-3, a gyilkosok elkapásakor 4-5 oldal terjedelem tárgyalták az esetet.[74] Nem bizonyos, hogy ki azonosította a nőt, de mikor kivonultak a Margit rakparton található lakására, a házvezetőnője, Kóbori Rózsi úgy tájékoztatta a rendőröket, hogy az asszonya vidékre utazott. A lakás rendkívüli luxussal volt berendezve, a házkutatás során kiderült, hogy mintegy 10 000 korona értékben hiányoztak tárgyak és készpénz, amiért a rendőrség rablógyilkosságnak minősítette az ügyet. Az

[69] Mátay, 2003.
[70] B. Nagy, 2014: 17–18.
[71] Zelei, 2014: 31.
[72] B. Nagy 2014: 17.
[73] Zelei 2014: 31.
[74] Uo. 25.

elkövetők hamar lelepleződtek, a házvezetőnőt és a tettestársának vélt Zvara Mihályt, Elza unokaöcsét őrizetbe vették. Majd egy zálogházi bejelentés alapján elfogták Nick Gusztávot, Rózsi szeretőjét is.[75] Kiderült, hogy Nick péntek este becsöngetett Elzához, és Rózsival együtt betörtek a szobájába, ahol egy törülközővel kezdték őt fojtogatni. Miután Mágnás már nem élt, testét egy kosárba tették és elcipelték a Duna partra, ahol a folyóba akarták dobni, de ez nem sikerült.[76] A törvényszék 1914. május 30-án mindkét elkövetőt életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte. A fellebbezés után az eset a Kúriára került, ahol végül mindkettőjükre halálbüntetést szabtak ki, de Ferenc József megkegyelmezett nekik.[77]

Hazánkban talán kevéssé ismert két, Amerikában megölt fiatal nő**,** Helen Jewett és Mary Rogers esete. Mindkét nő New Yorkban működött prostituált. Helen Jewett New York egyik leghíresebb prostituáltjaként Rowana Towshenad exkluzív bordélyházában élt és dolgozott az 1836-ban történt halálakor. Gyilkosa Richard P. Robinson volt, aki a nőt az egyik találkozójuk után ölte meg, majd felgyújtotta őt és a szobáját is. Robinsont ugyan elkapták és bíróság eljárás alá vonták, de végül felmentették.[78] Jewettről három különböző élettörténet jelent meg a sajtóban, a legkülönbözőbb teóriák kaptak szárnyra, mígnem egy bíró felfedte Helen igazi származását: Dorcas Doyen néven született Main államban egy szolgáló lányaként, aki szülei halála után az előbb említett bírónál szolgált. Majd több városban, különböző neveken dolgozott, mint örömlány, míg New Yorkban érte a szomorú vég.[79]

Néhány évvel később újabb nő meggyilkolása rázta meg a várost. Mary Rogers testét 1841. július 28-án találták meg a Hudson folyóban, három nappal az után, hogy a vőlegényének, Daniel Paynek azt mondta elmegy meglátogatni nagynénjét.[80] A lány rendkívül erőszakos halált halt. A halottkém látlelete szerint: megverték, megkötözték és megerőszakolták. Többféle teória kezdett elterjedni a haláláról: egyesek szerint egy személy ölte meg (talán valamelyik szeretője), mások biztosra vették, hogy egy banda végzett vele, de voltak akik öngyilkosságot, vagy egy sikertelen abortusz miatti halált feltételeztek.[81] Mary egyedült élt özvegy édesanyjával, Phebeval, akivel 1837-ben költöztek New London Countyból (Counnecticatból), New Yorkba, ami mindkettőjüknek hatalmas szociális váltást jelentett.[82]

---

[75] Uo. 26.
[76] Uo. 27.
[77] Perényi, 2012: 47.
[78] Cohen, 1990: 374.
[79] Cohen, 1999: 35, 42.
[80] Srebnick, 1997: 15.
[81] Uo. 17–18.
[82] Uo. 43.

A két nő halála óriási hatást gyakorolt mind az amerikai bulvársajtóra, mind a prostitúció tárgyalására, Helen Jewett halálával ugyanis az amerikai társadalom az általánosításon túl hirtelen emberi arcot is tudott társítani a prostitúcióhoz.[83] A magyar sajtóban az esetek elkövetése idején ezeknek a gyilkosságoknak nem találtam nyomát, akkor sem emlegették fel őket, mikor az általam vizsgált nőket ölték meg, így ekkoriban nincs rá bizonyíték, hogy bármilyen párhuzamot vontak volna az esetek között. Helen Jewett neve csak 1932-ben olvasható először a magyar sajtóban, azonban akkor is csak, mint egy regényes krimi történet.[84] Mary Rogerssel személyével pedig egészen a hatvanas évekig nem találkozunk.[85]

[83] Cohen, 1999: 22.
[84] Meghal a Broadway pillangója. *8 Órai Ujság*, 1931. augusztus 19., 7; A páncélszekrények őrangyala. *8 Órai Ujság*, 1931. augusztus 19., 7.
[85] Ki volt az igazi? *Magyar Ifjúság*,1968. augusztus 8., 15.

VI. A gyilkosságok

Az egyes esetek tárgyalása előtt fontos szót ejteni a fővárosról, ahol ezek a nők éltek és mint prostituáltak működtek. Az 1873-ban Pest, Buda és Óbuda jogi egyesítésével létrejött Budapest a dualizmus idején az ország adminisztratív és gazdasági központjává vált, ami komoly társadalmi változásokkal is együtt járt. Fővárosunk egyike volt Európa leggyorsabb ütemben fejlődő nagyvárosainak, a városegyesítéstől a millenniumig tartó időszakban egy modern nagyvárossá nőtte ki magát, annak minden olyan, akkor még újnak számító problémájával, mint a nagyvárosi bűnözés, hajléktalanság és a prostitúció.

A 19. század második felében a város lakosságának száma többszörösére növekedett (1. sz. melléklet), ezzel együtt annak társadalmi szerkezete is megváltozott. Új csoportok és rétegek jöttek létre (mint például az ipari munkásság), vagy tűntek el. Budapest lakossága ebben az időintervallumban megtöbbszöröződött: 1850 és 1910 között átlagosan évi 2,6%-kal nőtt,[86] melynek nagy részét a bevándorló népesség adta.[87] A népességnövekedés 71%-át adták a bevándorlók, akik nemcsak Magyarország határain belülről, hanem azon kívülről is érkeztek.[88] A főváros lakossága emiatt etnikailag rendkívül sokszínűnek volt mondható, de ezek a csoportok egy-két generáció alatt elmagyarosodtak.

A századforduló környékén a legfontosabb változás a társadalom szerkezetében ment végbe, hiszen ekkor alakult ki polgári társadalom. Ezen időszakban a társadalom középső rétegének megerősödése volt megfigyelhető, melyet legjobban a foglalkozási viszonyok változásában lehet megfigyelni: az iparban, kereskedelemben és közlekedésben dolgozók és az egyéni vállalkozok száma jóval gyorsabban növekedett, mint a gyári munkásság, a napszámosok és a cselédség száma. Különösen nagymértékben nőtt a századforduló idején a női munkavállalók száma.[89]

Budapesten olyan a modernitáshoz és nagyvároshoz kapcsolódó bűnesetek ütötték fel fejüket, melyekre a főváros rendőrsége a városegyesítés időszakában még nem volt felkészülve, ezek azonban az 1880-as évekre megoldódtak.[90] A népesség növekedésével a rendőrség létszámát tekintve nemigen tudott lépést tartani: míg 1896-ben 276, 1903-ben már 462 lakos jutott egy rendőrre, ez az arány 1913-re javult, ugyanis akkora ez a szám 362-re csökkent.[91]

---

[86] Barta, 2010: 250.
[87] Uo. 252.
[88] Uo. 253.
[89] Uo. 284.
[90] Perényi, 2012: 106.
[91] Gerevich, 1978: 494.

A lakosság számának növekedésével arányosan nőtt a bűnözés is: Thirring Gusztáv által készített rendkívüli részletes bűnügyi statisztikákból kiolvasható, hogy míg 1890-ben 8812 bűneset történt,[92] amiből 8 volt gyilkosság – ebbe nem vettem bele az emberölést, illetve gyermekgyilkosságokat –, addig 1912-ben a 29506 bűnesetből már 25 volt gyilkosság.[93] Ezen adatokból kiolvasható, hogy az elkövetett bűnesetek száma három és félszeresére, míg a gyilkosságok száma háromszorosára emelkedett, ugyanakkor a lakosság száma csak másfélszeresére növekedett ugyanebben az időszakban.

1. Manicza Anna

A sorban az első Manicza Anna, akit 1893. április 1-jére virradóra gyilkolták meg a Dob utca 32. szám alatt található lakóhelyén. Manicza mindössze két héttel halála elött költözött át a Kazinczy utcából a Fischer Mór lakatosmester tulajdonában lévő társasházban. A mindössze 24 éves tiszolci születésű lány holttestét a házmesternője fedezte fel, akinek feltűnt, hogy már egy ideje nem mutatkozott a lány. Utoljára a szomszédasszony, Appelné látta őt az előző este. Délben ugyan látogatója érkezett a Kis-Rókus kórházból, egy „mama", aki Budapesti Hírlap szerint valószínűleg Manicza futtatója lehetett, és aki szintén nem kapott választ a kopogtatására,[94] így déltájban, miután hosszas dörömbölésre sem kaptak semmilyen életjelet, a házmesterné egy lakatosmester segítségével kinyitatta az ajtót. A holttestet a feldúlt utcai szobában találták meg, felöltözve, hátra csavart jobbkézzel. A gyilkossághoz Benczúr Dénes rendőrorvost, Farkas Lajos tanácsnokot, Szombatfalvy Albert detektívfőnököt, illetve Diner Ákos rendőrségi fogalmazót rendelték ki, akik megállapították, hogy a lány minden kétséget kizáróan gyilkosság áldozata lett. A nőt egy madzaggal megfojtották, ami fölé egy nadrágszíjat is tekertek, az arcára egy fehér, vérrel átitatott kendőt tettek, a vér – a Pesti Hírlap szerint – a lány orrából és szájából származott,[95] ugyanakkor a Budapesti Hírlap szerint a keze véresre vakart volt és innen eredt el a vér.[96]

Az újságok szerint „*párját ritkító rablógyilkosság történt*", ugyanis ellopták a lány 190 forintról szóló takarékpénztári könyvét, valamint arany *remontoir* zsebóráját és négy arany gyűrűjét is. Ezeket később sem találták meg és a betétkönyvet sem váltották be. A gyilkosa valószínűleg rájöhetett, hogy lebukna, ha az utóbbit megtenné, az ékszereket meg is tarthatta,

[92] Thirring, 1898: 300.
[93] Thirring, 1914: 158.
[94] Megfojtottak egy leányt. *Budapesti Hírlap*, 1893. április 11., 5–6.
[95] Rablógyilkosság a fővárosban. *Pesti Hírlap*, 1893. április 1., 8.
[96] Megfojtottak egy leányt. *Budapesti Hírlap*, 1893. április 11., 5–6.

vagy máshol adta el.

A kirendelt orvos megállapította, hogy a gyilkosság valamikor vasárnap este 9 és 10 óra körül történhetett, amit a házmesterné is megerősített, ugyanis 10 óra után Manicza nem fogadott több vendéget. A rendőrség szerint a dulakodás nyomai két elkövetőre utaltak, így elsősorban azt a két férfit gyanúsították, akik szombat éjszaka vendégeskedtek nála.[97] A két férfiról a Budapesti Hírlap adott személyleírást: egy magasabb, vékony fekete és egy alacsony szőke emberről, akik megkísérelték őt azon az éjjelen kirabolni. Sőt, a cikk szerint szombat este a lányt ki is rabolták, mialatt a szomszéd egy pálinkamérésben tartózkodott, majd mikor később, vasárnap délelőtt meglátogatta egy barátnőjét a kórházban, állítólag azt mondta neki, hogy biztos benne, hogy meg fogják ölni. Mivel azt az eseményt, csak egy cikk közli, valószínű, hogy kitalációnak kell minősítenünk, az író egyfajta önbeteljesítő jóslattal próbálhatta tovább dramatizálni az esetet. Egy barátnője szerint a lánynak nem volt szeretője, ellenben szoros viszonyban állt két mészároslegénnyel, az egyik egy magas szőke, a másik egy alacsony vörös bajuszú fiatalember, akik általában együtt látogatták meg Annát, és saját kulccsal is rendelkeztek a szobájához,[98] és akik akár el is követhették a gyilkosságot. A nyomozás során több gyanúsított neve is felmerült, de egyik sem bizonyult a gyilkosság elkövetőjének. Elsőkörben a fentebb említett két mészáros legényt keresték, de őket hamar tisztázták, majd egy katonát kerestek, azután egy Friedland Dávid nevű bádogoslegényt.[99] Majd egy Weinberger Jakab nevű káplárt állították elő.

A két héttel későbbi boncolás során megállapították, hogy a gyilkosságot valószínűleg nem kettő, hanem egy ember követte el.[100] A gyilkosság által felkavart „állóvizet" a sajtó igyekezett jócskán meglovagolni és a megnövekedett közérdeklődést az eladott példányszám növelésére használni: a Budapesti Hírlap április 6-i számában az elkövetőt már mint *Budapesti Jacket*[101] nevezték meg, mert május 27-én egy Bartos Erzsébet nevű prostituáltat szintén megtámadtak. Ekkor azt feltételezték, hogy ugyanaz az ember lehetett, aki Maniczát megfojtotta, egy szőke hajú és bajuszú fiatalembert kerestek. A rendőrség így ugyanazt a nyomozót bízta meg mindkét üggyel,[102] de ez a nyom sem vezetett sehova.

A gyilkossági ügyben semmi előrelépés nem történt egészen 1894 augusztusáig,

[97] Rablógyilkosság a fővárosban. *Pesti Hírlap*, 1893. április 1., 8.
[98] Megfojtottak egy leányt. *Budapesti Hírlap*, 1893. április 11., 5–6.
[99] Gyilkos-keresés. *Budapesti Hírlap*, 1893. április 13., 4.
[100] A dob-utcai rablógyilkosság. *Pesti Hírlap*, 1893. április 13., 9.
[101] Bár azon túl, hogy egy prostituált az áldozat, semmi hasonlóság nincs közöttük.
[102] Jack Budapesten. *Budapesti Hírlap,* 1898. június. 6., 7.

vagyis majd másfél évig, amikor elterjedt a hír, hogy Újpesten elfogtak egy katonatisztet,[103] aki úgy tűnt, kapcsolatba hozható az üggyel, de ez is tévútra vezetett. Majd 1894 szeptemberében a nyomozásban váratlan fordulat következett be, amikor egy Felvinczy Miklós nevű borbély feljelentette egy kollégáját, Fehér Józsefet egy részeges vitájuk után rablásért, majd elterjesztette róla, hogy ő Manicza Anna gyilkosa. Ugyanakkor semmilyen bizonyíték nem szólt Fehér mellett, így a rendőrség az eljárást megszűntette, majd Fehér rágalmazási pert indított Felvinczy ellen, amit meg is nyert.[104]

Az ügy itt véget ért. Több gyanúsított nem került előtérbe. A gyilkosság mai napig megoldatlan.

2. *Gernedics Ágosta*

A következő tragikus eset Manicza Anna halála után másfél évvel történt, mikor Gernedics Ágosta vagy Auguszta[105] holttestét 1894. december 9-én találták meg az Alsó-erdősor 12. szám alatti, Schwerák Rezsőnétől bérelt lakásán. A lány előző este még látogatót fogadott, aki néhány perc után távozott. A napszámos Bagics Lajos – akivel és akinek feleségével a lány osztozott a lakáson – ezután fedezte fel Ágosta holttestét. A lány félig le volt vetkőztetve, megfojtották, szájából egy kendő lógott ki.

Az áldozathoz Berczy Béla rendőrkapitányt, Szabó Sándor vizsgálóbírót, Berta László rendőrorvost, Splényi Ödön és Farkas Lajos rendőrtanácsosokat, Zsarnai Győző rendőrkapitányt és Szombatfalvy Albert detektívfelügyelő küldték ki. Megállapításuk szerint a prostituált egyértelműen gyilkosság áldozata lett. A lányról az elkövető levette a fülbevalóját és a karperecét, valamint ellopta a pénztárcáját is. A feltételezett gyilkosról a lány társnője, Szmetana Anna adott személyleírást: középtermetű, jól öltözött, sötét bajuszú, magyar és németül egyaránt beszélő, ugyanakkor rossz benyomást keltő emberről számolt be, akivel Ágostát a meggyilkolása előtt látta a kávéházban.[106]

A gyilkost nagyon hamar, már két nappal később fogták el – ezalatt több, mint 20 embert állítottak elő – amikor az eladásra kínálta az Ágostától ellopott fülbevalókat[107] egy neppernek, aki értesítette a rendőrséget. A férfi Gzseguk János 29 éves betonmunkásként mutatkozott be, azt állítva, hogy az ékszereket egy kofferrel együtt vette. Miután átszállították

[103] Manicza Anna gyilkosa. *Pesti Napló*, 1894. augusztus 18., 7.
[104] Rágalmazott borbély. *Budapesti Hírlap*, 1894. szeptember 11., 9.
[105] Az újságokban mindkét néven előfordul.
[106] Rablógyilkosság a fővárosban. *Pesti Napló*, 1894. december 10., 9–10.
[107] Az ellopott ékszerek jegyzéket a rendőrség már előzőleg nyilvánosságra hozta.

őt a főkapitányságra, már azt mondta, hogy Gregor Jánosnak hívják és kőfaragó. A lakása átkutatása során megtalálták nála azokat a tárgyakat, amiket Ágostától lopott el, valamint kiderítették, hogy az igazi neve Figár Kázmér, lengyel származású és mindössze 6 napja – a fogolytörzskönyve alapján december 3-án – szabadult a börtönből.[108]

A kihallgatás során előbb azt állította, hogy az ékszereket egy Janositza Mihály nevű kőművestől vette, de bebizonyosodott, hogy csak rá akarta kenni a lány megölését, később bevallotta, hogy ő követte el a gyilkosságot. Figár tettének okaként azt hozta fel, hogy Ágosta megpróbálta ellopni a pénztárcáját, és ezt az állítását az egész tárgyalás alatt fent is tartotta.[109] A vizsgálat során, mint az ilyenkor szokás volt, megvizsgálták és megállapították, hogy Figárnak elmebaja nincs,[110] tehát ép elméjénél volt a gyilkosság elkövetésekor.

A tárgyalást május 15-re tűzték ki, három nappal később, május 18-án Figárt a bíróság kötél általi halálra ítélte.[111] Fellebbezett, a másodfokú bíróság pedig december 29-én a rablógyilkosságot szándékos emberölésre változtatta, a kötél általi halált pedig életfogytiglani fogházbüntetésre enyhítette,[112] amit a kúria május 26-iki ítélete helybenhagyott.[113]

3. Bjelobaba Mária

Két évvel Ágosta halála után, 1896. december 6-án találták meg a 21 éves Bjelobaba Mária[114] holttestét a Csengery utca 6. szám alatti lakóhelyén, ahova 6 héttel ezelőtt költözött be, és amit Frank – a Fővárosi Lapok szerint Warabka – Józsefnétől bérelt. A lány Horvátországból, Muflincáról származott. Utoljára Frankné látta, mikor megelőző este együtt – ahogy írták *„jókedvűen megvacsoráztak*" – miután a lány látogatója elment. Este tíz óra után már senki nem érkezett hozzá. Reggel 10 órakor a házmesterné szerette volna felkelteni, de miután hosszas kopogtatás után sem nyitott ajtót, egyszerűen benyitott, mivel az ajtó nem volt bezárva. A holttestet szobájában, a díványon fekve találta meg pongyolában. Az áldozat nyakát elmetszették, a ruháját, a padlót, a párnát vér borította, a szoba viszont nem volt feldúlva. Farkas rendőrtanácsos, Markovics detektív, később Zsarnay rendőrtanácsos, Perényi vizsgálóbíró és dr. Firzer rendőrorvos érkeztek ki a helyszínre. Megállapították, hogy

[108] Az elfogott rablógyilkos. *Pesti Napló*, 1894. december 12., 6.; BFL, VII. 106. 559-es törzskönyvi szám.
[109] Az alsó-erdősori rablógyilkosság. *Pesti Napló*, 1895. január 9., 9.
[110] Az alsó erdősori gyilkosság. *Fővárosi Lapok*, 1895. március 23. (oldalszám nélkül)
[111] Gyilkos lengyel. *Budapesti Hírlap*, 1895. május 18., 8.
[112] Az alsó erdősori gyilkosság. *Pesti Hírlap*, 1896. február 6., 15.
[113] Az alsó-erdősori gyilkosság. *Fővárosi Lapok*, 1896. május 28., 5.
[114] BFL, XXXIII. 1. a., Polgári halotti anyakönyvi kivonata bejegyezve. Budapest VII. kerület 1913/1896. folyószáma alatt.

Bjelobabát még éjfél előtt ölhették meg, valamint hogy a gyilkos minden bizonnyal azután hagyta el a lakást, miután a házmesterné reggel öt órakkor kinyitotta a kaput. Ez azt jelenti, hogy legalább 5-6 órát tartózkodott a lakásban, miután megölte és elvitte az áldozata 2 forintját is.[115]

Elsőként a lány szeretőjét, egy muzsikus őrmestert, Wigner Antalt keresték, akivel korábban többször is tettlegességre került sor közöttük,[116] valamint az Ős-Budavára egyik alkalmazottját, aki szintén sokszor megfordult nála.[117] Néhány nappal később már egy 19-20 éves, alacsony, sovány, pattanásos, ápolatlan fiatalembert kerestek, aki a gyilkosság napján több prostituáltat is leszólított, de azok nem voltak hajlandók felvinni őket lakásukra, egyrészt külseje, másrészt a durva viselkedése miatt. De este 9 óra után Bjelobaba mégiscsak felhívta a lakására, egy nagyobb pénzösszeg reményében, amit egy társnője is megerősített. Ekkor merült fel gyanúsítottként még egy, a Vértessy kávéházban dolgozó olasz énekes neve is.[118] Ám végül egyik nyom sem vezetett sehova.

Néhány nappal később felröppent a hír, hogy Bjelobaba férjes asszony volt, de a nő már akkor is erkölcstelen életvitele miatt még 1893-ban elváltak, férje pedig állítólag egy eszéki végrehajtó volt, aki a – cikk szerint legalábbis – válásuk után Zágrábba költözött. Bjelobabának még a halála idején is voltak Eszéken rokonai, akik közül az egyik felutazott Budapestre azonosítani őt.[119]

December 14-én éjjel Holczer Ágnest megtámadták egy kávémérésben, a lány túlélte és a támadóját is be tudta azonosítani, aki nem volt más, mint a szeretője Michelisz József. Hamar elterjedt a hír, ő Bjelobaba Mária gyilkosa is, de ez minden alapot nélkülözött.[120]

Márciusban fogták el a még januárban, szintén a fővárosban, a Dob utcában megölt Koch Józsefné gyilkosát, Hradil Alfonzt, aki több gyilkossági szándékot és kísérletet vallott be, nem csak Budapesten, hanem Bécsben is. Hradilt meggyanúsították Bjelobaba megölésével is, de ezt tagadta (valószínűnek tartom, hogy ha ő tette volna, akkor be is vallotta volna),[121] és az ügy szeptemberi bírósági tárgyalásakor ez be is bizonyosodott.[122]

Júniusban a Budapesti Hírlap arról írt, hogy Sopronban elfogták a 20 éves Grafl Mihályt. Ő lett az újabb gyanúsított, sok érv és bizonyíték szólt a bűnössége mellett: vérfoltos volt a kabátja – bár ekkor már 7 hónap telt el a gyilkosság óta –, munkája sem volt, valamint

115 Rablógyilkosság a fővárosban. *Budapesti Hírlap*, 1896. december 6., 8.
116 Rablógyilkosság a fővárosban. *Fővárosi Lapok*, 1896. december 6., 4–5.
117 Rablógyilkosság a fővárosban. *Budapesti Hírlap*, 1896. december 6., 8.
118 Rablógyilkosság a fővárosban. *Fővárosi Lapok*, 1896. december 6., 5.
119 A tévedt nő halála. *Pesti Napló*, 1896. december 10., 6.
120 Gyilkossági kísérlet egy kávémérésben. *Fővárosi Lapok*, 1896. december 15., 7.
121 A dobutcai rablógyilkos. *Pesti Napló*, 1897. március 9., 9.
122 A dob-utcai rablógyilkos. *Pesti Napló*, 1897. szeptember 22., 10.

alibit sem tudott igazolni.[123] Grafl-t június 6-án engedték el, miután kiderült, hogy a gyilkosság idején Sopronban tartózkodott.[124]

Októberben egy fiatalember Bécsben önként feladta magát, de miután átutaztatták Budapestre kiderült, hogy csak ingyen szeretett volna a fővárosba jönni.[125] 1898 februárjában felmerült a gyanú, hogy Bjelobabát ugyanaz a Wagner Ferenc ölte meg, aki megölt egy Peitl Katalin nevezetű nőt,[126] de ez sem bizonyosodott be. 1902 áprilisában miután Kickinger Rezső kéjgyilkosságot követett el Hamburgban, ugyancsak felröppent a hír, hogy akár ő is lehet a gyilkos – de ez a feltevés sem vezetett sehova.[127] Csak úgy, mint Reis Hers nevű kasszafúró vallomása, aki állította, hogy ő gyilkos, a cikk szerint ugyanakkor részegen minden nagyobb bűnesetet magára vállat, amiket kijózanodását követően visszavont.[128]

Ekkor már több mint 6 év telt el a gyilkosság óta, de a gyilkos személyére sohasem derült fény, minden nyom tévútra vezetett, a sok gyanúsított közül egyik sem bizonyult bűnösnek.

4. Müller Teréz

1901. december 21-én újabb prostituált meggyilkolása rázta meg Budapest lakosságát. A 24 éves, zsidó családból származó,[129] Müllert Terézt[130] Dob utca 71. szám alatti lakóhelyén ölték meg kegyetlenül. A lány a Pozsony megyei Vízkeletről jött fel három évvel azelőtt Budapestre, és mint cselédlány kereste kenyerét. De hamar prostituált lett belőle, sőt másfél évvel ezelőtt húga, Antónia is feljött utána a fővárosba, aki hasonló utat járt be, mint nővére. Teréz valószínűleg jól kereshetett, mert a családjának is küldött haza a megkeresett pénzből. Sőt miután egy másik húga, Emma és öccse, Gyula is feljött a városba, őket is támogatta, amikor szükségük volt anyagi segítségre.

A halálát megelőző este egy társnője, Kurcz Cecília látta őt egy férfival hazamenni. Másnap reggel, mikor az öccse meglátogatta és bekopogott hozzá egy idegen férfihang szólt ki a szobából, majd egy elfojtott nyögést hallott. A fiú nem mert egyedül bemenni nővére szobájába, bár sejtette, hogy valami baj van.[131] A nyögésre, ami, ezek szerint, inkább kiáltás

123 Bjelobaba gyilkosát elfogták. *Budapesti Hírlap*, 1897. június 1., 7.
124 Bjelobaba Mária gyilkosa. *Budapesti Hírlap*, 1898. június 6., 9.
125 A szabólegény utazása, *Pesti Napló*, 1897. október 13., 9.
126 Bjelobaba Mária gyilkosa, *Budapesti Hírlap*, 1898. február 16., 9.
127 A hamburgi gyilkos vallomása. *Pesti Hírlap*, 1902. április 19., 10.
128 Egy hírhedt kasszafúró letartóztatása. *Pesti Napló*, 1903. január 18., 9.
129 Rablógyilkosság a Dob-utcában. *Budapesti Hírlap*, 1901. december 22., 9.
130 Az adatokat megerősíti a polgári halotti anyakönyvi kivonat: bejegyezve Budapest VII. kerület 2001/1901. folyószám alatt - BFL, XXXIII. 1. a.
131Rablógyilkosság a Dob-utcában. *Pesti Napló*, 1901. december 22., 4.

lehetett, hiszen a házmesterné, Maitner Jakabné és annak cselédje, Katica is kijött a hangra a lakásukból.

Müller szobájából ekkor egy jól öltözött férfi az ajtót kulcsra zárva távozott sietve. Katica bekopogott a szobába, de csak hörgést halott, ekkor már a házmester, Maitner Jakab is megjelent a színen, és sietve lakatosért és rendőrért rohant.

A szobába berontva nagy felfordulás és a lány véres teste fogadta őket, aki ekkor ugyan még életben volt, de nem sokáig. Nyakát elvágták, a testén több késszúrást ejtettek. A főkapitányságról Csengery Béla inspekciós rendőrtiszt, Tóth Lajos rendőrkapitány, Krecsányi Kálmán detektívfelügyelő, dr. Diner Ákos rendőrkapitány, Tóth János rendőrfogalmazó és dr. Fleischer Kornél vizsgálóbíró vonult ki. Megállapították, hogy gyilkos valószínűleg álmában lephette meg a lányt, majd a földön dulakodtak, ekkor szúrhatta meg a testén. Mindez óriási erőt és élni akarást mutatott a lánytól, hiszen ekkor már el volt vágva a torka. A gyilkos annyira sietett – hiszen a lány öccse, Gyula megzavarta –, hogy több dolgot is otthagyott a szobában: a mellényét, a gallérját, G.A. monogrammal – erről később kiderül, hogy a gyilkos édesapja nevének kezdőbetűi –, a nyakkendőjét, a cipőjét, és a gyilkos fegyvert is. A lány tárcájából a pénzt valamint a karkötőjét ellopta, de a fülbevalóját és a gyűrűit nem vitte el. A szobában találtak még egy rövid, német nyelvű levelet, Béla Gelber aláírással. A rendőrök kikérdezték a lány társnőit és szeretőjét, Adler Samut.

Gelbert már délután megtalálták a bérelt lakásán, és mivel nem tudott alibit szolgáltatni az éjszakára, azonnal bevitték a főkapitányságra. A fiatalembert Bezdeg százados kapta el, aki a környéken a nyomozással volt megbízva. Ő a villamoson utazva egy ismerősébe botlott, akitől azt az információt kapta, hogy a kórházban látott egy, a körözött személyhez nagyon hasonló embert, ő pedig rögtön oda is sietett, ahonnan egy kocsis vallomása alapján jutott el Gelberhez. Sőt, egy másik cikk szerint a postások segítségét is kértek, de ezt később maga a posta cáfolta.[132] Az elfogás mikéntjét több verzióban közölték az újságok és mindegyik hitlessége megkérdőjelezhető.

A gyanúsított, Gelber Baruch vagy magyarosítva Béla, 22 éves, izraelita vallású, debreceni származású, foglalkozását tekintve utazó vászonügynök volt. Baruch a kihallgatás során azt állította, hogy a lány kedvese volt és gyakran segítette ki pénzzel. Kiderült, hogy más bűntényeket is elkövetett, valamint fennállt a gyanú, hogy egy stuttgarti rablógyilkosságot is ő követhetett el.[133] Szállásadója, Friedmanné elmondta, hogy mikor aznap reggel találkozott vele véres volt a keze és össze volt karcolva az arca. Azt állította,

[132] A dob-utcai rablógyilkosság. *Pesti Napló*, 1901. december 23., 3.
[133] Uo. 5.

hogy éjjel verekedésbe keveredett az orfeumban. A házkutatás során több prostituált címét is megtalálták nála, ebből arra következtettek, hogy valószínűleg őket is meg akarta ölni. Sőt időközben jelentkezett egy másik lány is, aki azt állította, hogy Gelber az ezt megelőző héten megkísérelte őt megölni, a kést is felismerte – amivel Gelber Terézt megölte – csak a férfi megijedt és távozott.[134]

A vallatás során semmit nem tagadott, azt mondta, a nyomor vitte rá a gyilkosságra. Az is kiderült, hogy szinte minden személyes adatában hazudott: az igazi neve Gelber Baruch és nem Bécsben, hanem Varsóban született, és nem utazóügynök, hanem vasgyári munkás, ráadásul katonaszökevény.[135] Azt állította, hogy Müllert hirtelen felindulásból, egy veszekedés közepette ölte meg, mert nem akart neki pénzt adni. A rendőrség kiderítette, hogy a gyilkos fegyvert Aczél Zsigmond vaskereskedésében vette, nem pedig a lánynál találta, ahogy azt állította, bár Aczél nem ismerte fel Gelbertet.

Védője, dr. Fried Vilmos kérvényezte az elmeorvosi vizsgálatot, amire dr. Sab Antal egyetemi tanárt kérték fel.[136] A doktor vizsgálata szerint Gelber a gyilkosság idején teljesen beszámítható volt.[137]

Az ügy tárgyalása májusban kezdődött tárgyalás október 16-án ért véget és az esküdtek szándékos emberölés, rablás és lopás bűntettében életfogytiglani fegyházra ítélték. A lány apja 10 000 koronás kártérítési igényét polgári perre utasították.[138] 1903 áprilisában a Kúria Sebestyén Mihály elnökletével megsemmisítette az ítéletet, mondván, hogy az esküdtek egy olyan kérdésben – a rablás és gyilkosság egy kérdésben tárgyalva – döntöttek, amit érdemben nem tárgyaltak, így az életfogytiglani büntetést 15 évnyi fegyházbüntetésre enyhítették.[139]

Alig két hónappal később érkezett a hír, hogy Gelber Baruch a börtön rossz körülményei miatt valamilyen tüdőbetegséget kapott, a rabkórházban fekszik és már nincs sok neki hátra.[140] De Gelber túlélte a betegséget, hiszen 1908-ban Guthi István újságíró az illavai letartóztatási intézet lakói között találja őt, aki ekkor már 29 éves, mindig vidám és jókedvű, és már valamennyire megtanult magyarul is.[141] Innen, a fogolytörzskönyve vonatkozó adatai alapján, 1917. március 18-án engedték ki.[142] 1920-ban már újabb körözést

134 A dob-utcai rablógyilkos. *Budapesti Hírlap*, 1901. december 23., 8.
135 Rablógyilkosság a Dob-utcában. *Pesti Napló*, 1901. december 23., 3.
136 A Dob-utcai rablógyilkosság. *Pesti Napló*, 1901. december 25., 10.
137 Rablógyilkosság a Dob-utcában. *Budapesti Hírlap*, 1901. december 22., 9.
138 A dob-utcai rablógyilkosság. *Budapesti Hírlap*, 1902. október 15., 10.
139 Gelber Baruch. *Budapesti Hírlap*, 1903. április 17., 11.
140 Gelber Baruch haldoklik. *Pesti Napló*, 1903. május 19., 12.
141 Gonosztevők között. *Pesti Hírlap*, 1908. augusztus 12., 8.
142 BFL, VII.102.a. 1901, 2356-os, Gelber Béla/Baruch gyilkossági és rablási ügye, 1901.

is kiadtak ellene, miután megszökött a váci fegyintézet kerttelepéről. Neve ekkorra már Stempin János néven fut.[143] Stempin János néven is megtalálható a fogolytörzskönyve.[144] Az azonban nem derül ki, hogy mikor és hogyan jöttek rá a hatóságok a névváltoztatásra. Ahogy az sem, hogy mit keresett az országban, ahonnan a gyilkossági ügye után kitiltották.

5. Schwarcz Johanna

Az általam vizsgált esetek közül az utolsó utcanő, Schwarcz Johanna meggyilkolásáról 1912. május 23-án adtak hírt az újságok.[145] A lányt az ezt megelőző napon, május 22-én, ölték meg és rabolták ki Dohány utcai lakásában, ahol 17 másik rendőri felügyelet álló lány is lakott.

Schwarcz utoljára reggel 6 órakor adott magáról életjelet, amikor az ékszerésze, Renner Dávid, eljött szokásos napi 16 korona részletért, amit az ékszereiért fizetett. A gyilkos valószínűleg ekkor még ott lehetett, ugyanis a lány azt mondta, most nincs ideje kijönni. A lány dél után egy órával sem ment Frankl Manónéhoz, a szállásadónőjéhez az ebédért, ami a lakbérben benne foglaltatott. Ezután háromnegyed kettőkor, majd kettőkor is megpróbáltak bejutni a lakásba, ahonnan semmilyen választ nem kaptak. Ekkor Franklné lakatosért küldetett. Lakatost ugyan nem találtak, de a szobába a szomszédos helységből is be lehetett jutni, így találták meg Johanna holttestét a díványon félig levetkőztetve, megfojtva.

Krecsányi Kálmán detektívfőnök, dr. Bajust Gábor vizsgálóbíró, Császlik Pál és Szakály K. Kálmán fogalmazók érkeztek ki a gyilkossághoz. Megállapították, hogy a prostituáltat valószínűleg pusztakézzel fojtották meg, majd az arcát letakarták egy piros-fehér pöttyös vászonzsebkendővel, ami bizonyosan nem a nőé volt, hanem a gyilkosé. Ezen kívül egy kézelőgombot és egy esernyőt is találták. A nő által viselt ékszereket mind elvitték, kivéve egy medaliont, ami leszakadt és nem vették észre. A lakást nem kutatták át több értékért, csak azt vitték, amit Schwarczon találtak. A rendőrorvos szerint a gyilkosság valamikor reggel 9 és 10 óra között történhetett. A gyilkost senki sem látta sem érkezni, sem távozni. Estig 11 embert hallgattak ki, de egyiknek sem volt köze a gyilkossághoz. A szomszédos ház házmesternőjének vallomása alapján egy sovány, csontos, a húszas évei közepén járó

[143] Körözés. *Budapesti Közlöny*, 1920. július 30., 11.
[144] BFL, VII.101.e. III/1908, Stempin János lopási ügye, 1908.
[145] Mivel a *Schwarcz* nevet az újságokban többféle változatban írták, azt a formát fogom használni, ami a polgári halotti anyakönyvében szerepel: BFL, XXXIII. 1. a. bejegyezve Budapest VII. kerület halotti anyakönyvi 749/1912. folyószám alatt.

fiatalembert kerestek, aki zsarolta és szerelmével üldözte a nőt.[146]

Néhány nappal később kiderült, hogy Renner, az ékszerész összetévesztette a napokat és a kérdéses reggelen a nő egyáltalán nem válaszolt a kopogtatásra, amit a szomszédos szobában lakó Ladislaus Rózsi is megerősített, tehát Schwarcz ekkor már bizonyosan halott volt. Újból kikérdezték Hüttle Ferencnét is, és kiderült, hogy ő sem kedden, hanem csak hétfő reggel látta a lányt. Ezek, valamint az a tény, hogy a lány szobájában a petróleumlámpa egészen reggelig égett, arra engedett következtetni, hogy már valamikor az éjszaka folyamán megölhették. A boncolás is hajnali 4 órára helyezte a gyilkosság időpontját. Újra kihallgatták a házmestert is, akinek eszébe jutott, hogy két fiatalembert engedett be utoljára Schwarczhoz.[147]

A gyilkosok nyomára egy elzálogosított gyűrűn keresztül sikerült rábukkanni. Egy detektív ugyanis egy zálogházban megtalálta Schwarcz egyik gyűrűjét, amit Hauk Sándor hordár zálogosított el, aki Kertész Mórt nevezte meg megbízójának. A történet némileg meseszerű: az egyik gyilkost Kertész inasa ismerte fel, aki értesített egy a közelben posztoló rendőrt, így Rosenfeld Lajos hamar a kapitányságon találta magát. A kihallgatás során mindent tagadott. Rosenfeld Lajos 23 éves szegedi, rovott múltú fiatalember volt, aki korábban négy hónapot ült rablásért, egy büntetőpere pedig, amelyben egy Pap Júlia nevű prostituált azzal vádolta, hogy megpróbálta őt kloroformos kendővel elkábítani és kirabolni, éppen ekkor folyt.[148] Kiderült, hogy a gyilkosság idején a gyanúsított együtt lakott Kálmán nevű öccsével, aki így akár bűnrészes is lehet. A fiatalabb testvért elhozatták Szegedről, ahol fogtechnikusként egy fogorvos alkalmazásában állt.

Kálmán mindössze 21 éves, intelligens, külföldet is megjárt fiatalember volt, külsőleg igen hasonlítottak egymásra a testvérével. (5. sz. melléklet) Kálmán még aznap este megtört és bevallotta, hogy együtt ölték meg Johannát, azonban az idősebb testvér, Lajos még ekkor is ártatlannak bizonygatta magát.[149] A gyilkosságot előre megfontolt szándékkal követték el és amíg Lajos fojtogatta a lányt, Kálmán kloroformmal átitatott kendőt nyomott az áldozat szájához.[150]

Augusztusban az ügyészség kérte a két vádlott elmeorvosi vizsgálatát, amivel a vizsgálóbíró, dr. Vass Károly teljes mértékben egyetértett, és kijelölték dr. Minnich Károlyt és Némethy Ödön törvényszéki elmeorvos-szakértőket.[151] Rosenfeld Lajos ez idő tájt

[146] Rablógyilkosság a Dohány-utcában. *Pesti Hírlap*, 1912. május 22., 11–13.
[147] Az égő lámpa. *Pesti Hírlap*, 1912. május 28., 7–8.
[148] Elfogták Schwarz Johanna gyilkosát? *Pesti Napló*, 1912. július 12., 6–7.
[149] A Rosenfeld-testvérek a perdita gyilkosai. *Pesti Napló*, 1912. július 12., 4–6.
[150] Előre megfontoltan gyilkoltak és raboltak. *Népszava*, 1912. július 16., 9.
[151] A Dohány-utcai rablógyilkosság. *Népszava*, 1912. augusztus 2., 11.

tüdőbetegségben szenvedett, ezért a rabkorházba szállították, ahol megfigyelése alatt végig őrültséget színlelt, de összeségében mindkét elkövetőnél épelméjűséget állapították meg. Kálmán azt vallotta, hogy a gyilkosság puszta véletlen volt, a lányt csak ki akarták rabolni, de elkábítási kísérletük rosszul sült el.[152]

A legnagyobb kérdés a nyomozás folyamán mégis az volt, hogy Rosenfeldék valóban használtak-e kloroformot a rablás során (mert ezt csak ők állították, a helyszínen erre nem találtak bizonyítékot), illetve, hogy az áldozat ennek a használatába vagy a fojtogatásba halt-e bele, ezért elrendelték a holttest exhumálását.[153] A két fiatalember védelmét dr. Török Sándor és dr. Baumfeld Lajos látták el, előbbi decemberben kifogással élt a vádirat kapcsán, ugyanis (és úgy tűnik erre építette a védelmet) a kloroform-használattal bizonyítható volt, hogy nem akarták megölni a nőt. Az ügyészség gyilkossággal vádolta meg őket.[154]

A tárgyalás[155] 1913. január 29-én kezdődött meg, a vádlottakat zárt tárgyaláson hallgatták ki, volt némi probléma az orvosszakértőkkel, ezért a tárgyalást elhalasztották,[156] és csak február 25-én folytatták. Jelzett napon délig a közerkölcsöt sértő részeket zárt tárgyaláson tárgyalták[157], majd 26-án hirdettek ítéletet. Dr. Tihanyi Mór orvosszakértő nem tudta megerősíteni, hogy a gyilkosság során Rosenfeldék kloroformmal próbálták elkábítani az áldozatot, ezzel ugyan megdőlni látszott a védelem, de Török a védőbeszédben továbbra is ezzel érvelt. Az ítéletet este 11 órakor hirdették ki, Rosenfeld Lajost bűnösnek találták Schwarcz Johanna sérelmére elkövetett rablásban és emberölésben, amiért 15 évi fegyházra ítélték, illetve Rosenfeld Kálmánt a nő sérelmére elkövetett rablás és mérgezés bűntettében 7 év fegyházra ítélték.[158] Kálmán büntetését a kúria júliusban 12 évre módosította, a súlyosbítást azzal indokolva, hogy a beismerés önmagában nem tekinthető enyhítő körülménynek.[159] Így ért végét az öt közül – véleményem szerint – a legösszetettebb ügy, ugyanis két teljesen különböző személyiségű elkövető, ráadásul testvérek, a rablást előre kitervelten, kloroform felhasználásával követték el, aminek egy gyilkosság lett a vége. A

[152] Schwartz Johanna gyilkosai. *Pesti Napló*, 1912. október 10,. 9–10.
[153] Uo.
[154] A rablógyilkos testvérek. *Pesti Napló*, 1912. december 19., 21.
[155] A büntetőpernek – a három bíróságig jutott eset közül egyedüliként – fennmaradt a peres anyagaga a Budapest Főváros Levéltárában BFL, VII.5.c. 11627/1913. *(Rosenfeld Lajos és társa [Rosenfeld Kálmán])* jelzet alatt. Ebben az iratcsomóban a vádirat, az ítélet, valamint Rosenfeld Kálmán orvosi bizonyítványa található. Természetesen a legideálisabb eset az lett volna, ha a mindegyik per iratanyaga fennmaradt volna, azonban a korabeli sajtó is bőséges forrásként szolgál ezen eljárások rekonstruálásához és megvizsgáláshoz, de ezen cikkek nem minősülnek olyan hitelesnek, mint egy hivatalos, bírósági dokumentum. A bírósági tárgyalás és a sajtóban megjelentek közötti átfedést jól mutatja a tény, hogy a Rosenfeld-fivérek elleni eljárás iratai csak csekély többlet információval szolgáltak a kutatásom során.
[156] Schwartz Johanna gyilkosai az esküdtszék előtt. *Pesti Hírlap*, 1913. január 30., 19.
[157] A Rosenfeld-fiúk. *Budapesti Hírlap*, 1913. február 25., 19.
[158] A Dohány-utcai rablógyilkosság. *Népszava*, 1913. február 25., 13–14.
[159] Schwartz Johanna gyilkosai. *Népszava*, 1913. július 9., 12–13.

fogolytörzskönyveik alapján Kálmán 1924. augusztus 8-án,[160] Lajos pontosan 3 évvel testvére után szabadult.[161]

VII. A gyilkosságok elemzése a sajtóforrások alapján

A következőkben olyan kérdésekre keresem a választ, amiket a korabeli újságcikkek alapján lehetséges és érdemes megvizsgálni, miszerint milyen volt az életük prostituáltként, mennyit kerestek ezzel a munkával, milyennek ábrázolták őket az újságírók és az ügyük milyen utóéletet élt a sajtóban.

Amiatt, hogy ilyen mennyiségű újságcikk született és ezek átnézésével és összehasonlításával remekül meg lehetett vizsgálni, hogy az egyes eseteket különböző orgánumok milyen stílusban mutatják, mit helyeznek fókuszba kezdetben és későbbiekben az ügy előrehaladtával. A címadások változási is érdekes adatokkal szolgáltak. Ilyen vizsgálat természetesen csak akkor lehetséges, ha nem is az összes, de nagy mennyiségű cikk fellelhető a gyilkosságokról. Ehhez kiegészítésként és összevetésként a kortársaik beszámolói, véleménye és elemzései érdekes ellentéteket hoztak felszínre.

Elsőként is előéletüket tekintve tudjuk, hogy Manicza Anna miután feljött Budapestre először szobalányként dolgozott,[162] Müller Teréz mint cselédlány kereste a kenyerét,[163] Bjelobaba Mária kávéházi kasszírnőként és cselédlányként dolgozott, majd utána lépett a prostitúció útjára.[164] Gernedics Ágosta viszont kilóg a sorból, ő ugyanis egy ügyvéd lánya volt, és nincs tudomásunk arról, hogy a prostitúció előtt űzött-e más foglalkozást.[165]

Az újságcikkekből valamennyire következtethetünk az általam vizsgált öt prostituált anyagi helyzetére is, bár ezek a számok kétségesek lehetnek, hiszen közel sem bizonyos, hogy a sajtó információi ezekről az összegről helytállók: Manicza Annától 190 forintól szóló takarékbetétkönyvet, négy aranygyűrűt és egy zsebórát vittek el.[166] Gernedics Ágostától fülbelevalót, karperecet, és 80 krajcárt tulajdonítottak el, a meggyilkolásáról szóló korabeli cikkek viszont azt állítják, hogy az anyagi helyzete nagyon rossz volt, és több ékszerét is zálogba kellett adnia.[167] Bjelobaba Mária gyakran panaszkodott, hogy nincs semmije és olcsóbb szobába kellett költöznie, mert télen megcsappant a keresete, és a napi kiadása

[160] BFL, VII.102.a. 1740/1912., Rosenfeld Kálmán gyilkossági ügye, 1912.
[161] BFL, VII.101.e.II. 5189, Rosenfeld Lajos gyilkossági ügye, 1912.
[162] Megfojtottak egy leányt. *Budapesti Hírlap*, 1893. április 11., 5–6.
[163] Rablógyilkosság a Dob-utcában. *Pesti Napló*, 1901. december 22., 4.
[164] Rablógyilkosság a fővárosban. *Pesti Napló*, 1896. december 6., 6.
[165] Rablógyilkosság a fővárosban. *Pesti Napló*, 1894. december 10., 3.
[166] Megfojtottak egy leányt. *Budapesti Hírlap*, 1893. április 11., 5–6.
[167] Leány-gyilkosság az Erzsébetvárosban. *Budapesti Hírlap*, 1894. december 10., 4.

nagyjából 10 forintot tett ki, de csak kettőt sikerült megkeresnie. Tőle csupán két 2 forintot vittek el.[168] Müller Teréztől nem vitték el a takarékbetétkönyveit, sem az ékszereit, csupán 10 forintot és egy ezüst karkötőt.[169] Schwarcz Johanna a halálát megelőző napon 34 forintot keresett, és 100 koronát küldött haza az édesanyjának, továbbá rengeteg ékszere volt, amiknek értéket 1500 koronára becsülték, a szobáját napi 7 forintért bérelte. Rosenfeldék 3 aranygyűrűjét, az aranyóráját a hozzátartozó lánccal, egy nyakláncot és két karperecet raboltak el tőle.[170] Az elrabolt tárgyak számának akár hitelt is adhatunk, de a pénzösszegeknek nem. Schwarcz halálakor eleve az egyetlen hivatalos fizetőeszköz az Osztrák-Magyar Monarchiában a korona volt és nem a forint, tehát nem kereshetett 34 forintot.

Ezek a példák mind Judith Walkowitz tézisét látszanak alátámasztani: ezek a nők már bőven az önállósodás, mondhatni az emancipáció, útjára léptek: teljesen egyedül éltek, önmagukat egyedül, családjuktól, férfiaktól függetlenül tartották el. Arra költötték a megkeresett pénzüket, amire csak akarták. Mary Roberts a korszak egy új típusát testesítette meg: az ún. „*working womant*" aki nem rendelkezett biztos családi háttérrel és otthonnal, nem volt házas, nem állt egy férj vagy apa védelme alatt.[171] Akárcsak Helen Jewett akit „ *self-made womannak*" nevez Patricia Cline Cohen. Ezek a jellemzők mind illenek az általam vizsgált őt nőre is. Nem is beszélve a munkaidőbeli szabadságról és az egyéni döntések lehetőségéről. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy nem is tudtak volna, és nem is terveztek nagyon hosszú távon ebből a munkakörből megélni, hiszen egy idő után a kor és nem megfelelő életmód igencsak kikezdte volna a külsőjüket.

A továbbiakban a vizsgált öt nő személyiségét és társadalmi hátterét igyekszem felvázolni: Manicza Annát a Budapesti Hírlap kék szemű, fekete hajú, kedves modorú, okos parasztlánynak írta le, aki mindig adott magára és csinosan öltözködött. A rendőrségen is a csöndes életmódjáról ismerték. Tiszolcról került fel a nagyvárosba. Halálakor mindössze 24 éves volt.[172] Gernedics Ágosta budapesti volt, a Pesti Napló szerint a nem tartozott a legszebbek közé, ruházata és fekete haja is igen rendezetlen volt, már-már ijesztő volt a külseje. Akik ismerték csendes, takarékos lánynak tartották, aki Manicza Anna meggyilkolása óta attól rettegett, hogy ő is erre a sorsa jut. Ezért osztotta meg Bagicsékkal a lakását, akik ingyen laktak nála. Bár kétségesnek tartom, hogy kifejezetten emiatt az eset miatt lett ez volna így, vagy csak az újságok kötötték össze a két tényt. Egy jómódú ügyvéd lánya volt,

168 A tévedt nő halála. *Pesti Napló*, 1896. december 6., 6.
169 Rablógyilkosság a Dob-utcában. *Pesti Hírlap*, 1901. december 22., 4.
170 Rablógyilkosság a Dohány-utcában. *Pesti Hírlap*, 1912. május 22., 12.
171 Srebnick, 1997: 45.
172 Megfojtottak egy leányt. *Budapesti Hírlap*, 1893. április 11., 5.

aki egy ballépés miatt tért le a jó útról. Hogy ez mi volt, arról sajnos egyik cikkben sem írnak, de elképzelhető, hogy valamilyen a korban gyakori eset történhetett a lánnyal: erkölcstelen életmódot folytatott, megszöktették, szeretője volt, vagy házasságon kívül teherbe esett.[173] Látszik, hogy nem ehhez az élethez volt szokva, anyagi problémái is voltak, amiért az ékszereit is el kellett zálogosítania.[174] Bjelobaba Mária a horvátországi Muflincról származott, maga módján csendesen és tisztességesen élt. Mindössze 20 éves volt, mikor meggyilkolták.[175] Müller Terézről tudjuk, hogy egy vízkeleti zsidó nagycsaládból származott. Nem tartották olyan könnyelmű lánynak, mint pályatársait és egyszer sem került a rendőrség látómezejébe valamilyen bűncselekmény vagy erkölcsi kihágás miatt. Szintén csak a húszas évei közepén járt.[176] Schwarcz Johanna a maga 27 évével már kezdett kiöregedni a szakmából, a cikk szerint ekkora már megcsúnyult, megviselték a szakmában töltött évek, sokszor gyomorbaj kínozta. De mindezek ellenére keményen dolgozott és jóval több pénzt keresett, mint társnői, ebből kifolyólag barátai sem voltak, mert féltékenyek voltak rá. Johanna imádta az ékszereket, mindig több darabot is aggatott magára. Állítólag ezzel próbálta egyensúlyozni a vélt, vagy valós csúnyaságát, ami viszont irigységet keltett a többi nőben. Johanna szintén zsidó vallású volt.[177]

Mindezeket összevetve alapvetően egy heterogén családi, társadalmi és vallási hátterű, ugyanakkor marginalizált társadalmi csoport képe bontakozik ki. A meggyilkolt nők társadalmi hátterére, életére és személyiségére vonatkozóan a korabeli sajtóban megjelent cikkek az egyetlen forrásaink, amiket nem tudunk összevetni semmivel. Sosem fogjuk megtudni, hogy igazából milyen volt a személyiségük, így teljes képet nem kaphatunk róluk, de a cikkek írói mindegyiküket tisztességes, keményen dolgozó nőknek festik le. Ez szemben állt azzal a sztereotip képpel, amit a társadalomban élt a prostituáltakról: olyan nő, aki szexuális túlfűtöttsége következtében instabil és megbízhatatlan, képtelen önmaga féken tartására, a tisztességes munkára, vágyainak kielégítése miatt űzi a mesterségét, s mindez kihatott az egész életvitelére és az egészségére: alkoholista és elhízott.[178] Ezt a sztereotip képet fedezhetjük fel Brichta Kálmán 1891-ban írt röpiratában is: „*Azon erkölcstelen, hitetlen fene vadak, kik nem ismernek sem szépet, jót, sem nemest, igazat és tisztát, kik csak bünt, szennyet és ocsmányságot ápolnak; kik kerülik a tisztességes társaságot és a nap világosságát; azok, kik csak kényelemre, jólétre, nyugalomra, szórakozásra és undok kéjre szomjuhoznak, ezek a kéjhölgyek. Hogy mily*

[173] Érdekes, hogy ezzel a részlettel nem foglalkoztak a lapok.
[174] Leány-gyilkosság az Erzsébetvárosban. *Budapesti Hírlap*, 1894. december 10., 4.
[175] Rablógyilkosság a fővárosban. *Pesti Napló*, 1896. december 6., 6.
[176] Rablógyilkosság a Dob-utcában. *Pesti Napló*, 1901. december 22., 4.
[177] Rablógyilkosság a Dohány-utcában. *Pesti Hírlap*, 1912. május 22., 11.
[178] Mátay, 2003.

megtestesült rossz az ilyen lény, az kitetszik abból, hogy kimenti magát Istennek rendeltetése alól, anya nem lesz belõle, nemét nem szaporitja, dolgozni nem dolgozik és Istent nem ismer. Ezek a fúriák terjesztik az egész világban a roszszat".[179]

Áldor Viktor könyve ugyancsak több tulajdonságot sorol fel, amit jellemzőnek tart rájuk. Ilyen a hazudozás (ami a hisztériában és a gyengeelméjűségben gyökeredzik), a kényszer, hogy többnek láttassák magukat, az, hogy gyakran megtartanak olyan dolgokat, amiket csak kölcsön kapnak, az, hogy ugyanakkor megjegyzik, hogy az üzleteket becsületesen és tisztességgel vezetik és bármilyen üzletemberrel felvehetnék a versenyt. Illetve, hogy sokan segélyezik a családjukat és nagyon szeretik törvénytelen gyermekeiket.[180] Valóban, azt is tudjuk, hogy többen a megkeresett pénzükből segítették a családjukat, Müller Teréz[181] és Schwarcz Johanna[182] küldött nekik haza pénzt, amikor csak tudtak. Müller az utána Pestre feljött testvéreiről is gondoskodott, amikor arra szükségük volt. Bjelobaba Máriának nem sok rokona volt és a családját sem sikerült felkutatni, illetve Gernedics Ágostát valószínűleg kitagadhatta a családja. A szerzők hangsúlyozzák, hogy közel sem egyforma mind. Néhányuk ugyan feltűnően viselkedik az utcán, viszont vannak közöttük rendkívül jó modorúak. Szerinte többük alkoholizmussal küzd, de főleg a bordélyokban, ahol a madam erőlteti az ivászatot.[183] Frances Finnegan egy tanulmányában hangsúlyozza, hogy a 19. század utolsó harmadában a yorki prostituáltakat gyakran ítélték el alkoholos befolyás alatt vagy az alkohollal kapcsolatos bűntények miatt. Azt is kimutatta, hogy a prostituált nők körében gyakrabban fordult elő alkoholizmus, mint más női csoportok között. Sőt W. Logan szerint az az ok amiért a nők elsősorban utcára kényszerülnek maga az alkohol.[184] Jóllehet voltak olyan nők, akik ezt az utat járták be, a cikkek alapján erről az öt nőről nem ilyen kép rajzolódik ki.

A témából adódóan felmerülhet a kérdés, hogy hol volt veszélyesebb prostituáltként dolgozni: az utcán egyedül, vagy bordélyházban? Helen Jewett esetében láthattuk, hogy egy bordélyházban ugyanúgy meg lehetett észrevétlenül ölni egy prostituáltat. Ennek ellenére valószínűsíthető, hogy az egyedül dolgozó magánkéjnők gyilkosságát némileg könnyebben lehetett kivitelezni, mint egy bordélyházban élőét, ahol pontosan számon tartották, hogy mikor ki járt a nőknél. Ugyanakkor tanúk egy kéjnőtelepen vagy bérházban is voltak, de nem tudtak egymásra annyira figyelni és kiszolgáló személyzet sem volt, akik adott esetben közbe

[179] Brichta, 1996.
[180] Áldor, 1931: 184–186.
[181] Rablógyilkosság a Dob-utcában *Pesti Napló*, 1901. december 22., 4.
[182] Rablógyilkosság a Dohány-utcában. *Pesti Hírlap*, 1912. május 22., 11.
[183] Áldor, 1931: 188–189.
[184] Finnegan, 1999: 197–198.

tudtak volna lépni. Továbbá, mint látjuk, az ötből két gyilkosságnál nem találták meg a tettest.

Hogy hogyan nézhetett ki egy napjuk és az életük azt Székely Vladimir és Tábori Kornél szerzőpáros a következőként képzelte el: délfelé felkelnek abban a hónapos szobában, amit bérelnek. Ezután megjelenik a főbérlő asszony, aki a lakbért követeli, de a hölgy nem tudja kifizetni. Ezért hamar felkel, kimegy az utcára és gyorsan kerít magának egy kuncsaftot, akivel elvonulnak egy szállóba, amiért 10–15 forintot kap. Az összeget rögtön viszi is a szállásadónőjének, hogy fennálló tartozását kiegyenlítse, aki viszont hamar újra hitelbe veri valamilyen csecsebecsével vagy ruhadarabbal. Délután belefér egy kis csevej a barátnőkkel. Hat óra felé megjelenik a „frizérnő" aki segít neki elkészülni az estére. Nyolckor indul a kávéházba, ahol megkeresi a kenyérre valót hajnalig.[185] Ez a kép inkább képzelet szüleménye, mint valóság. Valószerűtlen, hogy mindennap megjelent a fodrásznő vagy, hogy a főbérlő minden nap megpróbálta volna valamire rábeszélni. De ebből is láthatjuk, hogy naiv és megbízhatatlan nőknek képzelik el őket, akik meggondolatlanuk költik el megkeresett pénzüket felesleges dolgokra.

A szerzőpáros további érdekes részletekkel is szolgál az utcanőkről: szerintük a szabályozás előtt – itt bizonyára az 1907-es rendeletre[186] gondoltak – jól kerestek ezek a nők, de azóta csak lopva járhattak az utcákon, mert a rendőrök hamar elkapták őket, így kávéházakban próbáltak boldogulni vagy hamar új technikát kellett kitalálniuk. Utóbbira jó példa volt az, hogy az ablakban illegetve magukat szólították le az arra járó férfiakat. Szerintük egy ilyen nő egynapi keresete 15 forint.[187] Úgy gondolták, hogy egy prostituáltnak mindenképpen szüksége van egy férfira, aki vigyáz rá, ő védi meg őket és társaságként is szolgál. Ők pincérek, munkások és leánykereskedők, akik külön bűnözői kasztot alkottak, napi 2–5 korona járt nekik ezért a „felvigyázásért", és rendes ruha. Amíg a nő a pénzt keresi addig ő biliárdozik, majd mikor hajnalban hazamennek elveszi ami jár neki, esetleg meg is veri a nőt.[188] Ezeknek ellent mond, hogy a cikkekből nem derül ki, hogy bármelyiküknek is lett volna ilyen férfi az életében. Egyedül Manicza Annánál említették, hogy lehetséges, hogy volt futtatója, akit „mamának"[189] neveztek és csak egyetlen cikkben említették meg. Szeretőkről, partnerekről azonban több esetben is említést tettek: Gernedics Ágostának

[185] Székely–Tábori, 2015: 17–18.
[186] 1907/881–1008. számú fővárosi közgyűlési szabályrendelet.
[187] Székely–Tábori, 2015: 27.
[188] Uo. 30–31.
[189] Megfojtottak egy leányt. *Budapesti Hírlap*, 1893. április 11., 5–6.

Reichmann Adolf,[190] Müller Teréznek Adler Samu,[191] illetve Bjelobaba Máriának Wigner Antal[192] nevű partneréről emlékeznek meg a lapok.

A statisztikai adatok tükrében elmondható, hogy a fővárosba települők számával egyenes arányban nőtt az erőszakos bűncselekmények száma. Bár egy gyilkosság indítéka rendkívül szerteágazó lehet, eseteinkben legtöbbször valószínűleg a pénz volt az, mivel mind az öt lánytól több értéktárgyat is elloptak és ugyanez a helyzet állt fent Mágnás Elzánál. is Ezzel ellentétben Végh Veronánál a féltékenység. Külföldi estekben, Helen Jewettnél és Mary Rogernél nem derült fény az indítékokra. A kiváltó okot természetesen könnyebb megtudni, ha sikerült elkapni a gyilkost. Ez Manicza Annánál és Bjelobaba Máriánál nem sikerült. Kérdés, hogy ezek a gyilkosságok mennyire voltak előre eltervezettek, valószínűnek tartom, hogy nem, inkább hirtelen felindulásból elkövetett gyilkosságoknak tűnnek.

Szerencsére a sajtó ezekről az esetről rengeteget és rendkívüli részletességgel cikkezett még évek múlva is. Az esetek nagy nyilvánosságot kaptak. Sajnos néhány részeletet erős forráskritikával kell kezelnünk – többségében olyan dolgokat, amiket csak egy lap közölt le egy alkalommal –, hiszen a bulvársajtó nem minden esetben a színtiszta igaz mondásáról volt híres.

Buzinkay Géza szerint a bulvársajtó csak 1896-tól az *Esti Újság* megjelenésével vette kezdetét.[193] A századfordulóhoz közeledve a társadalmi változások a sajtóra is hatással voltak, megváltoztak az olvasók igényei: megnőtt az olvasni tudók száma és ez maga után vonta a lapok példányszámainak emelkedését. Csak Budapesten a 20. század elején 39 napilap jelent meg, míg 1896 januárjában mindössze 17.[194] A cikkek témáinak aránya is változott, egyre nagyobb terjedelemben közöltek bűnügyi, rendőri és bírósági híreket is.[195] A század végén szinte már minden napilapnak volt bűnügyi rovata.[196] Ezek a cikkek irodalmi stílusban, a rendőri nyelvezetből keveset használva íródtak.[197] A Pesti Napló a bűnesetek a Napi Hírekbe, a bírósági ügyek a Törvénykezésbe kerültek, a Népszavában a Hírekben vagy Törvénykezésben jelentek meg, Budapesti Hírlap a Törvényszéki csarnokban közölte az ügyeket, Pesti Hírlap Napi hírek és úgyszintén Törvénykezés rovatban, a Fővárosi Lapok a Törvényszék továbbá az Újdonság címszavaknál jelentettek meg bűnügyi és bírósági híreket.

A fenti esetekről elsősorban a fővárosi lapok cikkeit igyekeztem összegyűjteni és

[190] Az elfogott rablógyilkos. *Pesti Napló*, 1894. december 12., 6.
[191] Rablógyilkosság a Dob-utcában *Pesti Napló*, 1901. december 22., 4.
[192] Rablógyilkosság a fővárosban. *Fővárosi Lapok*, 1896. december 6., 5.
[193] Perényi, 2012: 238.
[194] Márkus, 1977: 43–44.
[195] Uo. 54.
[196] Perényi, 2012: 203.
[197] Uo. 206.

átvizsgálni, többek között a Budapesti Hírlap, a Pesti Hírlap, a Főváros Lapok, a Pesti Napló és a Népszava is mind közölt cikkeket a gyilkosságokról. Sőt Mágnás Elzáról még a Nőben is megjelent egy írás.[198] A cikkek főleg bűntett felfedezése utáni első napokban rendkívül részletesek, akár 2-3 oldal hosszúságúak is lehettek, és az érintettek személyi adatait, élettörténet, a gyilkosság és a helyszín pontos leírását, az elrabolt és a gyilkos által ott felejtett tárgyakat, a kirendelt nyomozókat, az első körben gyanúsított személyek személyleírását adták közre. Elsősorban ezeknek a cikkeknek köszönhetően tudjuk viszonylag pontosan rekonstruálni a történteket. Illusztrációk nem igazán születtek, csak a Tolnai Világlapja közölt egy-egy esetben fotográfiát a gyanúsítottról, például a Rosenfeld-fivérekről. (5. sz. melléklet)

Manicza Anna esetében először csak egy rövid tárgyilagos közlést adott a Pesti Hírlap, majd a következő napokban hosszabb 1-2 oldalas összefoglaló cikkek születtek. Ugyanilyen egy-másfél oldalas cikkek jelentek meg Gernedics Ágosta, Bjelobaba Mária, Müller Teréz és Schwarcz Johanna esetében is a gyilkosságot követő első napokban több különböző újságban. Végh Verona meggyilkolására csak egyetlen cikkben utalnak vissza, méghozzá a Budapesti Hírlapban Manicza Anna meggyilkolásakor, miszerint „*olyan bűntett híre terjedt el köztünk, amilyet Balentics Imre óta Budapesten el nem követtek, s a milyen csak a londoni utcák éjjeli ködében szokott megtörténni*".[199] A két gyilkosság között 8 év telt el így még valamennyire élhetett az emberek és az újságírók emlékezetében, de, ezek szerint, annyira nem gyakorolt nagy hatást a későbbiekben, hogy ezt tekintsék minden prostituált gyilkosság hivatkozási példájaként és nem lett annyira ikonikus, mint az Egyesült Államokban Helen Jewett és Mary Roberts esete. Hazánkban inkább Mágnás Elza nevét őrizte meg a köztudat, de az majd 30 évvel később történt. Továbbá Végh Verona nevét nem, hanem a gyilkosáét említik meg. Ezek szerint a gyilkos sokkal mélyebb nyomott hagyott, mint a nő, akit brutálisan megölt. Valamint kapunk egy utalást – ugyan egyelőre név nélkül, de valószínűleg – Hasfelmetsző Jackre,[200] akit két későbbi cikkben a Budapesti Hírlap és a Pesti Hírlap is megemlített, sőt előbbi „*Jack Budapesten*"[201] címmel jelentette meg a cikkét. Ugyanis egy másik prostituáltat is megkíséreltek megölni és feltételezték, hogy ugyanaz lehet a tettes mindkét

198 Bédy-Schwimmer Róza: A nő tőkéje. *A Nő*, 1914. január 20., 30.
199 Megfojtottak egy leányt. *Budapesti Hírlap*, 1893. április 11., 5–6.
200 A modern kor, hanem minden idők leghíresebb sorozatgyilkosa a 19. század végén, 1888 őszén mindössze néhány hónapig London egyik kerületében, *Whitechapel*ben tevékenykedő Hasfelmetsző Jack *(Jack the Ripper).* Hasfelmetsző kiléte a mai napig rejtély, könyvek és filmek tucatjai próbálják kideríteni, hogy kinek személyében kellene keresnünk minden idők leghírhedtebb sorozatgyilkosát. Hivatalosan öt prostituáltat ölt meg, de egyesek még ennél is több gyilkosságot kötnek a nevéhez. Sajnos Hasfelmetsző Jack körüli vitákban épp az áldozatok személye sikkad el.
201 Jack Budapesten. *Budapesti Hírlap*, 1893. június 6., 7.

ügyben, hamar egy sorozatgyilkosságot vizionálva. Ez később nem bizonyult igaznak, nem tevékenykedett sorozatgyilkos Budapesten. Mindazonáltal Hasfelmetsző Jack híre még idehaza is elterjedt, néhány cikk is született róla 1888-ban.

Viszont az áldozatok nevei felbukkannak akkor, amikor egy újabb nőt öltek meg hasonló módon: Gernedics Ágosta halálakor Pesti Napló megemlítette, hogy *„a gyilkosság nagyban hasonlít Manicza Anna tragédiájához[…] akinek a gyilkosát máig sem tudta kinyomozni a rendőrség"*.[202] Bjelobaba Mária esetében szintén az előbbi újság hozza fel, hogy *„félő, hogy ennek a legújabb gyilkosságnak a tettese épp úgy megmenekül […] , mint Manicza Mari [sic] gyilkosa"*.[203] Müller Teréz esetében ugyancsak a Pesti Napló írja, hogy *„a Bjelobaba Mária, Manicza Anna és Gernedics Auguszta véres hullája mellé ma negyedik áldozatot […]"*[204] a *Budapesti Hírlap* is megemlíti, hogy *„Manicza Anna, Gernedics Auguszta és Bjelobaba Mária sorsára jutott"*.[205] Schwarcz Johanna halála kapcsán nem találtam olyan cikket, ami említené őket, bár itt már 11 év telt el az utolsó, hasonló gyilkosság óta. Illetve néha olyankor is említésre kerülnek, amikor nem prostituált volt az áldozat, például 1903-ben, mikor Kubányi Júlia[206] varrónőt ölték meg *„Bjelobaba Mária, Manicza Anna és Müller Teréz végzete utolérte ma Kubányi Júlia […] varrónőt."*[207] Ez ugyancsak a Pesti Naplóban jelent meg.

Ezek cikkek hangzatos szalagcímekkel jelentek meg: *„Megfojtottak egy leányt"*,[208], *Rablógyilkosság a fővárosban*",[209] *„Leány gyilkosság az Erzsébet városban"*,[210] *„A tévedt nő halála"*,[211] *„Rablógyilkosság a Dob utcában"*,[212] *„Rablógyilkosság a Dohány utcában"*,[213] *„Csengery-utczai gyilkosság"*.[214] Ezek mind egyszerű, figyelemfelkeltő címek, amikben a többnyire gyilkosság típusát és az elkövetés helyét említik meg.

A későbbiekben a cikkek megrövidültek, csak néhány sor vagy bekezdés terjedelemben írtak az ügyekről, kivéve, ha valamilyen nagyobb horderejű fejlemény történt: elfogták a (feltételezett vagy valódi) gyilkost, illetve megkezdődtek a bírósági tárgyalások. Mindazonáltal ekkor már egyáltalán nem az áldozatokra koncentráltak a cikkek, hanem az

---

[202] Rablógyilkosság a fővárosban. *Pesti Napló*, 1894. december 22., 9.
[203] A tévedt nő halála. *Pesti Napló*, 1896. december 6., 6.
[204] Rablógyilkosság a Dob-utcában. *Pesti Napló*, 1901. december 22., 4.
[205] Rablógyilkosság a Dob-utcában. *Budapesti Hírlap*, 1901. december 22., 4.
[206] Kubányi Júlia 36 éves volt, Nagyváradtól jött Budapestre, a gyilkosa megfojtotta őt, akit később Nepomuczki Lipót személyében el is kapták.
[207] Rablógyilkosság Ujpesten. *Pesti Napló*, 1903. április 11., 8.
[208] Megfojtottak egy leányt. *Pesti Hírlap*, 1893. április 11., 5.
[209] Rablógyilkosság a fővárosban. *Pesti Napló*, 1893. április 1., 8.
[210] Leány gyilkosság az Erzsébet városban. *Budapesti Hírlap*, 1894. december 10., 3.
[211] A tévedt nő halála. *Pesti Napló*, 1896. december 6., 6.
[212] Rablógyilkosság a Dob utcában. *Budapesti Hírlap*, 1901. december 22., 4.
[213] Rablógyilkosság a Dohány utcában. *Pesti Hírlap*, 1912. május 22., 11.
[214] Csengery-utczai gyilkosság. *Fővárosi Lapok*, 1896. december 7., 2.

elkövetőkre. Ekkor már az áldozatok vagy az elkövetők neve is megjelenik a címben: *„Manicza gyilkosa"*,[215] *„Kézrekerült gyilkos"*,[216] *„A gyilkos lengyel"*,[217] *„Bjelobaba gyilkosát elfogták"*,[218] *„Az égő lámpa"*,[219] *„A Rosenfeld-testvérek a perdita gyilkosai"*.[220] *„Az égő lámpa"* cím némileg félrevezető ugyanis ez arra a lámpára utal, ami alapján arra lehetett következtetni, hogy Schwarcz Johannát már éjszaka megölték, ugyanis *„a leány annyira fukar, fösvény volt, a krajcárokat egymásra rakta"*,[221] hogy bizonyosan nem égette volna a lámpát reggelig.

Ez csak néhány példa, de látható, hogy egy kivételével egyik címben sem írták le, hogy az áldozat prostituált volt, csak később a cikk olvasása során derült ki az olvasó számára. Egyébként a szövegekben is csak egyetlenegyszer, a Pesti Hírlapban találtam leírva azt a szót, hogy *prostituált*,[222] Manicza Anna esetében. Helyette olyan kifejezések használtak, mint félvilági nő, bukott nő, erkölcsi vagy rendőri felügyelet alatt álló nő, utcai verebek, vagy perdita. Talán azért nem ezt kifejezést használták, mert így nagyobb sajnálatot tudtak kelteni az olvasókban, mintha a hivatalosabb prostituált szót használják. Így tudták érzékeltetni, hogy az ő képzeletükben mennyire nyomorultak voltak és valószínűleg a köznyelvben sem ez a szó volt használatban.

Az áldozatok általában csak addig voltak érdekesek, amíg meg nem találták a gyilkost vagy gyilkosokat. Azután már csak az elfogásuk körülményeivel, a személyiségükkel majd a bírósági tárgyalással – ott is csak az első fokú eljárás kapott nagyobb sajtó figyelmet – foglalkoztak. Több újság, például a Népszava, Pesti Napló, Budapesti Hírlap is közölte a bírósági eljárás átiratát minden egyes tárgyalási napon, köztük a tanúk vallomásit, a Budapesti Napló pedig összefoglalásokban tájékoztatta az olvasóit. A tárgyalások előtt, a gyilkosok vallomásaiból is közöltek részleteket. Sajnos megállapíthatatlan, hogy ezek mennyire hitelesek.

Ha az elkövetőt egyáltalán nem sikerült elfogni egyszerűen elsikkadt az ügy és a média is megfeledkezett róluk. Az ügy „kihűlt", a sajtó pedig újabb információk híján nem tudott mit írni róluk. Akkor jelent meg egy-egy rövidebb cikk, amikor felbukkant egy lehetséges gyanúsított, de volt, hogy az ügyek évekig feledésbe merültek. Azzal viszont egyáltalán nem vádolhatjuk a sajtót, hogy ne számoltak volna be a fejleményekről.

A sajtó részéről teljes mértékben hiányzik az áldozathibáztatás. Sosem rótták fel

[215] Manicza gyilkosa. *Pesti Napló*, 1894. augusztus 18., 7.
[216] Kézrekerült gyilkos. *Fővárosi Lapok*, 1892. december 29., 52.
[217] A gyilkos lengyel. *Budapesti Hírlap*, 1895. május 15., 11.
[218] Bjelobaba gyilkosát elfogták. *Budapesti Hírlap*, 1897. június 1., 7.
[219] Az égő lámpa. *Pesti Hírlap*, 1912. május 28., 7.
[220] A Rosenfeld-testvérek a perdita gyilkosai. *Pesti Napló*, 1912. július 13., 4.
[221] Az égő lámpa. *Pesti Hírlap*, 1912. május 28., 8.
[222] Rablógyilkosság a fővárosban. *Pesti Hírlap*, 1893. április 1., 8.

nekik, hogy azért haltak meg, mert prostituáltak voltak, hanem sokkal inkább azt az erkölcstelen munkát hibáztatják, amire az élet kényszerítette őket. A Népszava különösen szeretett ezen moralizálni: egyszer Gernedics Ágosta gyilkosa, Figár Kázmér elítélése után *„egy leányt látunk, aki az életfentartás kényszerít, hogy becsületét vásárra vigye, hogy gyalázatból szerezze meg a mindennapi betevő falatot*".[223] És amíg magántőke létezik addig létezni fog prostitúció és gyilkosság is. A Rosenfeld-fivérek elítélése után is hasonló következtetésre jutnak „*pénzért pusztul az élet, pénzért, pénz miatt*",[224] mivel az embereknek nincsen meg az lehetőségeik olyan foglalkozás űzésére kényszerülnek, mint a prostitúció.

A Népszavával ellentétben a Fővárosi Lapok elég tárgyilagosan ismerteti az ügyeket: „ *az áldozat egyike azokban a szerencsétleneknek, kiket a nyomorult sorsuk az utcára szólított*".[225] A legtöbb újság nem ilyen formán tálalja az ügyeket: a Pesti Hírlap rendkívül drámaian, mondhatni bulvárosan ismerteti, szinte olyan mintha egy novellát olvasnánk. Az cikkeket általában még párbeszédekkel is színesítik, hogy még élethűbb legyen. Pontosan lefestik, hogy milyen nyomorúságos körülmények között éltek ezek a nők, szánalmat és együttérzést próbáltak ébreszteni az olvasóban olyan frázisokkal mint *„az utcasögletek martyrjainak száma ismét szaporodott egygyel*"[226] vagy „*tarka és feltűnő ruháiban még reggel künt járkált az utcán és most halott*".[227] A Pesti Napló és a Budapesti Napló is inkább ebben a perspektívában közelítette meg a gyilkosságokat. A Pesti Napló így fogalmaz Bjelobaba Mária halála után: „*szegény utcai verebek […] a halott arcáról próbálják leolvasni, mi jobb: úgy élni, ahogy ők élnek vagy úgy elmúlni, ahogy szegény Bjelobaba Mária múlt el*".[228]

A kitalált dialógusokon kívül találkozhatunk más regényes elemekkel, mint Manicza Anna eseténél, aki a cikk szerzője szerint halálát megelőző nap megjegyezte, hogy „*Meglásd, engem még megölnek ebben az elhagyott lakásban*".[229] Bjelobaba Mária esetében is hasonló kitalációval találkozhatunk, nála ugyanis egy váteszi jóslat válik valósággá, miszerint „*annak a kezétől fogsz meghalni, akit a legjobban szeretsz*".[230] Bár ha ez jóslat létezett is, akkor sem találták meg Bjelobaba gyilkosát.

A gyilkosságot és az elkövetőt természetesen sokkal jobban elítélik és meghurcolják. Az esteket brutálisnak, kegyetlennek, véres kegyetlenséggel végrehajtott rablógyilkosságnak nevezik, az elkövetőket lelketlen gyilkosnak, gazembereknek. Például így tett a Pesti Hírlap,

[223] A mai társadalom bimbója. *Népszava*, 1895. május 18., 3.
[224] A Dohány-utcai rablógyilkosság. *Népszava*, 1913. február 25., 13.
[225] Rablógyilkosság a fővárosban. *Fővárosi Lapok*, 1894. december 29., 2937.
[226] Meggyilkoltak egy leányt. *Pesti Hírlap*, 1901. december 22., 7.
[227] Rablógyilkosság a Dohány-utcában. *Pesti Hírlap*, 1912. május 22., 11.
[228] Bjelobaba Mari. *Pesti Napló*, 1896. december 7., 3.
[229] Megfojtottak egy leányt. *Budapesti Hírlap*, 1893. április 11., 5–6.
[230] A tévedt nő halála. *Pesti Napló*, 1896. december 6., 7.

ahol az elkövető: „*vérfagyasztó módon s borzasztó kegyetlenséggel végzett áldozatával a lelketlen gyilkos, hogy a leány bűnösen megkuporgatott pénzét elrabolhassa*".[231] A Pesti Napló pedig a gyilkosokat „*elvetemedett gonosztevőknek*",[232] a Budapesti Hírlap „*két hitvány lelkű sihedernek*",[233] a Népszava „*züllött erkölcsű, demoralizált és a társadalomra nézve veszélyes emberekként*"[234] írta le őket. A Rosenfeld-fivérek ügyén különösen van el volt szörnyedve a sajtó: „*a magyar büntetőkrónikában példa nélküli hogy jobb családból származó testvérpár rablógyilkosság elkövetésére szövetkeztek volna*"[235] – írta a Pesti Napló. Ugyanebben a cikkben külön elemezték azt, hogy miért fordult el egymástól a két testvér.

Az Egyesült Államokban Helen Jewett meggyilkolása adta a talajt az illusztrált bulvársajtó megteremtődéséhez, amit Mary Rogers szintén rejtélyes halála csak tetőzött. Mary főszereplője lett nemcsak cikkeknek, de költeményeknek és novelláknak is, az élete minden egyes aspektusát feldolgozták, amiből az újságírók egy romantikus, rejtélyes, véres végkimenetelű drámát faragtak.[236] Helen Jewett úgy volt megjelenítve, mint egy csinos fiatal nő, aki abszolút nem bánta meg, hogy prostituált lett.[237] Némely újság szerint Jewett egy veszélyforrás a férfiakra nézve és Robinson csak szívességet tett a társadalomnak, hogy megölte.[238] A sajtó hosszú évekig cikkezett a gyilkosságokról, a hiányos információkat saját maguk pótolták ki. Ezek az ügyek alkalmat adtak arra, hogy másféle, aktuális diskurzusok induljanak meg a közéletben például az öngyilkosságról, a születésszabályozásról és a házasságon kívüli szex kérdéséről.[239] Hasfelmetsző gyilkosságsorozata felhívta a figyelmet *Whitechapel* szociális helyzetére és ennek szükséges javítására: a közvilágítás helyzetére, menedékhelyek és munkahelyek létrehozása.[240]

Idehaza némileg másképp mutatták be ezeket a gyilkosságokat, mint az Egyesült Államokban. Helen Jewett és Mary Rogers gyilkossági ügyében is volt egy plusz rejtelmességet szolgáltató elem, mint a titokzatos előélet vagy az eltűnés, illetve Hasfelmetsző Jack személyének kérdése. Ilyen a hazai esetek közül csak Mágnás Elza gyilkosságában volt felfedezhető, hiszen egyrészt egy kosárban találták meg a rakparton, másrészt napokig tartott mire azonosítani tudták a testet. Ezek a kérdések napokig, sőt évekig izgatták a közvéleményt. Az általam vizsgált öt prostituált esetében azon túl, hogy két

231 Bjelobaba Mari. *Pesti Napló*, 1896. december 7., 3.
232 Elfogták Schwarz Johanna gyilkosát. *Pesti Napló*, 1912. július 12., 6.
233 A Rosenfeld-fiúk. *Budapesti Hírlap*, 1913. február 25., 19.
234 Schwartz Johanna gyilkosai. *Népszava*, 1913. július 9., 11–12.
235 A Rosenfeld-testvérek a perdita gyilkosai. *Pesti Napló*, 1912. július 13., 4.
236 Srebnick, 1997: 71.
237 Cohen, 1990: 375.
238 Uo. 388.
239 B. Nagy, 2014: 17.
240 Walkowitz, 1982: 568.

esetben nem találták meg az elkövetőt, nem fedezhető fel ilyen elem. Mondhatnánk, egy-egy eset volt csak a sok hasonló gyilkossági ügy közül.

Hazánk populáris kultúrájában egyik prostituált gyilkosság sem épült be annyira a köztudatba és kapott utólag akkora történeti feldolgozottságot, mint Mágnás Elzáé. A Kiscelli Múzeum „*Holttest az utazókosárban. A mágnás Elza-rejtély*" címen kiállítást rendezett a gyilkossági ügyről, 2015-ben pedig Száz Attila *Félvilág* címmel tévéfilmet forgatott az esetről. Mary Rogersről Edgar Allan Poe is írt egy detektívregényt *The Mystery of Marie Rogêt* címmel. Hasfelmetsző Jack-et pedig méltán nevezhetjük a valaha élt leghíresebb sorozatgyilkosnak. Hírnevére rásegített az is – az általa elkövetett brutális gyilkosságokon és a rendőrségnek írt levelein túl – hogy ezidáig nem derült fény a személyazonosságára.

VIII. A prostituált mint bűnöző

A prostituáltakról általános közfelfogás volt, hogy megfertőzik társadalmat, elsősorban egészségügyileg, másodsorban erkölcsileg. Ha felidézzük az előző fejeztben említett Brichta Kálmán-féle röpiratot, az teljes egészében ezt a kéjnők által terjesztett erkölcsi romlást véleményezi: *„Ezek a fúriák terjesztik az egész világban a roszszat. Csak egyszer kell a férfiúnak ily aljassal összetalálkozni, akkor már meg van az mételyezve; azon percztől kezdve csak romlás lehet erkölcsös életében, de épülés nem!"*[241] Az egészségügyi problémát a szifilisz jelentette, melynek terjedéséért a prostitúciót jelölték meg legfőbb okként. Ennél fogva a prostituált teste egy, mint fertőző/fertőzött, beteg, reprodukcióra képtelen test, mely szemben állt a tisztességes, anyává váló nőével.[242]

Ehhez a képhez kapcsolódik a prostituáltak bűnözése, mely hazánkban viszonylag feltáratlan téma, eddigiekben a történeti kutatás figyelmét jórészt ez az aspektus elkerülte. Ebben a tanulmányban is csak a felszínt kapargatjuk. Ugyanis, mint a bevezetőben már említettük a dolgozat alapjául a Budapest Fővárosi Levéltárában fellelhető Fogolytörzskönyvek és fogolynyilvántartások iratgyűjteményét hívtuk segítségül, illetve egy-egy bűncselekménytípushoz igyekezetünk egy, vagy több konkrét esetet találni az VI. 15. f. 3. jelzetű iratanyagban és a korabeli sajtóban. 1565 olyan fogoly-, rab-, és fegyenctörzskönyvet találtunk melyben a letartóztatott nő foglalkozásának egyedül vagy másodsorban kéjnő van megjelölve. Ezeket ugyan egyesével átnézni nagyobb munkát kívánna, de képet kaphatunk arról, hogy milyen arányban, milyen típusú bűncselekményekért

[241] Brichta, 1993.
[242] Ezt a témát bővebben Vargha Dóra vizsgálta. Lásd. Vargha, 2005.

tartóztattak le prostituáltakat Budapesten az 1870-es és az 1920-as évek között. A téma teljes feltárásához egy, a prostituáltak fogolytörzskönyveit egyesével feldolgozó adatbázisra lenne szükség.

Sajnos letartóztatásokhoz periratok elenyésző számban maradtak fent, de a bejegyzésekből megtudhatjuk, hogy milyen ítéletet hozott a bíróság az ügyben, mennyit ültek le a büntetésből az elítéltek, illetve következtethetünk a letartóztatott nők származására, családi és társadalmi helyzetére, esetleg műveltségére, a nyelv-, és írni-olvasni tudására. Ebből a szempontból a fogolytörzskönyvek egyedülálló forrásanyagot nyújtanak.

1. *Elméletek a bűnözésről*

Mielőtt rátérnénk a konkrét esetek tárgyalására, érdemes megnéznünk, hogy hogyan viszonyul a kriminológia a női, és azon belül a prostituált bűnözés jelenségéhez. Egyáltalán létezőnek tartották-e ezt a specifikus kategóriát?

A kriminalitás és a társadalom marginalizált csoportjai iránt csak az 1960-as években indult meg a kutatás a különböző társadalomtudományok megjelenéséhez kapcsolódóan.[243] Különböző elméletek viszont már a 19. század óta születtek a bűnözésről és a bűnöző egyénről.

Cesare Lombroso volt az első olyan kutató, aki tudományos módon próbálta megmagyarázni a kriminalitást. Az ő elméletei olyan mértékben meghatározták ezen tudományterületet, hogy annak a kutatónak, aki ezzel a területtel kíván foglalkozni – legyen az történész, pszichológus vagy szociológus –, mindenképpen reflektálnia kell rá. Ezen teóriái közül a *l'oumo deliquente* azaz a született bűnöző – melynek arányát a férfiaknál 31%, a nőknél 14%-ban határozta meg – alakja volt a legmeghatározóbb. Lombroso megalkotta az *atavizmus* jelenségét, mely szerint a bűnöző egyén nem képes végig haladni az evolúciós folyamaton és megreked egy bizonyos szinten.[244] Ezen túl megrögzötten próbálta bizonyítani, hogy a bűnözők bizonyos testi jegyek alapján – például a koponyájuk nagysága alapján – kiszűrhetőek a „normális" emberek közül. A 19. században egyébként is nagy divatja volt az emberi koponyák méricskélésnek. Hazánkban Lenhossék József, illetve Török Aurél foglalkozott koponyaméréssel.[245] Ezek persze mára bizonyítottan nem állják meg a

[243] Perényi, 2012: 10.
[244] Uo. 41–42.
[245] Erről Stephen Jay Gould 1981-ben megjelent Az elméricskélt ember című könyve rendkívül áttekintő képet ad. Hazai viszonylatban pedig Mátay Mónika vizsgálta Agycentizők a századfordulón című 2005-ös tanulmányában részletesebben. Lásd. Mátay, 2005.

helyüket, hiszen nincsen olyan külső, testi jegy, ami alapján megállapítható lenne egy egyénről, hogy bűnözőnek született vagy sem.

A női- és férfibűnözést ma és a múltban külön tárgyalja a szakirodalom. A női bűnelkövetők aránya mindig alacsonyabb volt a férfiakhoz képest. Ezt az általunk vizsgált időszakban Thirring Gusztáv által készített statisztika is megerősíti, miszerint a Budapesten bűncselekményt elkövető kinyomozott személyek átlagosan 20-30%-a volt nő. Ez persze évről évre változott. (ld. 3. sz. melléklet). Ha megfigyeljük az 1. számú diagramot, kiolvasható belőle, hogy két év kivételével az elfogott női bűnözők száma nem emelkedett 4500 fölé, továbbá akkor is stagnált a számuk, mikor a férfi bűnözők és Budapest lakosságának száma emelkedett, holott ha az előbbi két szám emelkedett, a női bűnözés arányának is emelkedni kellett volna, hiszen a női lakosság száma ugyanúgy nőtt, mint a férfiaké.

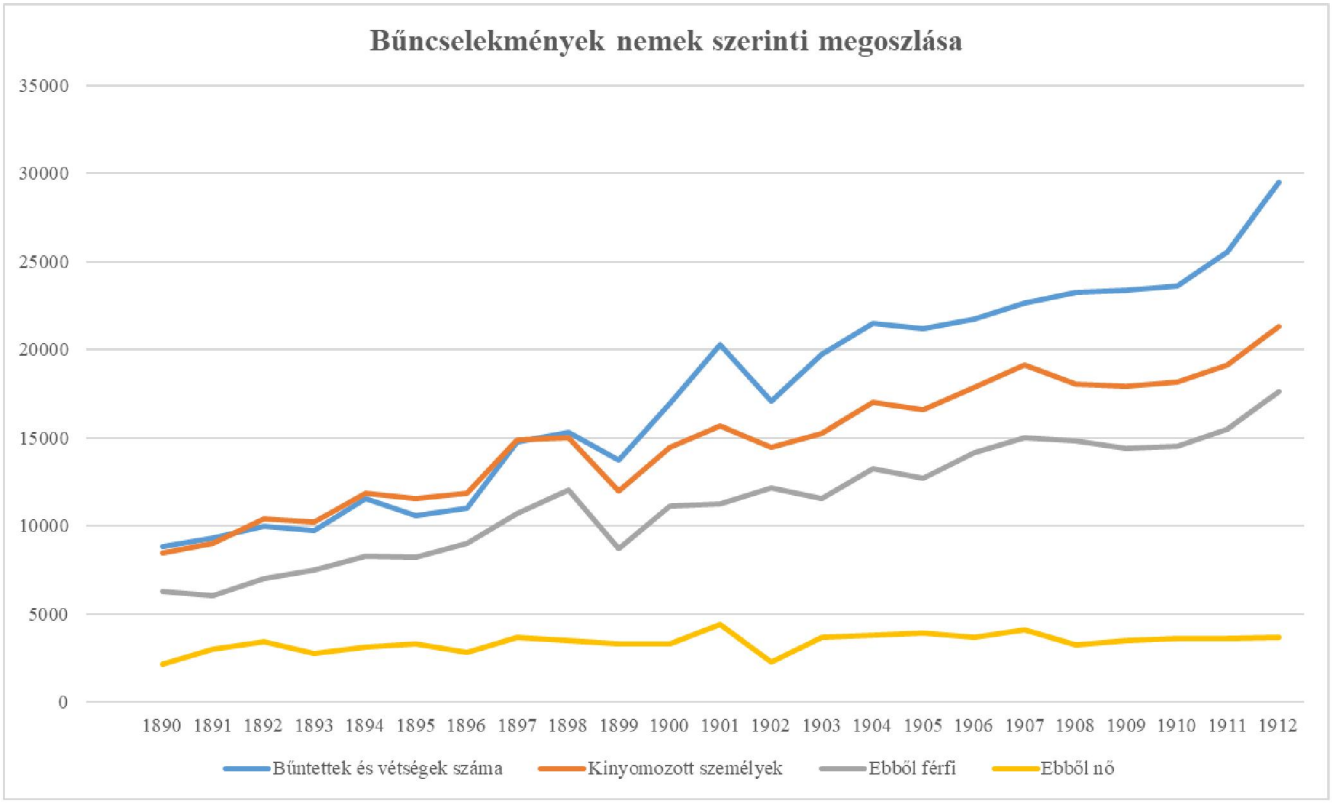

1. számú diagram: Bűncselekmények nemek szerinti megoszlása

Hasonló adatokat közöl Buza László is Európa néhány országára vonatkozóan.[246] Ennek okára – bár sok szociológus és történész próbálkozott ilyen irányú kutatással – még

[246] Búza, 1908: 15.

napjainkig sem sikerült pontos és egységes elmélettel előállni,[247] habár sok elmélet született az elmúlt másfél évszázadban, melyek visszavezették ezt biológiai, genetikai, szociológiai és szellemi okokra is. Sajnos hely hiányában mindet nem tudjuk bemutatni, de néhányat igyekszünk ismertetni, hogy érzékeltessük az elméletek változását és változatosságát.

Elsőként itt is Lombrosot kell megemlítenünk, akinek elmélete itt is több évtizedig hatott a női bűnözés vizsgálatára. Lombroso szerint a nő pszichológiailag és testileg is a férfi alatt áll, nem képes megkülönböztetni az igazságot a hazugságtól. Ő a női bűnözés alacsonyabb rátáját a prostitúcióban látta, hiszen ez egyfajta alternatívként állt a nők előtt. Inkább alkalmi bűnözők, mert az ehhez szükséges intelligencia a férfiakra jellemző és a bűnöző nő maszkulin vonásokat mutat. Hasonló elveket vallott Erich Wulffen is. Weiniger a nő nemiségének intenzitásában látja ennek okát. Koppensfeld pedig egyszerű hangulatváltozásnak tulajdonítja a bűncselekmények elkövetését. Irk Albert már olyan biológiai okokra tér ki, mint a női agy kisebb volta vagy a menzesz.[248] A fentebb említett Buza a női kriminalitás növekedését összekötötte a nők szociális helyzetével és nők munkába állására, önállósodására és saját maguk anyagi fenntartására vezette vissza.[249] Élettani változások idején, például terhesség, szülés utáni időszak vagy klimax – ma úgy mondanánk, hogy hormonális változások idején – is kapcsolatot véltek felfedezni a női bűnözés megemelkedése között.[250]

Balla Jenő szerint a nők csak alkalomszerűen követnek el bűncselekményeket, nem pedig rendszeresen, mint férfi társaik, és akkor is csak valamiféle gyengébb „kópiáit". Úgy vélte utóbbi esetben is többnyire férfi bűnözök csendes társaiként működnek, mintsem önállóan.[251]

Az 1960-as években Ruth Morris és Gisela Kopkona már az úgynevezett szerepelméletet népszerűsítették. E szerint a nőket társadalmi szerepük és neveltetésük tartja vissza bűncselekmények elkövetésétől.

Frida Adler és Rita Simon által képviselt liberalizációs elmélet szerint a nők számára több lehetőség nyílt bűn elkövetésére mikor munkába álltak és ez által több gazdasági bűncselekményt állt módjukban elkövetni. A feministák szerint az elszegényedés és a társadalmi szerepekkel szembeni lázadás játszik közre a női bűnözés növekedésében. Illetve egyes elméletek szerint a nők egyáltalán nem követnek el kevesebb bűncselekményt, mint a

[247] Szabó, 2012: 4.
[248] Raskó, 1978: 275–285.
[249] Búza, 1908: 16.
[250] Raskó, 1978: 296.
[251] Balla, 1909: 89.

férfiak csak egyszerűen a hatóságok és a társadalom elnézőbbek velük szemben.[252]

A prostitúció és a bűnözés jelenségét is vizsgálták és próbálták valamilyen módon összekapcsolni. A prostituáltak, mint külön csoport bűnözésére is született néhány elmélet: Lombroso a női bűnözés alacsonyabb rátáját a prostitúcióban látta, hiszen ez egyfajta alternatívként állt a nők előtt. Buza László szerint a prostitúció és a kriminalitás egymással szoros kölcsönhatásban állnak és nem zárják ki egymást. Tehát, ha egy nő ezt a foglalkozást űzi akkor jóval nagyobb az esélye, hogy valamilyen bűncselekményt követ el. Ugyanakkor ennek ellenkezője is előfordulhat, valamilyen vétség elkövetése kényszeríti bele a nőket a prostitúcióba.[253]

Schreiber Emil is egyetért azzal a tézissel, hogy a prostitúció és a bűnözés egyazon tőről fakad. A prostituáltak nagyrészét erkölcsileg és szellemileg degeneráltként jellemezte, akik hiányos neveltetésben részesültek. A bűnözés pedig nem újkeletű számukra, nem a testük áruba bocsátása hozta magával a bűntények elkövetését, hanem már azelőtt is elkövetők voltak, sőt ezt utána is folytatják. A kéjnőket gyakran a kitartójuk – stricijük – vonta bele lopási és rablási ügyekbe.[254]

Bíró Béla 1933-ban megjelent *A prostitúció* című művében rendkívül széleskörűen gyűjtötte össze az akkor rendelkezésre álló irodalomból az erre vonatkozó adatokat. Talán a leginkább figyelemreméltó adat a prostituáltak előéletének, szüleinek vizsgálata, melyben nagy számmal találtak alkoholista szülőket, árvaságra jutott lányokat.[255]

Tehát látjuk, hogy a női bűnözés okaira is sok elmélet született az a 19–21. század folyamán, melyek megpróbálták akár fizikai, akár genetikai, vagy szociális szempontból megközelíteni a kérdést, de egyértelmű választ egyik sem talált. Leginkább talán abban jutottak közös nevezőre, hogy a bűnözés és a prostitúció valamilyen módon kapcsolódik egymáshoz, abban ugyanakkor nem tudtak egyetértésre jutni, hogy az egyik a másikból fakad-e vagy válaszútként kínálkozik fel a nő előtt.

2. *Prostituáltak bűnözése Budapesten*

Elsőként azt érdemes megvizsgálni, hogy mégis mennyi prostituáltat tartóztattak le valamilyen bűncselekményért egy adott évben, illetve hogy ez hogyan viszonyul az ugyanazon évben hivatalosan regisztrált prostituáltak számához. A *2. számú diagram* alapján

[252] Szabó, 2012: 6–7.
[253] Búza, 1908: 23–24.
[254] Schreiber, 1917: 166–167.
[255] Bíró, 1933: 56–58.

kimutatható, hogy a letartóztatások száma elég hullámzó tendenciát mutatott, miközben a regisztrált kéjnők száma folyamatosan nőtt az 1902–1905 időszak kivételével. A legtöbb fogolytörzskönyv éppen abban az időszakban született mikor a prostituáltak száma az egyik mélypontján volt. A legtöbb letartóztatásra 1904-ben került sor, amikor a regisztrált 1303 kéjnőhöz képest 73-at tartóztattak le, ami 5,6%-t jelent. Azonban, ha a százalékos arányokat nézzük, akkor is csak átlagosan 2–3% volt a letartóztatások aránya. Ezen számok pont az ellenkezőjét bizonyítják a prostituáltak bűnözéséről alkotott, már ismertetett elméleteknek. Azok alapján azt a következtetést vonnánk le, hogy a prostituáltak nagy százaléka került kapcsolatba valamilyen módon a hatóságokkal és tartóztatták le őket, azonban fogolytörzskönyvek száma nem ezt mutatja. Így az sem bizonyítható, hogy nagyobb az esélye annak, hogy egy prostituált bűnöző lesz vagy, hogy a prostitúció kényszerűen magával hozza a nők bűnözővé válását.

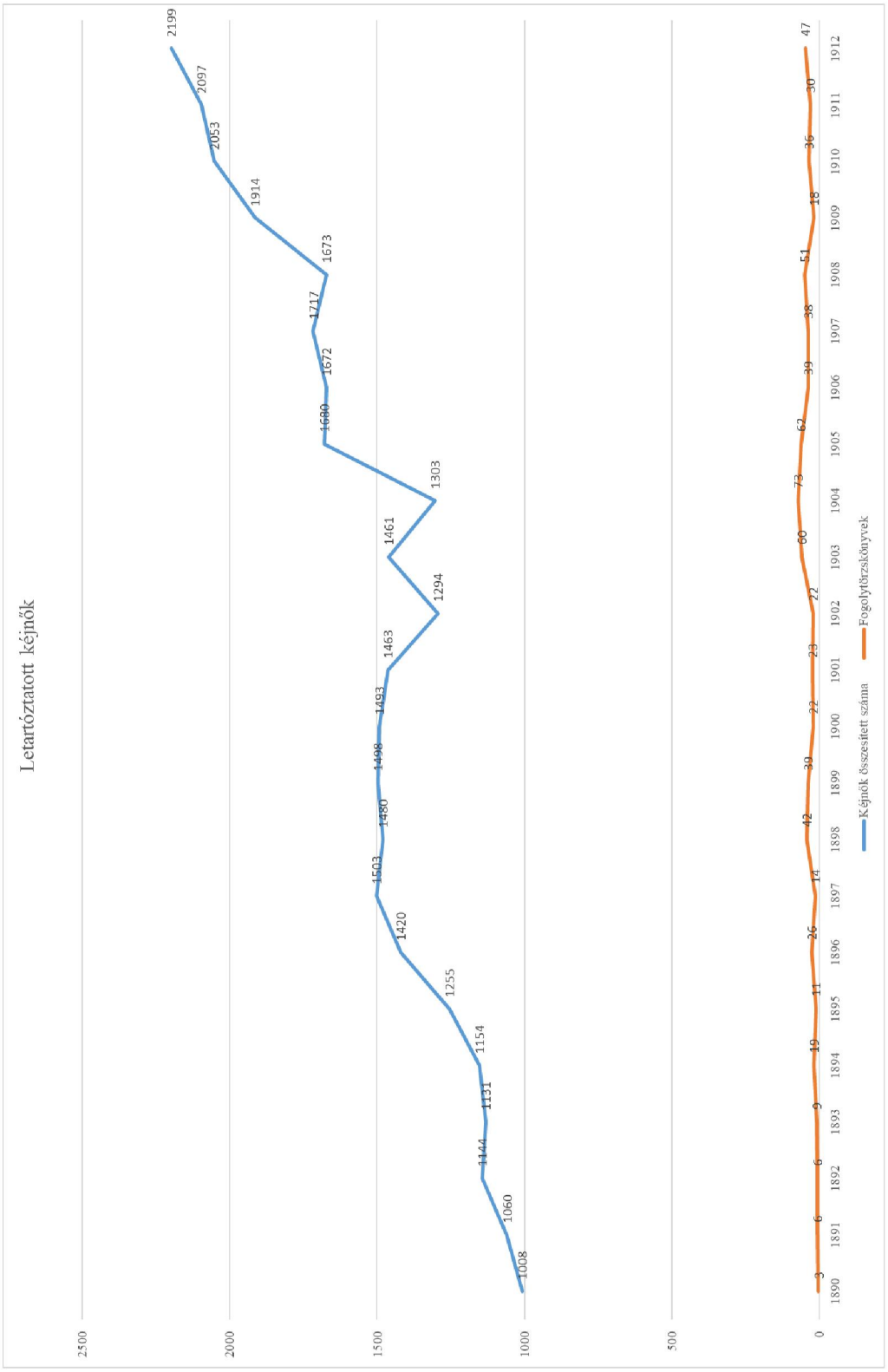

Regisztrált és letartóztatott prostituáltak aránya
2. számú diagramm

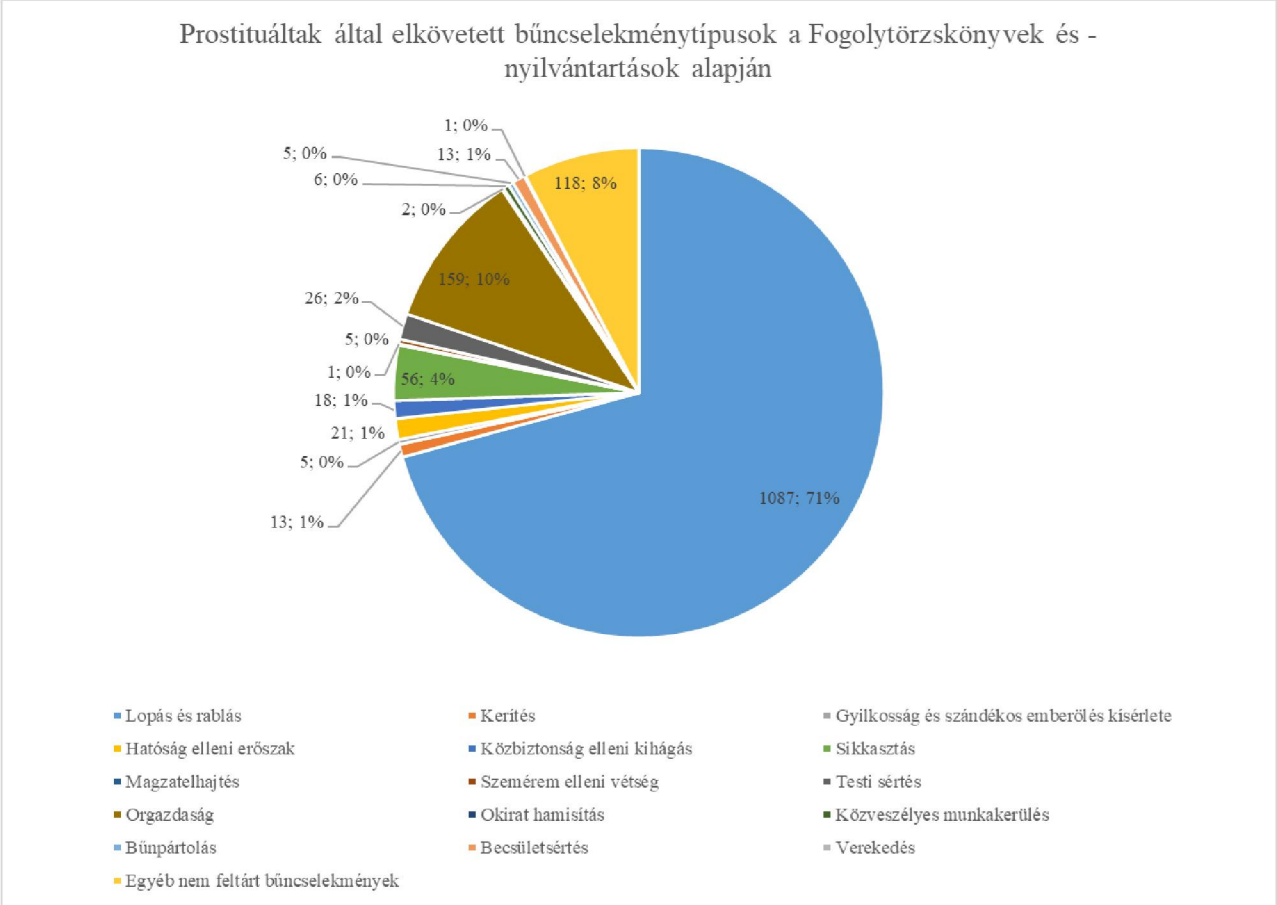

3. számú diagram: Prostituáltak által elkövetett bűncselekménytípusok

Másodsorban az elkövetett bűncselekményét típusát kell megállapítani. A fogolytörzskönyvek nagy száma miatt koránt sem bizonyos, hogy minden típust fel tudtam tárni, de ez nagyságrendileg egyértelműen megállapítható, hogy a gazdasági bűncselekmények adták a letartóztatások háromnegyed részét, mintegy 71%-t. Ezen kívül lényegében bármilyen más vétségért is kerülhettek összetűzésbe a törvénnyel, olyanokkal is, amit nem társítanak a kéjnőkhöz, mint orgazdaság, bűnpártolás, sikkasztás vagy becsületsértés. Ezek között van olyan, amit akár köthetünk is a prostitúcióhoz, mint a magzatelhajtás, amihez egy darab fogolytörzskönyv[256] maradt fent**,** vagy szemérem elleni vétség, mely váddal négy nőt tartóztattak le. Még egy erőszakos nemi közösüléssel letartóztatott prostituált, Hajdu Karolin fogolytörzskönyve[257] is fent maradt. Sajnos erről az ügyről – bárhogy kutattam – semmilyen további információt nem találtam. Esetleg még a hatóság elleni erőszakot is ide számíthatjuk. Azonban kijelenthető, hogy nem volt olyan

[256] BFL, VII.102.a. 3180/1914. Kern Lujza magzatelhajtási ügye, 1914.
[257] BFL, VII.102.a. 2363/1905. Hajdu Karolin erőszakos nemi közösülési ügye, 1905.

típusú bűncselekményt, ami csak és kizárólag a prostituáltakra volt jellemző.

Az esethez használt újságcikkekben a cikkekben a prostituáltak, a hivatalos és tárgyilagos *rendőri felügyelet álló nő* kifejezéssel vannak megnevezve, ugyanis itt nem kívánták őket sajnáltatni és áldozatokként bemutatni, hiszen ők voltak az elkövetők.

IX. Egyes bűncselekmények

1. Lopás és rablás

Mint már az a diagrammon is látható volt a prostituáltak között a leggyakrabban elkövetett bűncselekmény a lopás volt, így a bűncselekménytípusok és az esetek ismertetéseket ezzel kezdeném. Ez a nagy arány bizonyítja, hogy az 1565 fogolytörzskönyv közül több 1095 esetnél, tehát az esetek kétharmadánál, a letartóztatás okaként ez a vétség van megjelölve, rablásnál pedig 18. Ez adja az összes fogolytörzskönyv messze legnagyobb hányadát.

A Székely–Tábori szerzőpáros is megjegyzi, hogy azok a prostituáltak, akiknek nem ment olyan jól sora kénytelenek voltak a keresetüket lopással, vagyis, ahogy ők fogalmaztak: *„csórással"* kiegészíteni. Ezekre a kéjnőkre saját kifejezést is talált a budapesti tolvajnyelv: *melkerinnek* nevezik őket. A név igencsak találó, ugyanis a *die Melkerin* német főnév jelentése fejőnő. Elsősorban könnyebb célpontokat keresnek, lerészegedett férfiakat vagy idősebb pénzes urakat, akiket könnyebb megvezetni, és akik nem jelentik a lopást a rendőrségen. Sosem lopnak nagyobb, feltűnő összeget, csak annyit amiről az áldozat is elhiszi, hogy elszámolta a pénzét, elhagyta, vagy egy fizetéskor rosszul adtak neki vissza.[258]

[258] Székely–Tábori, 2015: 29.

Prostituáltak által elkövetett lopások a Fogolytörzskönyvek és -nyilvántartások fogolytörzskönyvei alapján
2500
2000
1500
1000
500
0
2 3 6 6 8 8 12 12 27 26 10 15 12 42 37 51 25 25 32 12 21 15 28
1890 1891 1892 1893 1894 1895 1896 1897 1898 1899 1900 1901 1902 1903 1904 1905 1906 1907 1908 1909 1910 1911 1912
Kéjnők összesített száma
Lopásért letartóztatott prostituáltak fogolytörzskönyvei

4. számú diagram: Prostituáltak által elkövetett lopások évek szerint

Ez az eset teljesen elképzelhető és meglehetősen gyakori lehetett, ha budapesti alvilág saját kifejezéssel illette ezeket a prostituáltakat. Ugyanakkor a számok ebben az esetben is mást mutatnak: ha az évente hivatalosan regisztrált prostituáltak számát viszonyítjuk az évente lopás vétségével letartóztatott prostituáltak fogolytörzskönyveinek számával, akkor ez adott évtől függően 1% körül mozgott. Ha megfigyeljük a *4. számú grafikont*, akkor a 1906-ig a prostituáltak számának növekedésével a letartóztatások száma is nőtt, onnantól viszont csökkenő-stagnáló tendenciát mutat, noha a prostituáltak száma továbbra is nőtt. Ezen adatok alapján mégsem tűnik a lopás olyan gyakori bűnesetnek. Ugyanakkor valószínűleg ezeket az eseteket, ha az áldozat észre is vette, nem jelentette a rendőrségen, így egyet kell értenünk Székely–Tábori szerzők megállapításával. Tehát továbbra is kérdéses, hogy valójában mennyi prostituált vetemedett vagy kényszerült lopásra és milyen értékben. Néhány ilyen kirívóbb lopási és rablási – inkább rablási, hiszen ez konkrét erőszakos eseménnyel járt – esetről a sajtó is beszámolt.

Vavra Etel társasaival közösen, előre eltervezetetten rabolta ki a minden bizonnyal könnyű prédának tűnő Vogel Samu féllábú, siketnéma rikkancsot, 1904. február 7-én. A hölgy Pfeiffer Ignác születésnapi összejövetelen ismerkedett meg a fiatalemberrel. A mulatozás későbbiekben egy kocsmában folytatódott, ahol a két pincér felfigyelt Vogel két ezüstórájára és eltervezték, hogy kirabolják a férfit, amibe Vavra Etelt is beavatták. Vogelt

addig itatták, míg minden ellenállás nélkül egy bérkocsiban a Városligetbe tudták vinni és elvették minden értékét.[259] Az említett két órát, 240 koronát és egy aranyláncot vettek el tőle, amin később megosztoztak. Vogel miután kiderítette a kirablóinak nevét azonnal feljelentést tett.[260]

A nőt 5 havi fogházbüntetésre ítélték, amiből hármat ült le. A törzskönyvében büntetlen előéletűnek van leírva és több hasonló esetről nem maradt fent dokumentáció, tehát lehetséges, hogy ez egyszeri eset volt a nő életében.[261]

Ács Róza – férjezett nevén Novometzky Gyuláné – ugyancsak nem egyedül követte el a lopást. A kéjnő, és minden valószínűség szerint a kitartója együtt rabolták ki a nő vendégét, mikor a nő szobájában kialudt a lámpa, és a sötétség leple alatt el tudták lopni a kuncsaft pénzét és ékszereit majd pedig kidobták az utcára.[262]

Rózának nem kevesebb, mint egy rabkönyve és hat fogolytörzskönyve maradt ránk 1901 és 1919 közötti évekből, mind lopás vagy orgazdaság büntetettében. Először 1901 júliusában[263] szállítják be, ekkor még büntetlen előéletűként. 1919-es fogolytörzskönyve már többszörösen büntetett előéletűnek nevezi, ami teljesen igaz, hiszen letartóztatták őt 1904-ben,[264] a fent említett 1906-os eset kapcsán,[265] 1916-ban,[266] és 1919-ben is.[267] Továbbá 1917-ben egy bűntetőpere[268] is van lopás jogcímén, de itt foglalkozásaként csarnoki munkás van megjelölve. Ács Róza tehát bizonyítottan többszörös visszaeső volt. A Magyar Nemzet cikke szerint pedig ezeket a lopásokat nem mindig egyedül, hanem segítséggel, valószínűleg előre eltervezetten követte el.

Lencsér Magdolna neve több bűncselekmény kapcsán is felmerült a sajtóban. Először mikor 1911 novemberében többedmagával kirabolta – sőt egyikük meg is szúrta – Nikolovics Zsigmond asztalossegédet. Lencsérnek az volt a feladata, hogy kipuhatolja mennyi pénz van az áldozatnál.[269] Ezen évi fogolytörzskönyve[270] alapján megtudjuk, hogy már többször volt büntetve, azonban azt nem, hogy milyen bűncselekményért.

1912 decemberében újra olvashatjuk a nevét az újságok bűnügyi rovatában: ekkor

[259] Egy rikkancs kalandja. *Budapesti Hírlap*, 1904. május 11., 14.
[260] Tea-estély a Tisza Kálmán-téren. *Magyar Nemzet*, 1904. május 11., 7.
[261] BFL, VII.101.e. I. 7462. Vavra Etel rablási ügye, 1904.
[262] A szerelem ára. *Magyar Nemzet*, 1906. november 3., 6.
[263] BFL, VII.102.a.1269/1901. Novomeczky Gyuláné Ács Róza lopási ügye, 1901.
[264] BFL, VII.102.a. 1414/1904. Novomeczky Gyuláné Ács Róza lopási ügye, 1904., BFL, VII.102.a. 2265/1904., Novomeczky Gyuláné Ács Róza lopási ügye, 1904.
[265] BFL, VII.102.a. 2166/1906. Novomeczky Gyuláné Ács Róza rablási ügye, 1906.
[266] BFL, VII.102.a. 609/1916. Novomeczky Gyuláné Ács Róza lopási ügye, 1916.
[267] BFL, XVI.3. 3422/1919. Novomeczky Gyuláné Ács Róza lopási ügye, 1919.
[268] BFL, VII.5.c. 12939/1917. Novomeczky Gyuláné Ács Róza lopási ügye, 1917.
[269] Érdeklődés bugyelláris iránt. *Az Ujság*, 1912. március 17., 54.
[270] BFL, VII.102.a. 2129/1911. Lencsér Magdolna rablási ügye, 1911.

közte és kuncsaftja, Balázs József között elszámolási vita támadt, mikor is a nő az ablakon kikiabálva felhívta néhány társát, akik megverték a férfit és elvették a pénzét.[271] Ezen bűncselekmény kapcsán felvett fogolytörzskönyvben[272] az előző évi rablás ugyan nem szerepelt, de az igen, hogy ezt megelőzően már 3 napra bezárták egyszer csavargás miatt.

1923-ból[273] is maradt fent egy fogolytörzskönyve Melicharek Ferencné Lencsér Magdolna néven. Ismét lopás vétsége címen tartoztatták le, de büntetlen előéletűnek van feltüntetve, holott bizonyíthatóan tudjuk, hogy volt már büntetve. Lencsér Magdolna is szintén visszaeső bűnöző, azonban úgy tűnik ő több férfival karöltve követte el ezeket.

Tehát elmondhatjuk, hogy az összes fogolytörzskönyv elemzése alapján ez volt a leggyakoribb bűncselekmény a prostituáltak között. Azonban ha ez ennyire gyakori volt, – bár a törzskönyvek száma alapján mégsem tűnik annak – akkor minden bizonnyal szükségük volt az így szerzett pénzre, mert a megélhetéshez szükséges összeget nem keresték meg, és ezzel kellett kiegészíteni a jövedelmüket. Ezekben a rablási esetekben pedig a prostituáltak nemegyszer a csali szerepét töltötték be, aki a női bájaival elcsábította, leitatta az áldozatot és a megfelelő pillanatban elcsalta valahova vagy elterelte a figyelmét. Majd mindezért megkapták a maguk részesedését. Itt többször is felbukkan a kitartójuk, így pedig igazat kell adnunk Schreiber Emil elméletének, miszerint a stricijük gyakran egyúttal a bűncselekményre felbujtó vagy kényszerítő szerepét is betölti. Illetve, ha részeletesen megnézzük a fogolytörzskönyvekben nemegyszer évről évre felbukkannak ugyanazon nők nevei, és kitűnnek a törzskönyvek hiányosságai is, hiszen többször előfordult, hogy a múltban elkövetett bűncselekmények nem vagy pontatlanul voltak felvezetve az új törzslapra.

2. *Kerítés*

Kerítés vétségéről abban az esetben beszélhetünk, ha egy harmadik személy egy tisztességes nőt közösülés céljából más részére megszerez és ebből valamilyen hasznot, részesedést kap. Nem kizáró tényező, ha a nő ebben önként vesz rész, a kerítőnő bordélytulajdonos, illetve ha kerítés bordélyház részére történik.[274]

Nemes Sándor könyvében azt olvashatjuk, hogy kerítés bűncselekményét sok esetben olyan nők követték el, akik már kiöregedett prostituáltak voltak.[275] Ellenben a

[271] Veszedelmes pásztoróra. *Az Ujság*, 1912. december 19., 12.
[272] BFL, VII.102.a. 3094/1912. Lencsér Magdolna rablási ügye, 1912.
[273] BFL, VII.102.a. 4013/1923. Melicharek Ferencné Lencsár Magdolna lopási ügye, 1923.
[274] Nemes, 1944: 385.
[275] Uo. 391.

levéltári iratanyagban a legtöbb esetben nem derül ki, hogy az kerítőnő esetlegesen foglakozáson kívüli prostituált vagy bordélyosnő lett volna.

A kerítés nagy haszonnal járhatott, adott esetben a vendégtől kapott pénz felét vagy még nagyobb hányadát tartották meg, így a kiközvetített prostituált ebből az összegből nagyon keveset kapott kézhez. Az Erkölcsrendészet ezért különösen nagy figyelmet fordított ezen nők felkutatására és elfogására, hiszen az általuk foglalkoztatott lányok titkos kéjelgést folytattak, nem álltak rendszeres orvosi felügyelet alatt, így gyakran hordozói és terjesztői voltak fertőző betegségeknek.[276]

A kerítőnők sokféleképpen hálózhatták be ezeket a fiatal lányokat: újsághirdetésben kerestek valamilyen más állásra – cselédnek, varrónőnek, pincérnőnek, eladónőnek, manikűrösnek – nőket, cselédközvetítőktől hozták el őket,[277] vagy az utcán esetleg a pályaudvarokon[278] vadásztak a lányokra. Olyan eset is előfordult, ahol munkáltató, szállásadó vagy valamelyik rokon, az édesanya, nagynéni vagy testvér adta el a saját rokonát férfiaknak.

Fogolytörzskönyvek között 12 olyan maradt fent, ahol a kerítés elkövetőjének foglalkozását kéjnőként jelölték meg. Tehát közel nem fordult elő olyan nagy arányban, mint Nemes Sándor állítja. Úgy tűnik, hogy ebben inkább nem prostituált nők vettek részt, mert a kerítés egy rendkívül gyakori bűncselekmény volt, ami szorosan kapcsolódott a leánykereskedelemhez, ami egy rendkívül súlyos probléma volt a századfordulón.

Ezen ügyek közül néhányról, még ha röviden is, de sajtó is beszámolt. Ezen esetekben valóban prostituáltak próbáltak több-kevesebb sikerrel beszervezni fiatal lányokat. Egyébként az újságokban rengeteg olyan beszámoló van, ahol egy-egy kerítőnő elkapásáról vagy elítéléséről írnak. Időnként egész hálózatokat kapcsoltak le a rendőrök.

László Júlia egy nagyon tipikus helyen próbált fiatal lányokat rábeszélni arra, hogy inkább egy „mulatóházban" dolgozzanak, mintsem hogy cseledként szolgáljanak. Egy Jolán nevű lányt sikerült is rábeszélnie, míg egy másik, Erzsébet jelentette az esetet a cselédszerzőknél, így Júliát elkapták és három hónap fogházra ítélték.[279] A fogolytörzskönyvéből[280] az derül ki, hogy előzőleg nem volt büntetve.

Juhász Ilona – Tóth Gáborné – hasonlóképpen egy cselédlányt szólított le az utcán, akit ugyancsak egy éjjeli mulatóba akart vinni, ahol *„dolog nélkül úriasan fog élni"*. A beszélgetést meghallotta egy rendőrtiszt, aki igazolgatta a nőt, aki így bevallotta, hogy a lányt egy aradi

[276] Uo.
[277] Uo. 393.
[278] A Magyar Egyesület a Leánykereskedelem Ellen nevű szervezet külön pályaudvari missziókat szervezett ezeknek a megakadályozására.
[279] Zárt ajtók mögött. *Pesti Napló*, 1911. november 13., 19.
[280] BFL, VII.102.a. 1420/1911. László Júlia kerítési ügye, 1911.

nyilvánosházba akarta vinni.[281]

Bulanda Mária a Rókus kórházban próbált rávenni egy fiatal cselédlányt, hogy a gyógyulása után álljon be egy kispesti bordélyba, mert ott „*gyöngy-élete*" lesz. A lány hajlott is rá, de hamar otthagyta, mert nem tetszett neki.[282]

Az elcsábítandó lányok legtöbbször annyira keveset kerestek – ha egyáltalán volt munkájuk, hogy kétségbeesésükben valószínűleg könnyebben voltak rábeszélhetők erre a munkára. Azonos elem, hogy azzal próbálták rávenni ezeket a lányokat, hogy kevés munkával sokat tudnak keresni. Valószínűleg sokszor nem is voltak tisztában azzal, hogy mire vállalkoznak. A kerítőnői szerepkör logikus munkának tűnhetne egy kiöregedett prostituálnak, de ezek alapján nem ez tűnt ki. Az sem derül ki, hogy ezekből a beszervezésekből mennyi hasznot kaptak a kerítők, de bizonyára valamennyi részesedés üthette a markukat, ha rendre megpróbálkoztak vele.

3. Gyilkossági kísérlet

A kifejezetten erőszakos bűncselekmények elkövetése viszonylag ritka a prostituáltak körében – akárcsak általában a nők között is. Gyilkosság bűncselekményével mindössze két, szándékos emberölés kísérletével pedig három kéjnőt tartóztattak le. A sajtóban több beszámolót is olvashatunk az esetekről.

Jahn Mária 1903. szeptember 15-én lőtte le a vele együtt élő Nyári Sándort. Nyári el akarta a hagyni a lányt, mivel a nő nem akart felhagyni a munkájával. Jahn aznap hajnalba keltette fel a férfit „*Fordulj csak felém*" felkiáltással – ezt mindegyik cikk idézi – majd lőtt. A férfit először fülén találta el, majd kisebb dulakodás után – miközben a revolver még kétszer elsült – sikerült a nő kezéből kicsavarnia a fegyvert és rendőrt hívnia.[283] Lány a kezén és a combján sérült.

Nyári csak a Jahn Máriával való összeköltözés után jött rá, hogy mivel foglalkozik valóban a lány, addig azt hitte pincérnő egy kávéházban,[284] bár a pincérnők – csakúgy, mint a kasszírnők – gyakran űzték a prostitúciót, mint másodfoglalkozást vagy titkosan kéjelegtek. Mindkét fogolytörzskönyvben[285] gyilkosság szerepelt a letartóztatás okaként, de mivel a férfi

[281] Elítélt kerítőnő. *Pesti Napló*, 1912. augusztus 16., 14.
[282] Letartóztatott kerítőnő. *Népszava*, 1908. október 16., 10.
[283] Szerelmi dráma a fővárosban. *Magyar Nemzet*, 1903. szeptember 16., 5.
[284] Egy pinczérleány merénylete. *Magyarország*, 1903. szeptember 16., 8–9.
[285] BFL, VII.101.e. I. 7246, Jahn Mária gyilkossági ügye, 1903., BFL, VII.102.a 1769/1903. Jahn Mária gyilkossági ügye, 1903.

bizonyosan nem halt meg, a nőt súlyos testi sértés vádjával ítélték el négy hónapra.

Palásti Erzsébet 1914. december 28-án lőtt rá Vidovics Ádám nevű kedvesére, aki házasságot ígért neki, de elhagyta. A lövések nem sebesítették meg a férfit.[286] A Pesti Hírlapból kiderül, hogy ez egy régebb óta húzódó ügy volt közöttük, ugyanis a férfi már előző hónapban elhagyta a lányt, aki öngyilkosságot kísérelt meg, majd miután felgyógyult többször zaklatta a férfit és annak új párját, míg végül az ügy az említett lövöldözésig fajult. A lány bíróságon azt vallotta, hogy csak ráijeszteni akart a férfira és nem állt szándékában megölni.[287] A fogolytörzskönyvéből[288] megtudjuk, hogy 3 hónap fogházra ítélték, amiből kettőt töltött le. Illetve azt is, hogy büntetlen előéletű.

Kvassai Ilona 1912. szeptember 8-án találkozott a csak S. I. monogrammal jelölt nős pékmesterrel, akinek magát a nő az Az Ujság szerint elvált,[289] viszont a Pesti Hírlap szerint özvegyasszonynak adta ki.[290] A férfi és Kvassai Népszínház utcai szállóba beszéltek meg egy találkát, ahol a férfi számára világossá vált, hogy a nő prostituált. Mikor a nő előre kérte a pénzt és a férfi távozni akart, Kvassai fegyvert rántott és többször rálőtt, de egyik golyó sem ért célt.

A lányt erős felindulásból elkövetett szándékos emberölés kísérlete miatt másfél év letöltendő börtönbüntetésre ítélte a bíróság novemberben.[291]Kvassai Ilonának egy rab-,[292] és két fogolytörzskönyve[293] 1912-ből és 1914-ből maradt fent. Bár utóbbiban szobalányként van megjelölve a foglalkozása. Ebből tudjuk meg, hogy titkos kéjelgés vétségével egyszer már letartóztatták.

Debreczeni Erzsébetet 1915-ben szándékos emberölés kísérlete miatt tartóztatták le, miután hatszor rálőtt Scheffer Jenő betűszedőre, akit súlyos sérülésekkel szállítottak kórházba.[294] A férfi viszonyt tartott fenn a lánnyal, majd elköltötte minden megtakarított pénzét és más nők társaságát kereste, így a lány elkeseredésében lőtt rá.[295] Scheffer ekkor már katonaként szolgált, ami valószínűleg súlyosbíthatta a nő tettét. Fogolytörzskönyve[296] alapján még ugyanazon év augusztusában szabadlábra helyezték.

Tehát ebből a négy esetből három, mondhatni, hétköznapi szerelmi dráma, egy

---

[286] Rálőtt a kedvesére. *Az Ujsag*, 1914. december 30., 10.
[287] A perdita merénylete. *Pesti Hírlap*, 1915. március 3., 17.
[288] BFL, VII.102.a. 3310/1914., Palásti Erzsébet szándékos emberölési kísérlet ügye, 1914.
[289] Lövöldözés a szállodában. *Az Ujság*, 1912. szeptember 10., 13.
[290] Veszedelmes ismertség. *Pesti Hírlap*, 1912. november 29., 22.
[291] Zárt ajtók mögött. *Pesti Napló*, 1912. november 29., 16.
[292] BFL, VII.101.d. II. 177., Kvassai Ilona, szándékos emberölés kísérleti ügye, 1912.
[293] BFL, VII.102.a. 2206/1912., Kvassai Ilona, szándékos emberölés kísérleti ügye, 1912. BFL, VII.102.a. 567/1914., Kvassai Ilona, szándékos emberölési ügye, 1914.
[294] Szerelmi dráma. *Pesti Hírlap*, 1915. május 28., 13.
[295] Szerelemi dráma. *Az Ujság*, 1915. május 23., 18.
[296] BFL, VII.102.a. 1409/1915. Debreczeni Erzsébet szándékos emberölési kísérlete, 1915.

esetben pedig azért hagyta el a férfi a nőt, mert kiderült róla, hogy prostituált. A prostitúció a gyilkossági kísérlet közvetett kiváltó okaként csak az utóbbi esetben jelölhető meg. Ellenben Kvassai akkor lőtt rá a kuncsaftjára, amikor az nem akart előre fizetni a szolgáltatásaiért. Felmerül a kérdés, hogy egyáltalán miért tartott a nő magánál fegyvert? Illetve, hogy miért támadt rá rögtön?

4. Botrányokozás

Talán a botrányokozás és botrányos, illetlen viselkedés és öltözködés, alkoholizmus, iszákosság lenne az a magaviseleti probléma és a letartóztatási ok, amit egy prostituálthoz társítanánk, azonban az iratanyagban ilyenből elenyésző számú akadt. Olyan fogolytörzskönyv, amiben verekedés vétsége miatt tartóztattak le kéjnőt egy darab maradt fent, 1872-ből.[297]

Ezek apróbb, egyszerinek tűnő esetek voltak, és valószínűleg ezek közül a nők közül többen már azelőtt is problémás magaviseletűek lehetettek mielőtt prostituáltnak álltak volna. Itt olyan esetek merültek fel, minthogy Almos Júlia és Baron Antónia a Király utcában az Adler-kávéház előtt egymást pofozták, lármáztak, botrányosan viselkedtek. Mindkét nő azt állította, hogy a másik kezdte. Vagy Ruthard Júlia jelentette fel Cheben Évát, mert az elkezdett lármázni és veszekedni a bordélyban, ami miatt rendőrt kellett hívni. Hasonló eset volt, mikor Schreiber Teréz jelentette fel Pipis Terézt, aki szökni akart a bordélyból, de mivel nem járt sikerrel gorombáskodni, lármázni kezdett ezzel pedig botrányt okozott a házban. A lány elismerte, hogy tartozott 100 Ft-tal, de attól félt, hogy más bordélyba viszik és haza akart menni. Horvát Róza pedig illetlen öltözékben ácsorgott egy kapu előtt.[298]

Ezek az esetek az 1880-as évekre datálhatók és közel nem bizonyultak olyan súlyos vagy gyakori eseteknek. Ellenben fennmaradt jelentés arról, hogy a kéjnők egyre botrányosabban viselkedtek a Városligetben, mi miatt a hatóságoknak feltétlenül intézkednie kellene.[299] Összességében úgy tűnik, hogy ezek a nők inkább csak feltűnően, mintsem néhány kivételtől eltekintve botrányosan viselkedtek, hiszen erre a kirívó viselkedésre szükségük lehetett, hogy kuncsaftokat szerezzenek. Ugyanakkor az esetek kevés száma Áldor Viktor szerint azzal magyarázható, hogy semmiképp sem akarték feleslegesen felhívni magukra a rendőrök figyelmét, illetve a jó modorral könnyebben tudtak kuncsaftot szerezni.[300]

---

[297] BFL, VII.105. 842/1872. Stokker Katalin verekedési ügye, 1873.
[298] BFL, VI.15. f.3. 2. doboz.
[299] Uo. 3. doboz. Sajnos az iratanyag hézagossága miatt nem derült ki, hogy volt-e valamilyen folytatása az ügynek.
[300] Áldor, 1931: 188.

X. Összegzés

Elmondható, hogy már a kortársak megközelítésében egyértelműen megjelennek a prostituált kép ellentmondásai, a cikkek és a könyvek, vélemények alapján is két teljesen, egymásnak ellentmondó kép rajzolódott ki: az áldozat, akinek sorsáról a társadalom tehet és a kéjnő, aki erkölcsi romlásba taszítja a férfinemet. Az áldozati kép a társadalmat, a bűnözői a prostituáltak jellemét és erkölcstelenségét vádolta saját sorsuk miatt. A két kép összevetésénél elmondhatjuk, hogy a gyilkosságok csak rámutattak és felerősítették az áldozati képet, azonban úgy tűnik ezek az esetek nem eredményeztek változást ezen nők megmentésére tett kísérletekben. Elmondhatjuk, hogy itt a „halottról jót vagy semmit" elv érvényesült, hiszen soha nem merült fel a konkrét áldozathibáztatás, csak a munkájuknak, sorsuknak vádolása. Úgy gondolom, hogy ennek két eltérő képnek az egyidejű létezése és az erről kialakult vita teljesen létjogosult volt, hiszen egy olyan foglakozásról beszélünk, ami a mélyen beépült erkölcsi normákat sértette, látható és érzékelhető volt a mindennapi életben, ugyanakkor problémát teljes mértékben megszüntetni nem, csak láthatatlanná lehetett volna tenni. Ezért alakult ki az a meggyőződés, hogy ha eltüntetni nem, legalább törvényileg szabályozottá kell tenni, ezek együtt pedig valamilyen formán a prostituáltak is élvezhettek némi védettséget a hatóságok részéről.

Véleményem szerint, és az eddigi kutatásom alapján, inkább az áldozati kép nyert megerősítést, amit inkább a hozzáértő, a prostituáltakat mélyebben ismerő szervezetek, szervek, a rendőrség, a rendőrorvosok illetve a nőszervezetek látták át. Ezek a nők ezen időszak új nőtípusát testesítették meg: az egyedül élő és dolgozó, magát eltartani képes nőt, aki családjától távol-, és külön él. Ezért kimondhatjuk – Judith Walkowitz elméletével egyetértésben – hogy a hozzájuk társított, elsősorban a bulvárkönyvek által közvetített sztereotípiák egyik nőre sem voltak teljesen ráhúzhatók. A sajtó hétköznapi nőknek festette le őket, hétköznapi problémákkal, és akkor legálisnak számító munkával, akik a lehetőségeik híján választott munkájuk áldozatai lettek.

Továbbá az is kitűnik, hogy a prostituáltak csoportja erősen heterogén képet mutatott a dualizmus idején, mindegyikük másféle közegből érkezett, egyaránt volt közöttük, aki vidékről került fel a fővárosba, és volt, aki ott született. Volt köztük parasztlány és elbukott úrilány, zsidó és katolikus vallású is egyaránt. Ezen életmódra és kereseti lehetőségre pusztán a gazdasági érdek és a lehetőségek hiánya vezette őket. A populáris kultúrában és a társadalomban nem hagytak figyelemre méltó nyomot ezen időszakon túl. Csak akkor merült fel a nevük, mikor hasonló foglalkozású nő, hasonló gyilkosság áldozatává vált.

Az általuk elkövetett bűncselekményeket a hatóságok, a sajtó és a közvélemény semmilyen megkülönbözetett figyelemmel nem tüntette a ki a titkos kéjelgésen és kötelező orvosi felügyeleten túl. Ugyanolyan megítélés alá esett, mintha egy bármilyen más foglalkozású nő követte volna el. Emiatt nagy mennyiségű sajtóanyagot sem találtunk és azokban sem hangsúlyozták kifejezetten, hogy az elkövető prostituált lett volna. Akkoriban a társadalom és a politika is csak az ezen nők megmentésére és törvényi keretek közé szorítására helyezte a hangsúlyt.

A fogolytörzskönyvek és különféle nyilvántartások alapján kiderül, hogy közel nem született annyi letartóztatás, mint azt az ismertetett elméletek alapján várnánk és nem követtek el nagyobb arányban bűncselekményt, mint nem prostituált társaik. Persze számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy mennyi bűncselekmény jutott el feljelentésig és mennyi fogolytörzskönyv maradt fent. Az is kijelenthető, hogy a leggyakoribb – prostituáltak által elkövetett – bűncselekmény a lopás és a különböző gazdasági jellegű vétségek voltak. Az viszont bizonyítható, hogy a kisebb arányban követtek el erőszakos bűncselekményeket, mint emberölés és gyilkosság kísérlet, vagy súlyos testi sértés. Mindez, ebben a tekintetben összehangban áll a szakirodalommal.

Úgy tűnik ezeket a törvénysértéseket többnyire egyedül, néhány esetben – például rablásnál – bűntársként, egy férfi mellett vagy egy banda tagjaként követték el. Olyan bűncselekményről, melyet prostituáltak csoportosan követtek el, nincsen tudomásunk, valószínűleg ennyire nem voltak szervezett csoport, bordélyházban pedig ilyen nem fordulhatott elő. Néhány nő neve évről évre felbukkan a letartóztatott prostituáltak között, de a visszaesők főleg lopási eseteknél fordultak elő. A visszaeső prostituált bűnözők feltárása a törzskönyvek egyenkénti vizsgálatát kívánná meg.

Ezen bűntények elkövetése mögött ugyanúgy a legkülönbözőbb okok álltak, mint egy nem prostituált nő esetében. Némelyik bűncselekmény mögött sanyarú sorsok és kétségbeesett döntések rajzolódtak ki: az a lány, aki arra kényszerült, hogy prostituált legyen és ezen felül lopjon is, mert nem tudott megélni, vagy meg akart szökni a bordélyházból, ahonnan másképp nem tudott elszabadulni. Némely mögött pedig egyszerű, mondhatni hétköznapi szerelmi bánat sejlik fel, ahol a lány attól félt, hogy elhagyják.

Arra a kérdésre, hogy a prostitúció mennyire hozta magával ezen bűncselekmények elkövetését bűncselekmény típusától függően, egyedileg és egyénenként kell vizsgálni. Itt a számok és a korabeli bulvárkönyvek és a sztereotípiák ellentmondanak egymásnak.

A feminista történészek szerint azért ilyen népszerű ez a téma az újságokban és az irodalomban, mert megmutatja a férfiak dominanciáját, illetve a patriarchális kontrollt a nő

felett, továbbá tájékoztatja a nőket, hogy mitől féljenek és mire vigyázzanak.[301] Én ezzel nem teljesen értek egyet, nem gondolom ebből a célból közölték volna le a gyilkosságokat az újságok. A puszta tájékoztatáson és a kedélyek felborzolásán túl én nem látnék bele ilyen mély téziseket. Továbbá biztosra veszem, hogy ezek a nők, ezen cikkek és történetek nélkül is tudták, hogy mitől és kiktől kell tartaniuk.

[301] Cohen, 1990: 378.

XI. Felhasznált források és irodalom

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

BFL, VI. 15. f.3. Budapesti Rendőr-főkapitányság Rendészeti Szervek iratai (1873–2012). Igazgatásrendészeti iratok (1873–2012). Iratminta gyűjtemény (1873–2000)

BFL, VII. 5.c. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék iratai (1897–1950 [1896–1952]. Büntető perek iratai (1917–1950) [1896–1952].

BFL, VII. 101.c. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház (1947-től Budapesti Országos Büntetőintézet, 1951-től Budapesti Országos Börtön) iratai (1896–1951) [1881–1951]. Fegyenctörzskönyvek (1896–1950).

BFL, VII. 101.e. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház (1947-től Budapesti Országos Büntetőintézet, 1951-től Budapesti Országos Börtön) iratai (1896–1951) [1881–1951]. Fogolytörzskönyvek (1896–1950)

BFL, VII. 101.d. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház (1947-től Budapesti Országos Büntetőintézet, 1951-től Budapesti Országos Börtön) iratai (1896–1951) [1881–1951]. Rabtörzskönyvek (1896–1950)

BFL, VII. 102.a. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszéki Fogház iratai (1895–1950). Fogolytörzskönyvek (1895–1950)

BFL, VII. 105. Budai Királyi Törvényszéki Fogház iratai (1872–1874).

BFL, VII. 106. Pesti (1875-től Budapesti) Királyi Törvényszéki Fogház iratai

BFL, XVI. 3. Budapesti Forradalmi Törvényszék Fogházának iratai (1919)

BFL, X. 214. Magyar Egyesület a Leánykereskedés Ellen kérdőívei

BFL, XXXIII. 1. a. Polgári anyakönyvek másodpéldányainak levéltári gyűjteménye (1895 – 1980)

> Bjelobaba Mária polgári halotti anyakönyvi kivonata: bejegyezve Budapest VII. kerület 1913/1896. folyószáma alatt
>
> Müller Teréz: polgári halotti anyakönyvi kivonata: bejegyezve Budapest VII. kerület 2001/1901. folyószám alatt
>
> Schwarcz Johanna polgári halotti anyakönyvi kivonata: bejegyezve Budapest VII. kerület halotti anyakönyvi 749/1912. folyószám alatt

Napilapok, folyóiratok

Manicza Anna

Budapesti Hírlap, 1893
Budapesti Hírlap, 1893
Budapesti Hírlap, 1894
Budapesti Hírlap, 1894
Pesti Hírlap, 1893
Pesti Hírlap, 1893
Pesti Napló, 1894

Gernedics Ágosta

Budapesti Hírlap, 1896
Fővárosi Lapok, 1895
Fővárosi lapok, 1896
Pesti Napló, 1894
Pesti Napló, 1895
Pesti Napló, 1895
Pesti Hírlap, 1896

Bjelobaba Mária

Budapesti Hírlap, 1896
Budapesti Hírlap, 1898
Budapesti Hírlap, 1898
Budapesti Hírlap, 1898
Fővárosi Lapok, 1896
Fővárosi Lapok, 1897
Pesti Hírlap, 1902
Pesti Napló, 1896
Pesti Napló, 1897
Pesti Napló, 1897
Pesti Napló, 1897
Pesti Napló, 1903

Müller Teréz

Budapesti Hírlap, 1901
Budapesti Hírlap, 1903
Budapesti Hírlap, 1902
Budapesti Közlöny, 1920
Pesti Hírlap, 1908
Pesti Napló, 1901
Pesti Napló, 1903

Schwarcz Johanna

Budapesti Napló, 1913
Pesti Hírlap, 1912
Pesti Hírlap, 1912
Pesti Napló, 1912
Népszava, 1912

Népszava, 1912
Népszava, 1913
Népszava, 1913
Pesti Napló, 1912
Pesti Napló, 1912
Pesti Napló, 1912
Pesti Hírlap, 1913

Vavra Etel

Budapesti Hírlap, 1904
Magyar Nemzet, 1904

Ács Róza

Magyar Nemzet, 1906

Lencsér Magdolna

Az Ujság, 1912
Az Ujság, 1912

Juhász Ilona

Pesti Napló, 1912

Bulanda Mária

Népszava, 1908

Jahn Mária

Magyar Nemzet, 1903
Magyarország, 1903

Palásti Erzsébet

Az Ujsag, 1914
Pesti Hírlap, 1915

Kvassai Ilona

Az Ujság, 1912
Pesti Hírlap, 1912
Pesti Napló, 1912

Debreczeni Erzsébet

Pesti Hírlap, 1915
Az Ujság, 1915

Irodalomjegyzék

Anka, 2004
Anka László: A budapesti prostitúció és szexpiac története a boldog békeidőkben. *Valóság* 2004/2. 82–105.

Anka, 2010
Anka László: A budapesti prostitúció jogtörténete a dualizmus korában. In: Gergely Jenő (főszerk.): *Vázlatok két évszázad magyar történelméből.* Budapest, ELTE Történelemtudományi Doktori Iskola, 2010. 51–65.

Áldor, 1931
Áldor Viktor: *A prostitúció. (Vita Sexualis 4.)* Budapest, Sándor József és Társa, 1931.

Áldor–Moreck, 192?
Áldor Viktor és dr. Kurt Moreck: *A titkos prostitúció és a félvilág (Vita Sexualis V.)* Budapest, Sándor József és Társa, 192?.

Balla, 1909
Balla Jenő: *Bűn és nyomor. Leleplezések Budapest rejtelmeiről.* Budapest, Wodianer, 1909.

Barta, 2010
Barta Györgyi (szerk.): *A „világváros" Budapest két századfordulón.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2010.

Bíró, 1933
Bíró Béla: *A prostitúció.* Budapest, A M. Kir. Rendőrség Országos Szaktanfolyamainak Kiadványa, 1933.

B. Nagy, 2014
B. Nagy Anikó: Emília, Erzsi, Elza. In: Perényi Roland (szerk.): *Holttest az utazókosárban.* Budapest, Kiscelli Múzeum, 2014.

Brichta, 1996
Brichta Kálmán: Budapestnek vesznie kell. *Replika 1996/21–22.* (Eredeti megjelenés 1891.)

Buza, 1908
Buza László: A női kriminalitás. *Huszadik század* 1908/2. 15–24.

Cohen, 1990
Patricia Cline Cohen: *The Helen Jewett Murder: Violence, Gender, an Sexual Licentiousness in Antebellum America.* NWSA Journal, 1990/3. 374–389.

Cohen, 1999
Patricia Cline Cohen: *The Murder of Helen Jewett. The Life and Death of a Prostitute in Nineteenth-Centuty New York.* Vintage Books A Division of Random Hause, INC. 1999.

Corbin, 1999
Alain Corbin: Szexuális nyomor és prostitúció kínálat. In: Léderer Pál (szerk.): *A*

nyilvánvaló nők. Budapest, Új Mandátum Kiadó, 1999.

Császtvay, 2009
Császtvay Tünde: *Éjjeli lepkevadászat: bordélyvilág a történeti Magyarországon*. Budapest, Osiris Kiadó, 2009.

Cséri, 1893
Cséri János: Budapest fő- és székváros prostitutió-ügye. *Replika* 1996/21–22. 37–47. (Eredeti megjelenés 1893.)

Dumitreánu, 1909
Dr. Dumitreánu Ágoston véleménye a prostitúcióról (eredetileg cím nélkül). In: Gegus Dániel – Székely Vladimir (szerk.): *A közbiztonság Almanachja 1910. évre*. 1. évfolyam. Budapest, Légrády Testvérek Nyomdája, 1909. 345–350

Finnegan, 1999
Frances Finnegan: Ital, nyomor és betegség. In: Léderer Pál (szerk.): *A nyilvánvaló nők*. Budapest, Új Mandátum Kiadó, 1999.

Gerevich, 1978
Gerevich László (főszerk.): *Budapest története IV. A márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1978.

Glücklich, 1909
Glücklich Vilma véleménye a prostitúcióról (eredetileg cím nélkül). In: Gegus Dániel és Székely Vladimir (szerk.): *A közbiztonság Almanachja 1910. évre*. 1 évfolyam. Budapest, Légrády Testvérek Nyomdája, 1909. 343–345.

Güntner, 1997
Güntner Péter: A soproni prostitúció története (1862–1918). *Aetas* 1997/1. 49–64.

Horváth, 1996
Horváth László: Adatok az egri prostitúció újkori történetéhez. In: Bán Péter–Csifffáry Gergely (szerk.): *Archivum – A Heves Megyei Levéltár Közleményei 14*. Eger, 1996. 169–186.

Horváth, 1998
Horváth László: Adatok a gyöngyösi prostitúció újkori történetéhez. In: Bán Péter–Csifffáry Gergely (szerk.): *Archivum – A Heves Megyei Levéltár Közleményei 15*. Eger, 1998. 187–207.

Léderer, 1999
Léderer Pál (szerk.): *A nyilvánvaló nők*. Budapest, Új Mandátum Kiadó, 1999.

Linka, 1907
Linka Mór: A prostitúció rendezése Budapesten. *Huszadik Század* 1907/15. 245–254.

Lombroso–Ferrero, 2004
Cesare Lombroso és Guglielmo Ferrero: *Criminal Woman, the Prostitute, and the Normal Woman* (eredeti címe: La donna delinquente), Durham, N. C./London, Duke

University Press, 2004.

Márkus, 1977
Márkus László: *A magyar sajtó története*. Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat, 1977.

Mátay, 2003
Mátay Mónika: Egy prostituált lemészárlása: a Város, a Nő és a Bűnöző. *Médiakutató* 2003/ősz http://www.mediakutato.hu/cikk/2003_03_osz/01_egy_prostitualt [utolsó letöltés: 2020. február 1.]

Mátay, 2005
Mátay Mónika: Agycentizők a századfordulón. *Budapesti Negyed* 2005/1–2. 199–236.

Miklóssy, 1989
Miklóssy János: *A budapesti prostitúció története*. Budapest, Népszava, 1989.

Molnár, 1899
Molnár Lajos: *Az erkölcsök, a közegészségügy és a prostitúció*. Budapest, Neumayer E., 1899.

Nemes, 1944
Nemes Sándor: *Gyakorlati nyomozás*. Budapest, Griff Könyvkiadó, 1944.

Papp, 2009
Papp Barbara: Az utolsó lépcsőfok ama mélységbe. A „Magyar Egyesület a Leánykereskedés Ellen" adatai a budapesti prostituált jelöltekről, 1912–1913. In: Szvoboda Dománszky Gabriella (szerk.): *Tanulmányok Budapest múltjából 35*. Budapest, 2009. 133–138.

Perényi 2012
Perényi Roland: *A bűn nyomában: a budapesti bűnözés társadalomtörténete*. Budapest, L'Harmattan, 2012.

Perényi, 2014
Perényi Roland: „A két Nick". A gyilkosok nyomában. In: Perényi Roland: *Holttest az utazókosárban*. Budapest, Kiscelli Múzeum, 2014.

Raskó, 1978
Raskó Gabriella: *A női bűnözés*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1978.

Schreiber, 1917
Schreiber Emil: *A prostitúció*. Budapest, Pátria Irodalmi Vállat és Nyomdai Részvénytársaság, 1917.

Solymósi, 1879
Solymósi Elek: *Egy czím nélküli könyv. Elmefuttatás az obscoen férfiak és prostituált nők jelleméről*. Budapest, Aigner, 1879.

Srebnick, 1997
Amy Gilman Srebnick: *The Mysterious Death of Mary Rogers*. USA, Oxford University Press, 1997.

Szabó, 2012
Szabó Anna: A női bűnözés az újabb kriminológiai szakirodalomban. *Ars boni* 2012. http://arsboni.hu/dolgozatok/buntetojog/Szabo_Anna_A_noi_bunozes_az_ujabb_kriminologiai_irodalomban.pdf [utolsó letöltés: 2020. február 1.]

Szécsényi, 1993
Szécsényi Mihály: A bordélyrendszer Budapesten. *Rubicon* 1993/8–9. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_bordelyrendszer_budapesten/ [utolsó letöltés: 2020. február 1.]

Szécsényi 1998
Szécsényi Mihály: Garniszállók és kéjnőtelepek. *Rubicon* 1998/6. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/garniszallok_es_kejnotelepek/ [utolsó letöltés: 2020. február 1.]

Szécsényi, 2017
Szécsényi Mihály: Rosszéletű nőszemélyektől a bordélyházakig. A prostitúció első szabályozása/reglementációja Pesten és Budán 1850-ben. *Sic Itur Ad Astra* 66. (2017). 117–156.

Székely–Tábori, 2015a
Székely Vladimir – Tábori Kornél: *Az erkölcstelen Budapest*. Budapest, Tudáspolc Kiadó, 2015.

Székely–Tábori, 2015b
Székely Vladimir – Tábori Kornél: *A bűnös Budapest*. Budapest, Tudáspolc Kiadó, 2015.

Thirring, 1896
Thirring Gusztáv: *Budapest székesfőváros statisztikai évkönyve I. évfolyam 1894*. Budapest, Budapest székesfőváros statisztikai hivatalának kiadása, 1896.

Thirring, 1898
Thirring Gusztáv: *Budapest székesfőváros statisztikai évkönyve II. évfolyam 1895 és 1896*. Budapest, Budapest székesfőváros statisztikai hivatalának kiadása, 1898.

Thirring, 1901a
Thirring Gusztáv: *Budapest székesfőváros statisztikai évkönyve III. évfolyam 1897–1898*. Budapest, Grill Károly kir. udvari könyvkereskedése, 1901.

Thirring, 1901b
Thirring Gusztáv: *Budapest székesfőváros statisztikai évkönyve IV. évfolyam 1899–1901*. Budapest, Grill Károly kir. udvari könyvkereskedése, 1901.

Thirring, 1906
Thirring Gusztáv: *Budapest székes főváros statisztikai évkönyve VII. évfolyam 1904*. Budapest, Grill Károly kir. udvari könyvkereskedése, 1906.

Thirring, 1913
Thirring Gusztáv: *Budapest székesfőváros statisztikai és közigazgatási évkönyve X. évfolyam*

1907–1908. Budapest, Budapest székesfőváros statisztikai hivatalának kiadása, 1913.

Thirring, 1914
Thirring Gusztáv: *Budapest székesfőváros statisztikai és közigazgatási évkönyve XI. évfolyam 1909–1912*. Budapest, Budapest székesfőváros statisztikai hivatalának kiadása, 1914.

Tőtős, 2019
Tőtős Áron*:* „Eme erkölcstelen életmódomból az által leszek megszabadítva." A házasság szerepere a prostituáltak életében. In: Koloh Gábor–Papp Viktor–Tőtős Áron szerk.: *„Eloszta bőkezűien; és termő fa gyanánt" Tanulmányok Kövér György születésnapjára.* RODOSZ Bihar-Varadinum Script. Nagyvárad, 2019.

Vargha, 2005
Vargha Dóra: A bűn medikalizálása. A bűnös Budapest. *Budapesti Negyed* 2006/1–2. 166–198.

Walkowitz, 1980
Judith R. Walkowitz: *Prostitution and Victorian Society.* New York, Cambridge University Press, 1980.

Walkowitz, 1982
Judith R. Walkowitz: *City of Dreadful Delight.* Chicago, University of Chicago Press, 1992.

Walkowitz, 1992
Judith R. Walkowitz: Jack The Ripper and the Myth of Male Violence. *Feminist Studies* 1982/3. 542–574.

Wingdfield, 2017
Nancy Wingfield: *The World of Prostitution in Late Imperial Austria.* Oxford, University Press, 2017.

Zelei, 2014
Zelei Dávid: Egy kokott karrier olvasatai. In: Perényi Roland (szerk.): *Holttest az utazókosárban.* Budapest, Kiscelli Múzeum, 2014.

XII. Mellékletek

1. számú melléklet: Budapest lakosságának nemek szerinti megoszlása és a regisztrált kéjnők száma[302]

Év	Budapest lakossága	Ebből férfi (katonasággal együtt)	Ebből nő	Kéjnők összesített száma
1890	500 548	250 727	249 821	1008
1891	506 384	-	-	1060
1892	-	-	-	1144
1893	-	-	-	1131
1894	-	-	-	1154
1895	-	-	-	1255
1896	617 856	-	-	1420
1897	-	-	-	1503
1898	-	-	-	1480
1899	-	-	-	1498
1900	733 358	360 683	372 675	1493
1901	734 165	-	-	1463
1902	-	-	-	1294
1903	-	-	-	1461
1904	-	-	-	1303
1905	-	-	-	1680
1906	791 748	394 484	397 264	1672
1907	-	-	-	1717
1908	-	-	-	1673

[302] Thirring, 1896: 46, 114, 301; Thirring, 1898: 142, 357; Thirring, 1901: 50, 397; Thirring, 1901b: 28, 88, 232, 259; Thirring, 1906: 77, 229; Thirring, 1913: 107, 191; Thirring, 1914: 32, 159, 247.

1909	-	-	-	1914
1910	880 371	433 604	446 767	2053
1911	-	-	-	2097
1912	-	-	-	2199

2. számú melléklet: Házicselédek száma[303]

Év	**1870**	**1880**	**1890**	**1890**	**1900**	**1910**
Házicselédek száma	17 437	36 373	39 540	43 053	57 204	kb. 68 000

[303] Gerevich, 1978: 438, 857.

3. számú melléklet: Az elkövetett bűncselekmények és a kinyomozott személyek nemek szerinti megoszlása[304]

	Budapest lakossága	**Bűntettek és vétségek száma**	**Kinyomozott személyek**	**Ebből férfi**	**Ebből nő**
1890	500 548	8812	8431	6264	2167
1891	506 384	9300	8987	6004	2983
1892	-	9957	10406	6974	3432
1893	-	9707	10207	7473	2734
1894	-	11565	11833	8276	3107
1895	-	10607	11522	8189	3333
1896	617 856	10993	11844	8999	2845
1897	-	14751	14876	10725	3651
1898	-	15285	15009	12037	3472
1899	-	13721	11951	8712	3289
1900	733 358	16965	14433	11132	3301
1901	734 165	20250	15685	11261	4424
1902	-	17077	14446	12144	2302
1903	-	19742	15225	11551	3671
1904	-	21511	17029	13244	3785
1905	-	21194	16601	12686	3915
1906	791 748	21712	17862	14172	3690
1907	-	22648	19145	15021	4124
1908	-	23236	18035	14800	3235
1909	-	23342	17893	14383	3510
1910	880 371	23583	18131	14544	3587
1911	-	25544	19104	15493	3611
1912	-	29506	21306	17632	3674

[304] Lásd. BFL, VI.15.f.3. 2. doboz.

4. számú melléklet: Az öt nő meggyilkolásának helyszíne[305]

Erzsébetváros
Müller Teréz
Gernédics Ágosta
Schwarcz Johanna
Manicza Anna
Bjelobaba Mária
Erzsébet körút
József körút
Teréz körút
Rottenbiller utca
Aréna út
Vörösmarty tér
Károly körút
Múzeum körút
Magyar utca
Rákóczi tér
Horánszky utca
Vas utca
Szentkirályi utca
Eszterházy utca
Nagy Diófa utca
Kazinczy utca
Sip utca
Dohány utca
Wesselényi utca
Akácfa utca
Klauzál utca
Nyár utca
Holló utca
Rombach utca
Laudon utca
Péterfy Sándor utca
Kálvária utca
Szerdahelyi utca
Hajós utca
Dalszínház utca
Petőfi utca
Bajza utca
Izabella utca
Dob utca
Király utca
Gyár utca
Vadász utca
Hold utca
Nagy-korona utca
Bécsi utca
Váci utca
Bálvány utca
Nádor utca
Mérleg utca
Fürdő utca
Dorottya utca
Mária Valéria utca
Akadémia utca
Rudolf rakpart
Várkert rakpart
Lánchíd
Apród utca
Döbrentei utca
Tabán
Vámház körút
Kálvin tér
Deák Ferenc tér
Városház utca
Párisi udvar
Kígyó utca
Kohány utca
Szemere utca
Honvéd utca
Balaton utca
Szalay utca
Alkotmány utca
Bathory utca
Kossuth Lajos utca
Veres Pálné utca
Gerlóczy utca
Kecskeméti utca
Luther utca
Kiss Ernő utca
Bank utca
Arany János utca
Szabadság tér
Országház tér
Géza utca
Zoltán utca
Szechenyi utca
Lipót körút
Nádor utca
Szemlőhegy utca
Bem József utca
Bem rakpart
Margit körút
Margit híd
Margit utca
Margit sziget
Margitsziget
Margitsziget
Margits

5. számú melléklet: Rosenfeld Kálmán és Rosenfeld Lajos fotója a Tolnai Világlapja 1912. márciusi számában.

Rosenfeld Lajos betüszedő. Ez az elvetemült fiatalember fojtotta meg és rabolta ki fivérével, Rosenfeld Kálmán fogtechnikussal együtt Schwartz Johannát. A fiatal gonosztevő sokáig állhatatosan tagadott, de összes beismerő vallomása után töredelmesen megvallotta bünét.

Rosenfeld Kálmán fogtechnikus, a ki fivérének rábeszélésére segédkezett Schwartz Johanna meggyilkolásában. Az elzüllött fivérek az ügyészség börtönében vannak.